

TARİH KRİTİK

History Critique

3 Aylık Hakemli **Kitap** Tanıtımı ve İncelemeleri Dergisi
Quarterly Peer Reviewed Journal for Book Review and Review
Essays

Erişime açık yayın- Open access

Cilt/Vol. 5

Sayı/Issue

1

Ocak/January 2019

dergipark.gov.tr/tarihkritik

e - ISSN 2149-8733

TARİH KRİTİK DERGİSİ

Journal of History Critique

Hakemli Kitap Tanıtımı ve İncelemeleri Dergisi /Peer Reviewed Journal for Book Review and Review

Essays

Cilt/Vol. 5 • Sayı/Issue 1 • Ocak/January 2019 • e-ISSN 2149-8733

SAHİBİ/Owner
Oğuzhan SAYGILI

EDİTÖR/Editor
Doç. Dr. Hasip SAYGILI

EDİTÖR YARDIMCISI/Vice Editor
Eyüp BULUT

YAYIN KURULU/Editorial Board
Prof.Dr. İskender ÖKSÜZ
Büyükelçi (E)/Ambassador (R) H. Kemal GÜR
Prof.Dr. Mahir AYDIN
Prof.Dr. Alfina SIBGATULLINA
Prof.Dr. Fatma ÜREKLİ
Dr. Abdrasul İSAKOV

MUSAHHİH/Proofread
Mustafa Hakan YILDIRIM,

2

tarihkritik@gmail.com <http://dergipark.gov.tr/tarihkritik>

23 Nisan Mah. 11 No.lı Sok. 3/2 Turkuaz Apt. B Blok No 2 Şahinbey 27070 Gaziantep

Tarih Kritik Dergisi, tarih sahasında yılda dört kez Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında yayımlanan kitap tanıtımı ve incelemeleri dergisidir. Yazılar, derginin değil yazı sahiplerinin görüşünü yansıtır. Yazı sahipleri akademik ve hukuki olarak yazılarından sorumludur.

Journal of History Critique is quarterly published in January, April, July and October for book review and review essays on history. The writings reflect opinions of the authors, not that of the journal.

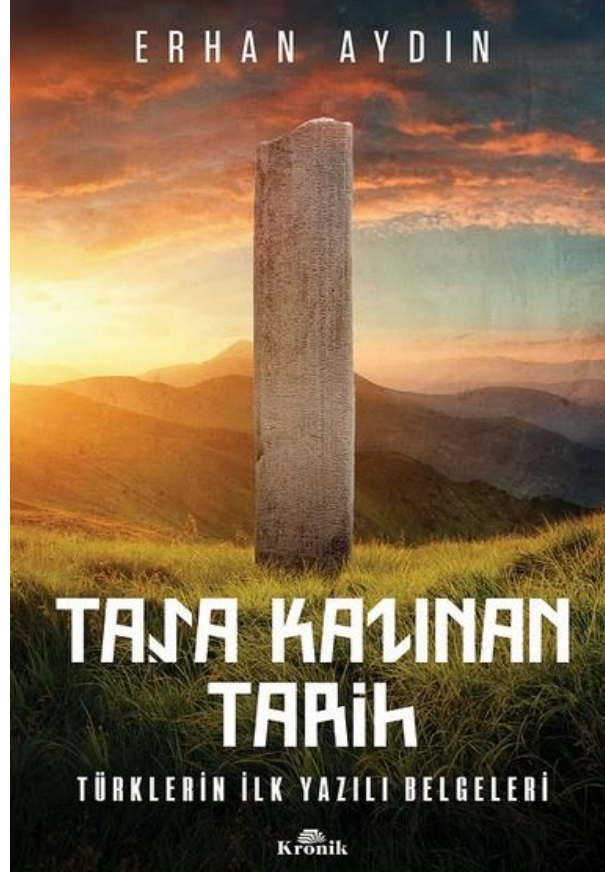
Reviewers are responsible for their reviews in regard of academic and legal matters.

İÇİNDEKİLER/Contents

KİTAP TANITIMLARI/BOOK REVIEWS	5
Taşa Kazınan Tarih Türklerin İlk Yazılı Belgeleri, Erhan Aydın Gülseri OKUDAN	6
Bilge Kağan'ın Vasiyeti, Ahmet Taşağıl Özgür UYSAL	10
Türklerin Serüveni Metehan'dan Atilla'ya Fatih'ten Atatürk'e , Cansu Canan Özgen (Editör) Fatih BEKDEMİR	13
Kur'an ve Kılıç Türkler Nasıl Müslüman Oldu? Tufan Gündüz Merve Nur AKBAY	16
Antakya Haçlı Prinkepliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112), Ebru Altan Süleyman Onur GEYİK	19
İslami Fetihden Gırnata'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi, Abdurrahman Ali Hacci İsmail AKGÜN	22
Oçerki İstorii Harezma i Vostoçnogo Deşt-i Kıpçaka v XI – naçale XIII v.v., D M Timohin, V V Tişin Alfina SIBGATULLINA	25
Osmanlı ve Avrupa – Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri, Halil İnalçık Yunus Emre ÖZ	28
Fatih ve Fetih Fatih Sultan Mehmet, Mithat Cemal Kuntay Hilal CANER	31
Bosanski Paşaluk, Hazim Şabanoviç Amina LİLA	34
Keşifler ve Coğrafya, Nazan Karakaş Özur Alper YAVUZ	38
Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları, Emrah Safa Gürkan Hasan Fevzi BİLGİÇ	42
Osmanlı Vampirleri: Söylenceler, Etkiler, Tepkiler, Salim Fikret Kırgı Mustafa Halil AYDIN	45
İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – III, Abdülkadir Özcan Çağla ÖZEN	48
İmparatorluk Oyunları- Avrupa ve Ortadoğu'yu Şekillendiren Yıllar, Norman Stone Bekir Hakan SUNGUROĞLU	51
Seyahatnâme – Sefernâme-i Rûm u Şâm u Mısır, Şibli Nûmâni, Çev. Yusuf Karaca Ömer KARABAYIR	55

Yüz Yıl Sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi Haz. Mesut Yaşar Tufan – İzzeddin Çalşlar Nilüfer ŞAHİN	59
Osmanlı Gayri Nizami Harp Doktrini, Ömer Fevzi Bey Zafer TANSOY	62
Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi, İlkin Başar Özal Sinan TEZEL	66
Roma İmparatorluğu'ndan Hitler Almanya'sına Avrupa Tarihi, Önder Kaya Nezaket Rümeyya KÖSEM	71
KİTAP İNCELEME VE KİTAP TANITIM ESASLARI/ GUIDELINE FOR REVIEWS	74

KİTAP TANITIMLARI/BOOK REVIEWS

Taşa Kazınan Tarih Türklerin İlk Yazılı Belgeleri

Erhan Aydın

Kronik Kitap İstanbul, 2018, 368 Sayfa, ISBN:978-975-2430-73-0

6

Gülseri OKUDAN*

Eski Türk dili üzerine çalışmaları olan Erhan Aydın, eski Türk dili üzerine çalışmaları ile tanınmaktadır. Türk İşbirliği Ajansı ve Moğolistan'daki Türk Anıtları gibi projelerde de görev alan araştırmacı Türk dili üzerine pek çok bildiri ve makalenin de yazarıdır. Türk tarihinin en önemli kaynaklarından olan yazılı Türk belgeleri üzerine yaptığı Taşa Kazınan Tarih Türklerin İlk Yazılı Belgeleri adlı eserinde Türk yazıtlarını incelemiştir.

İçindekiler ve Önsöz ile başlayan eserin girişinde Türk dili ve Türk dilinde olan yazılı belgeler hakkında genel bir değerlendirme yapan araştırmacı, yazılı belgelerin en eski süreçlerine değinerek, I. Türk Kağanlığı döneminde yazılan anıtlar ve dikiliş tarihleri hakkında bilgiler sunarak farklı dillerde Türkçe cümleler ile yazılmış olan eserlerden de söz etmiştir. Yazıtların konumları hakkında da eserinde bilgi veren araştırmacı eserlerin ağırlıklı olarak, Çin, Moğolistan ve özerk Doğu Türkistan havalisinde yer aldığına değinmiştir.

* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

Eserde Türklerin ilk olarak tarih sahnesine çıktığı yerler hakkında farklı görüşleri belirten araştırmacı, Türklerin ilk olarak ortaya çıktığı yer hakkında arkeolojik ve Çin yılıklarını esas alarak bir değerlendirmede bulunmuştur. Türk adının Türk runik alfabesindeki farklı söyleniş ve yazılışları üzerinde de harflerin yazımı ve verdiği sesler üzerine değerlendirmelerde bulunan araştırmacı, farklı yazıtlar başta olmak üzere örnekler sunarak Radloff, Ahmet Caferoğlu, Sokolov gibi önemli araştırmacıların görüşlerine yer vererek Türk runik alfabesi ile Soğd, Arami, Çince ve Hint yazı dilleri arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Runik Türk alfabesini tablo olarak sunan araştırmacı, harflerin verdiği sesler ve kelimelerin kuruluş şekli gibi önemli bilgiler sunmuştur. Noktalama işaretlerinin kullanılış tarzı ve ünlü seslerin kullanıldığı noktalar hakkında bilgiler vermiştir.

Eski Türk Yazıtlarından bahseden ilk eser olan Cüveynî' nin Tarih-i Cihan- Güşa adlı eseri ve Türk anıtlarının bulunması sürecinde yaşanan olaylara değinen araştırmacı Türk anıtlarının Radloff ve Thomsen tarafından çözümlenip yayınlanması süreçleri hakkında da genel değerlendirmelerde bulunmuştur. Eski Türk yazıtları üzerine önemli bir çalışma olan Türk Runik Kaynakçası hakkında da bilgiler verilmiştir. Cumhuriyet döneminde üniversite reformuyla Türk dili üzerine yapılan çalışmalar ile kurulan kurumlar üzerine bilgi veren araştırmacı Atatürk döneminde Türk yazıtlarına bakıştan da söz etmiştir. Ülkemizde Türk yazıtları üzerine çalışmalar yapan, Şemsettin Sami, Sadri Maksudî Arsal, Hüseyin N. Orkun gibi isimlerden ve eserlerinden de söz etmiştir.

Eski Türk yazıtlarının yayıldığı saha, yazıtların adlandırılmasında yaşanan sorunlar, yazıtların numaralandırılması gibi konular hakkında değerlendirmeler yapan araştırmacı, Moğolistan'daki yazıtların, konumları, korundukları müzeler, çok bilinen ve az bilinen yazıtların numaralandırma sistemi ve yazıtların numaraları ile sıralı listesi hakkında bilgileri sunmuştur. Yenisey, Dağlık Altay, Kırgızistan ve Çin'de bulunan yazıtları sıralı bir şekilde belirtmiştir. Eserde yazıtların dikiliş amacı, yazımında etkin olan diller, yazıtların dikildiği coğrafya ve yazıtlarda geçen pek çok bilgiyi atıflar yaparak eserinde sunmuştur.

Eserde yazıtlarda geçen bilgiler ışığında Köktürk ve Uygurların merkezi olarak bilinen Ötüken şehrinin yerinin tespiti için yapılan çalışmalara yer veren araştırmacı, farklı bilim adamlarının görüşleri ekseninde bir bölge tespitini de gerçekleştirmiştir. Türk runik alfabesinde geçen sesler temel alınarak olası seslendirmeler ve isimlendirmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Köktürkler döneminde kaleme alınan yazıtların dikildiği tarihi dönem ve Köktürk devleti ve bu devletin yıkılmasından sonra kurulan II. Köktürk Kağanlığı üzerine Çin kaynaklarında geçen bilgiler ışında değerlendirmelerde bulunan araştırmacı kitabelerin dikilme dönemi hakkında genel bilgiler vermiştir.

Köl Tigin yazıtı, yazıtın taşı, yazı şekli, içerdiği bilgiler, dikiliş tarihi ve kaidesine değin tüm özellikleri ile yazıttan söz eden araştırmacı, yazıtın günümüz alfabesine aktarılması ve yazıtlarda geçen bazı cümleleri inceleyerek açıklamalarını yapmıştır. Çin hanedanlığı olan T'ang hanedanlığının yılıklarından da bilgiler veren araştırmacı bilgileri kıyaslamalarda bulunarak vermiştir. Bilge Kağan ve Kül Tegin yazıtlarında geçen pek çok kavramın açıklamasını ve bilim adamlarının bu kavramlar

üzerindeki görüşlerine de eserde yer verilmiştir. Divân-ı Lügat-it Türk, Şecere-i Terakkime ve Çin yıllıklarında geçen bilgilerde bu kısımda değerlendirilmiştir. Yazıtlarda geçen unvanlar ve kelimeler üzerine de farklı bilim adamlarının görüşleri sunulmuştur. Yer adlarının açıklanmasında Çin kaynaklarına başvuran araştırmacı, kan, kağan, katun, kapgan, gibi kavramaların kökeni ve kelimenin oluşum süreci hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Kültegin yazıtında geçen boylar, halklar bu halkların birbirleri ile savaşları, kıtlık, cenaze törenleri gibi önemli olaylara yer verilmiştir. Kitabelerde geçen Budizm, Hinduizm gibi dinlerden söz ettiğine değinilmiştir. Kelimelerin eski Türkçe halleri ve günümüz Türkçesindeki söylenişleri üzerine de bilgiler verilmiştir. Bilge Kağan Yazıtında yazıtın dikilişi hakkında bilgiler Çin kaynaklarından da bilgiler aktarılmıştır. Bilge Kağan anıtında geçen bilgiler ile Kültegin anıtında geçen bilgiler karşılaştırılarak farklılıklar ve siyasi – sosyal pek çok olay hakkında İbrahim Kafesoğlu başta olmak üzere pek çok bilim adamının görüşlerine yer verilmiştir. Yazıtta I. Köktürk Kağanlığı hakkında da bazı bilgilere yer verilmiştir.

Tonyukuk yazıtının ise ilk önce isminin incelemesini yapan araştırmacı farklı eserlerde anıt hakkında verilen bilgileri eserinde sunmuştur. Türkler, Çinliler ve diğer milletler arasında geçen mücadeleler ile Oğuzlar gibi pek çok Türk boyu hakkında bilgiler verilmiştir. Tonyukuk anıtında Tonyukuk’a verilen unvanlar ve Tonyukuk’un sıfatları da tespit edilerek yazıtın dikilişine dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Anıtta geçen bir bilgi olan II. Köktürk devletinin kuruluşu ve devlet adamlarının bu alandaki mücadelelerine yer verilmiştir. Anıtlardaki yazıtların etimolojik kökenleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Oğuzlar, Kitanlar, Çin ile olan savaşlar, Kırgız seferi gibi pek çok tarihi süreç yazıtlardan alınan bilgiler ışığında eserde verilmiştir. Eserde bu konular hakkında bilgiler verilir iken ilgili pek çok resim de eklenmiştir.

Eski Türk yazıtları içinde tespit edilen Uygur yazıtları ve bu yazıtların tespiti ile ilgili bilgileri derleyen araştırmacı, ilk olarak Köktürkler ve Çin yıllıklarında Uygur adının tespitini yaparak, Kaşgarlı Mahmut ve Ebul Gazi Bahadır Han’ın eserlerinden inceleyerek eserinde belirtmiştir. Uygur yazıtlarında Uygurların kuruluş tarihi, kökenleri, Uygur adının kökenleri hakkında bilim adamlarının görüşleri, Uygur ve Dokuz Oğuz ilişkileri değerlendirilmiştir. Uygur tarihi hakkında da önemli bilgiler veren araştırmacı, Kağanlığın kuruluşu, Çin ile ilişkileri hakkında teferruatlı bilgi sunulmuştur. Uygur döneminde yazılmış olan Tes Yazıtı, Tariat Yazıtı, Şine Usu Yazıtı ve diğer yazıtlar hakkında değerlendirmelerde bulunan araştırmacı anıtların resimleri ve çizimlerini eserde sunmuştur.

Eserin son bölümünde Yenisey yazıtlarının bulunduğu coğrafya, yazıtların okunması ve bu yazıtlar üzerine yapılmış olan çalışmalar hakkında geniş bir bilgi verilmiştir. Yenisey yazıtlarında adı geçen kişiler ve kişilerin unvanları verilmiştir. Yenisey yazıtlarında sık geçen kelimeler, alfabedeki harflerin ses verme özellikleri, farklı kelimelerin okunuşu yazılış şekli hakkında değerlendirmelere yer verilmiştir. Aynı anlama gelen kelimelerin farklı yazılış şekilleri çeşitli örnekler ile göstermiştir. Çinlilerin batıya ilerlemeleri, Tibetlerin Türgeşler ve Halife ile yaptığı iş birliği, ticari hayat, askeri

yapı ile kağanların idare anlayışlar, Moğolca, Çince ve farklı dillerden alınan kelimeler hayvan adları gibi pek çok konuda yazıtlarda geçen bilgiler hakkında veriler sunulmuştur. Eserin sonuna Kaynaklar ve Dizin eklenmiştir.

Sonuç olarak, Taşa Kazınan Tarih Türklerin İlk Yazılı Belgeleri eserinde Türk tarihinin kayda geçen ilk belgeleri olarak kabul edilen yazıtlar ve bu yazıtlarda geçen bilgilerin genel bir değerlendirmesini yapmıştır. Türk kültürü ve tarihi için çok ehemmiyetli olan yazıtların içerdiği bilgiler ve Türk tarihi açısından önemine özen göstererek Türk yazı dili ve Türkçenin kökenine yönelik bir çalışma yapmıştır. Eser, Türk runik harfleri ile yazılmış olan yazıtlarda geçen kültürel, siyasi, sosyal ve askeri yönleri ile değerlendirmiştir. Farklı kaynaklar ve eserler ile araştırmacıların görüşleri ile de eser zenginleştirilmiştir.

Bilge Kağan'ın Vasiyeti

Ahmet Taşağıl

Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2018, 94 Sayfa, ISBN:978-605-9521-67-3

10

Özgür UYSAL*

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Göktürkler son dönemde dikkat çekmeye başlamıştır. Önümüzdeki yıllarda da televizyonlarda ve sinemalarda görmeye başlayacağımız Göktürkler Türk adını ilk defa resmi devlet adı şeklinde kullanarak milletimize şeref vermiştir. Hiç şüphesiz tarihimizde seçkin bir yeri vardır.

Yazar üç bölüme ayırdığı eserin ilk kısmında Gök Türk Devleti, Doğu Gök Türk Devleti, Batı Gök Türk Devleti ve girdikleri fetret devrinden bahsedilmiştir. İkinci kısımda İkinci Gök Türk Devleti, üçüncü kısımda ise anıtlar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Gök Türk Devletinin kuruluşu hakkında bilgiler vererek başlamıştır. Gök kelimesinin ilahi, kutsal anlamlar taşıdığı bilindiğinden Orhun Anıtlarında devletin bu karakteri taşıdığı sık sık vurgulandığı için Gök Türk deyimini ilim âlemince uygun karşılanmıştır. Yazar Gök Türklerin bundan önceki bilgilerinin efsanelerle karıştığını belirtmiştir. Gök Türklerin kökeni kendilerine ait bir efsaneyle

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğrencisi

zenginleşmiştir. Hatta o kadar derin izler bırakmıştır ki daha sonra hanedandan gelenler kendilerini birer kurt olarak nitelendirmişlerdir. Ardından yazar Gök Türklere bağımsızlığını kazandıran Bumin Dönemini, devleti her yönüyle büyüten hükümdarı Mukan Kağan dönemini incelemiştir. Yazar daha sonra Doğu ve Batı Gök Türk Devletlerini inceleyerek fetret devrini ve ayaklanmaları anlatmıştır.

İkinci bölümde ise yazar, Gök Türk Devletinin daha derinlerine inerek bize devlet ile alakalı sosyal, ekonomik, kültür konularında çeşitli bilgiler vermektedir. Gök Türk Devletinin neden Türk tarihinde model olduğumu kısaca açıklıyor. Buna göre 6. yüzyılın ortalarında Altay Dağlarının eteklerinden başlayarak, Ötüken'e doğru yayılan siyasi oluşumun Türk ve dünya tarihini derinden etkilediğini bize aktarıyor.

Günümüzden hareket ederek Türkiye Cumhuriyetini anlamak için Gök Türk tarihini öğrenmek gerekir. Yazar Gök Türkleri ayrı bir yere koymuş Gök Türkleri her Türk topluluğuyla bir şekilde bağlantısı olduğunu belirtmiştir. Gök Türk Kağanlığını bir ayna gibi tutarsak Hunların atalarına kadar gitme imkânımızın mümkün olduğunu söylemektedir. Gök Türk tarihini öğrenmeden bütün Türk tarihini anlamak mümkün değildir. Türkçe Gök Türk döneminde açığa çıkmıştır. Daha sonra kurulan devletlerde ve günümüzde de konuşulup yazılan Türkçe Gök Türkçenin devamıdır.

Neden rol model olduğuna gelirse, idari yapı, devlet teşkilatı, sosyal hayat kısacası bozkır kültürü Anadolu başta olmak üzere bütün Türk dünyasında sürekliliğini korumuş ve günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Bu nedenle de Taşağıl Gök Türklerin Türk tarihinde siyasi açıdan büyük katkılar verdiğini, onların zayıflayıp tarih sahnesinden çekildikten sonra çıkan,, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti başta olmak üzere diğer Türk kökenli devlet ve beylikleri Gök Türklerin devamı olarak belirtmiştir.

İlerleyen sayfalarda yargı ve hukuki cezalandırma, özel hukuku masaya yatırmış kadınlara verilen değeri belirtmiştir. Kadınların düşman eline geçmesinin çok utanç ve acı verici olduğunu bize aktarmıştır.

Bağımsızlığın önemini, Türk ilinin temel unsurların, boyların oynadığı rolleri okuyucusuna mümkün olduğu kadar sıkımayarak kısa ve öz olarak anlatmaya çalışmıştır.

Yazar Gök Türklerin vergilerini at ve koyun olarak belirtmiştir. Arabaların kenarlarına çentik atılmak suretiyle hesap yapılırdı. Bunun sebebi de Gök Türklerin yerleşik olmayan bir hayat tarzını benimsemiş olmalarıdır. Bunun yanında altın uçlu oklar bal mumuna sürülür ve mühür olarak kullanılırdı.

Özel mülkiyet mevcut olduğundan, Gök Türk Devletinde herkesin bir parça toprağa sahip olduğunu anlıyoruz. Çünkü bazı Türk boyları bugünkü Batı Türkistan'da bitki ve ağaç yetiştiriyorlardı. Kız çocukların da önem verilir, kızın miras hakkı çeyiz olarak koca evine giderdi.

Ayrıca Gök Türk Devletinde savaşırken ölmek büyük bir şerefti, hasta yatağında ölmek istenmezdi. Türklerin bu davranışı ne kadar şerefli, onurlu bir millet olduğunun kanıtıdır.

Üçüncü ve son kısımda ise dikilen anıtlar ve Bilge Kağan'ın vasiyetleri teker teker sıralanıyor. Kül Tegin ve Bilge Kağan anıtları Orta Moğolistan'da Orhun Irmağı Vadisinde bulunmaktadır. Kül Tegin yazıtı ilk bulunduğu devrilmiş olarak yatıyordu. Hava şartlarına maruz kalan kısımlarında bozuntular ve

silinmeler meydana gelmiştir. Bilge Kağan yazıtı ise aynı yerde Kül Tegin'in 890 metre uzağındadır. Tonyukuk yazıtı her iki yazıtın daha doğusuna dikilmiştir. Ünlü devlet adamı Tonyukuk ölmeden önce Diktirmiştir. Kitabelerinde Gök Türk Devletinin kuruluş zamanına kadar olaylar anlatılmıştır. Türk kültürünün en önemli abideleri olmaları dolayısıyla daha Avrupa milletlerinin çoğunun henüz yazıyı bilmedikleri bir devirde milletimizin böyle abidelere sahip olması çok önemlidir.

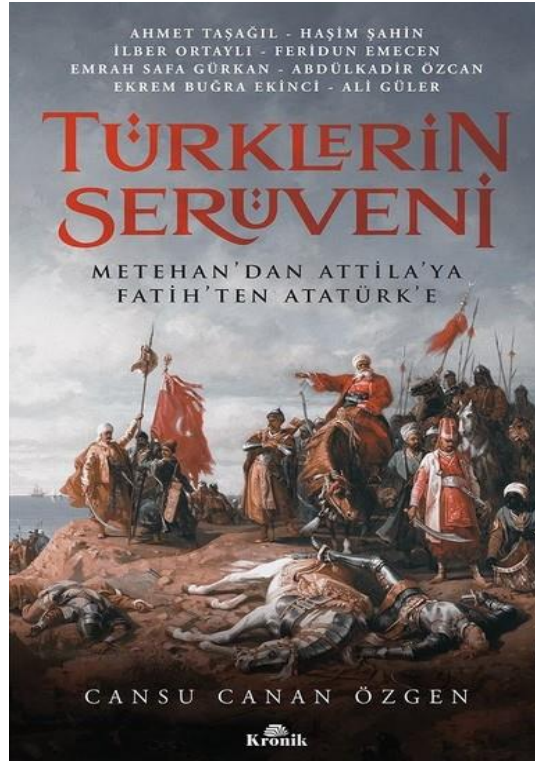
Türk milletinin tarihinde en önemli abideler Orhun Yazıtlarıdır. Dünya üzerinde çok geniş bir alana yayılan Türk milleti bu abideler ile haklı bir gurur duymaktadır.

Türk adının yani milletimizin isminin geçtiği ilk Türkçe metin olma özelliği vardır. Bu abidelerde dünyanın yaratılışından bahsedilmiş sonra Türk milletinin yaratılışı ve Türk töresi anlatılmıştır. Türk inanç ve sistemlerine de yer verilmiştir. Tarihi bilgiler kaydedilmiş be Gök Türk Devletinin kuruluşu söz konusu edilmiştir. Millet vefasız oluşu da çok acı bir şekilde belirtilmiştir.

Bilge Kağan sık sık patlak veren isyanlar dolayısı ile anıtlarda milletine sitem etmektedir. Eğer birlik halinde olurlarsa Türk milletinin daima özgür ve mutlu bir şekilde yaşayacağını söylemektedir. Bilge Kağan'a göre oturulacak ve devletin yönetileceği en iyi yer Ötüken'dir. Bunu özellikle kendinden sonra gelecek kağan ve devlet adamlarına söylemektedir. Türk milletinin onun sözünden çıkıp nasıl mahvolacağını, nasıl devlet sahibi olduğunu da bu yazıtlarda görmekteyiz.

Bilge Kağan herkesin bu yazıtları dikkatle okuması gerektiğini belirtmiş onun yazdıklarını okurlar ve ona göre iş yaparlarsa Türk milletinin refah, huzurlu bir şekilde yaşayacağını vurgulamıştır.

Okumuş olduğum bu kitap ile Gök Türkler hakkındaki genel bilgileri öğrenmiş oldum. Devletin nasıl parçalanıp nasıl yok olduğunu da bu yazıtlardaki bilgilerden öğrenmek pek mümkündür.

Türklerin Serüveni Metehan'dan Atilla'ya Fatih'ten Atatürk'e

Cansu Canan Özgen (Editör)

Kronik Kitap, İstanbul, 2017, 247 Sayfa, ISBN: 9789752430204

13

Fatih BEKDEMİR*

Türk Tarihi, tarih biliminin en derin ve en politik tarihi olma özelliğini taşır. Türkler tarihin her döneminde görünen, tarih yazan, tarihe yön veren, “kıtaları atlastan bir kumaş gibi kesip biçen”, kurduğu devlet ve yönettiği topraklarla binlerce kilometre kareye hükmeden kavim medeniyetlerden biridir. Bugün yapılan araştırmalar göstermiştir ki hiçbir eski dünya kavmi Türkler olmadan tarihini yazamaz. Bu toprakları yurt bilen her Türk vatandaşı da bu serüven içerisinde az ya da çok kendisine bir yer bulmalıdır. Cansu Canan Özgen’de “birbirinden kıymetli sekiz tarihçi ile farklı zamanlarda yapmış olduğu röportajları” bir araya getirerek “Türklerin binlerce yıllık tarihi macerası”na geniş bir yelpazeden sorularla bakmaya çalışmıştır. (s. 9)

Kitabın ilk bölümü “Kadim Türklerin Serüveni” adını taşıyan, Prof. Dr. Ahmet Taşağıl ile yapılan röportajla başlar. Yazar bu bölümde yazılı kaynakların az bulunduğu, sözlü kültür ve gelenekle kültürel mirasın aktarıldığı, bu mirasın da göçebe yaşam tarzıyla harmanlandığı Orta Asya tarihi ile ilgili sorulara cevap aramakla işe başlamıştır. Ve tabii ki ilk soru “Türk Kimdir?” sorusudur. Türk milliyetçiliğinin bir” kültür milliyetçiliği” olduğu ifade edilmektedir. Dört bin kilometre boyunca akan bir ırmağa sağdan soldan

* ATASAREN, Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, fatihbekdemir37@gmail.com

katılanların olduğu, bu yüzden Türk milliyetçiliğinin bir gen milliyetçiliği olmadığı ama akan bu ırmağın içine katılanlarla birlikte adının Türk kaldığından bahsedilmektedir. Bilinen kabulün aksine Türk adının 542 Çin kaynaklarından önce 420 tarihli Pers metinlerinde geçtiğine değinilmektedir. Bölümün devamında Türklerin yurdu, Atilla, Cengiz Han, Gök Tanrı inancı, Çin ve Moğol kaynaklarına kadar Türk kültür ve yaşam şekilleriyle ilgili sorular sorulmuş ve bu sorular Ahmet Taşağıl tarafından kısaca cevaplanmıştır.(s. 13-40)

İkinci bölümü Doç. Dr. Haşim Şahin ile yapılan “Hasan Sabbah ve Haşhaşiler” röportajı oluşturur. Bu bölümün ana konusunu dokuz yüz yıl önce yaşamış ve İslam dünyasında büyük yankılar uyandıran ve kanlı eylemleriyle bilinen örgüt/tarikat oluşturur. Hasan Sabbah’ın kim olduğuyla başlayan bölüm bu örgüt/tarikatın amaçları, fikri ve siyasi ideolojileri, Selçuklular ile olan mücadeleleri ile devam eder. Şahin “Hasan Sabbah’ın ruh hastası bir kişilik olduğuna dair yorumlar biraz abartılı. Aksine, o ne yaptığını çok iyi bilen, temsil ettiği ideolojiye gönül vermiş, kendini adanmış ve bu doğrultuda dâiler yetiştirmiş birisiydi” diyerek Sabbah ve dâileri'nin anlatıldığı üzere haşhaş kullanarak eylemlerini gerçekleştirdikleri tezinin aksine ideolojik bir alt yapıya sahip olduklarını söyler. Aynı zamanda Hasan Sabbah’ın Şia’nın İsmâîlîyye kolunun en önemli temsilcilerinden biri olduğunu aktarır.(s.43-72)

Kitabın üçüncü bölümünü Prof. Dr. İlber Ortaylı ile yapılan “Türkler Olmadan Tarih Olmaz” adlı röportaj oluşturur. Bölüm Türklerin tarihe bakışı ile başlıyor. İlber Ortaylı “Doğrusu biz Türkler tarih yapan ama tarih yazamayan bir milletiz, çünkü tarih yazımı ayrı bir sanattır” diyerek bu konudaki eksikliğimizi bir kez daha ortaya koyar. Bölüm Evliya Çelebi, İbn-i Haldun ve Halil İncalcık etrafında bir tarih yazımı ile devam etmektedir. (s. 73-101)

Dördüncü bölümü Prof. Dr. Feridun Emecen ile yapılan “Fatih, İstanbul ve Fetih” adlı röportaj oluşturmaktadır. Bölüm Türklerin en güzel kenti İstanbul ve bu kentin Fatih ve Fetih “etrafında gerçekler kadar hurafeler, rivayetler, efsaneler, gerçek dışı anlatılarla ve masallarla” bezendiğini, bunların ayıklanmasıyla gerçek değer ve ihtişamına ulaşacağını söyleyerek başlıyor. Sultan II. Murad, Alaaddin Çelebi, II. Mehmed, Çandarlı Halil Paşa, Ulubatlı Hasan ve Akşemsettin hakkında efsane/gerçek bilgilerle başlayan bölüm, II. Mehmed’in doğumundan İstanbul’un fethine kadar geçen süreyi konu edinir. (s.103-133)

Kitabın beşinci bölümünü Doç. Dr. Emrah Safa ile yapılan “Osmanlı Devleti’nde İstihbarat ve Casusluk” adlı röportaj oluşturur. Bölümde on altıncı yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu istihbarat-haber alma boyutuyla incelenmiştir. Sınırlı gelirle, kılıcını ve kesesini dikkatli kullanmak zorunda olan devlet için istihbaratın en ucuz yatırım olduğundan bahsedilmiştir. Bölümün devamında casusların maaşlarından, birbirlerini nasıl tanıdıklarından ve anlaşma sistemlerinden söz edilmiştir.(s.137-156)

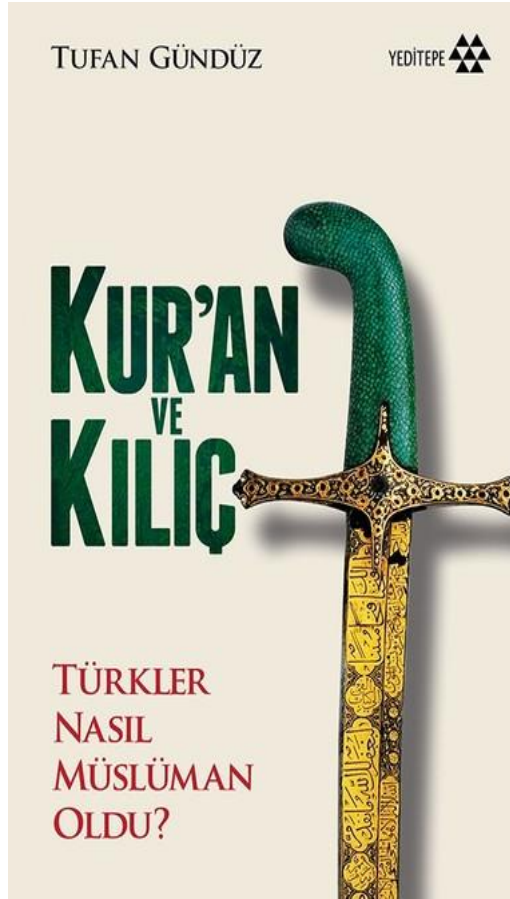
Altıncı bölümü Prof. Dr. Abdülkerim Özcan ile yapılan “Osmanlı Devlet Sistemi ve IV. Murad Dönemi” adlı röportaj oluşturmaktadır. Bu bölümde Osmanlı Devleti’nin doğuş süreci, beylikten cihan devletine ulaşma serüveni, hukuku, hiyerarşisi, kuralları, devşirme sistemi, Türk devlet geleneği ele alınmıştır.

Özcan, Osmanlıların gaza ideolojisinin yanında “istimalet politikası” uyguladıklarını ve aslında Osmanlı Devleti’nin bir ‘Balkan Devleti’ olarak ortaya çıktığını ifade eder. (s.159-184)

Kitabın yedinci bölümünü Prof.Dr. Ekrem Buğra Ekinci ile yapılan “Osmanlı Devleti’nde İsyandar ve Darbeler” adlı röportaj oluşturur. Türk siyasi tarihi ve devlet yönetimi içinde isyandar ve darbeler önemli bir yer tutar. Osmanlı Devleti’nde de padişahın otoritesine karşı yapılan girişimler eksik olmamıştır. Bu bölümde Osmanlı’daki ilk isyandar kim çıkardı? Hanedan, padişah eşleri yönetimde ne kadar etkiliydi? , Kardeş katlinin hükümleri nelerdi? , Hanedan mensupları nasıl öldürülüyordu? şeklindeki sorulara bu sefer bir hukukçu gözüyle cevap aranmıştır. (s.187-213)

Sekizinci ve son bölümü Doç. Dr. Ali Güler ile yapılan “Milli Mücadele Yılları ve Mustafa Kemal Atatürk” adlı röportaj oluşturmaktadır. ‘İnsan ve devlet adamı Atatürk kimliği’ olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu güne kadar gerek bir kesmin aşırı yüceltmeleriyle gerekse bu ülkede başı dik onurlu ve namuslu yaşamının, müreffeh ve özgür bir ülkede nefes alabilmenin kıymetini bilmeyenler tarafından cahilce eleştirilmesiyle, geri planda kalmıştır. Bu bölümde Atatürk’ün soy ağacı biliniyor mu? , Yaşayan akrabaları var mı? , Asker olmaya nasıl karar verdi? , Çanakkale’deki rolü neydi? şeklindeki sorulara cevap aranmıştır. (s.217-247)

Kitap hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak; eser alanındaki uzman sekiz akademisyenin, bugün tarihçiliğimizin en büyük problemi olan popüler romancılığın tarihe soktuğu gerçek dışı ifadelere düşmeden, tarihi yaşanan tarihe mümkün olan en yakın ifadeyle aktarma çabasını içeriyor. Maalesef günümüzde yaşayan insanların tarih bilgisinin neredeyse yüzde doksani masallardan, romanlardan ve filmlerden oluşuyor. Popüler tarihçiliğin revaçta olduğu günümüz yazın dünyasında artık dipnotlu, kaynakçalı, ilmî bir dille kaleme alınmış eserler okunmuyor. Bu kitabın da hitap ettiği kesim kısmen popüler okurlar (suyunun suyu...) olsa da yazar bu popüler kesme hitap ederken alan uzmanlarıyla gerçek tarih bilgisini sunmaya çalışmış ve bunu başarmış.

Kur'an ve Kılıç Türkler Nasıl Müslüman Oldu?

Tufan Gündüz

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, Mart 2018, 167 Sayfa, ISBN:978-605-2070-40-6

Merve Nur AKBAY*

Adı geçen kitapta yazar önsözünde Türklerin nasıl ve niçin Müslüman olduğu konusunda birçok ilim âleminin kitaplarından bahsetmiş özellikle ülkemizde Orta Asya Türk tarihi hakkında Bahaeddin Ögel, İbrahim Kafesoğlu, Akdes Nimet Kurat, Zeki Velidi Togan'ın emeklerini unutmamıştır. Bu hususta bilhassa Ahmet Taşağıl'ın Göktürkler çağını ve sonrasını aydınlatan çalışmaları yeni bir nefes getirdi diye bahsetmiştir. Aslında Türk tarihine hizmet konusunda kim bir gayret gösterdiyse minnetle anmamız gerekiyor, yazarın önsözde bu değerli tarihçilere yer vermesi çok güzel bir davranıştır. Türk tarihiyle ilgili araştırmalar artmasına rağmen, Türklerin İslamiyet'e girişiyle ilgili tartışmalar devam etmekte. Bunlardan daha çok 'kılıç zoru' ile 'Allah'ın hidayetinin ermesi' gibi iki zıt noktada düğümleniyor, katliam hikayeleri ile Saltuk Buğra Han Destanı arasında gidip gelen bu rekabet, tarihe dilediğini söyletebilme cesaretinden başka bir özellik taşıyor, spekülatif neticeler doğurmaktan öteye geçmiyor. Hâlbuki bir toplumun din

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, akbaymervenur@hotmail.com

değiştirmesi uzun bir zaman diliminde yaşanan kültür değişmesidir. Bundan dolayı konunun etraflıca ele alınması için bir yandan Türklerin siyasi tarihini göz önünde bulundurmak, diğer yandan dini hayatlarını, temas ettikleri dinleri ve İslam ile temasın boyutlarını ortaya koymak gerekmektedir. Bu kitap yazarında önsözde belirttiği gibi pek çok akademik çalışmaya dayanmaktadır ama onların eksiğini tamamlamak gibi bir niyet taşımıyor. Sadece bilinen konuları yeniden ele alma ve okuyucuya yeni bir bakış kazandırma gayretinden başka bir amacı bulunmuyor. Kitap Peygamber efendimizle ilgili rivayetlerle başlamaktadır, Arap tüccarlarına bağlı kervanlar İpek yolundan Çin'e kadar gidiyorlardı muhtemeldir ki bu yollar boyunca zaman zaman Türk kabilelerine karşılıyorlar ve onlarla alışveriş yapıyorlardı bu sebeple 627 yılında Hendek Savaşına hazırlanırken Hz. Muhammed'in Türk çadırında oturduğu rivayet edilir. Aslında birbirinden oldukça uzak coğrafyalarda bulunan Türklerle Arapların münasebetleri daha eskilere dayanıyor. Ama Araplar Türkler hakkında pek bir fikre sahip değiller, Türk adının Araplar arasında korku, şaşkınlık ve kahramanlık gibi karmaşık duygular uyandırması şaşırtıcı değildir, çünkü onların Türkler hakkında bilgileri gerçekten son derece sınırlıydı. Yazar kitabında 151 bölüme yer vermiş her konuyu ayrı bir başlık altında ele almıştır. Türklerin tarih sahnesine çıktıkları ilk dönemlerden bahsetmiştir ve onların boylar halinde yaşadığını anlatmıştır. Türk ailesinin Ataerkil bir yapıya sahip olmasını belirtmiş ve annenin öneminden de bahsetmiştir. Tabii ki Türkleri anlatırken Mete Han'a yer vermeyi de yazar unutmamıştır. Metenin Çin'e düzenlediği seferde dört farklı renkte at kullandığını belirtmiş. Mo-tu (Mete) zamanında ülkenin sınırları Kore'den Çin Seddi'ne Tibet'ten Baykal glne ve Aral Gölü'ne kadar uzanıyordu. Türk devletinin ikiye ayrılmasından da bahsedilmiştir. İstemi Yabgu, kızını Sasani İmparatoru Anaşirvan ile evlendirmek suretiyle güçlü bir ittifak kuruyorlar. Türklerin temas ettikleri dinlerden bahsedilmiştir ve Orta Asya'da bunlar yaşanırken Peygamber efendimiz 6-7 yaşlarındaydı. Kitabın özelliği bir yandan Türk devletlerini anlatırken bir yandan da Arap yarımadasında gerçekleşen olayları bir arada vermesi. Örneğin kitapta 'Hz. Muhammed henüz 11 yaşında iken, Arabistan' binlerce kilometre ötede, Ötüken'de derin bir yas vardı çünkü Göktürk kağanı Taspar vefat etmişti' şeklinde ilişkilendirmiş olması okuyucuda etki bırakmaktadır.

İslamiyetin yayılışından ve İslam fetihlerinden bahsedilmiştir bunlar gerekleşişirken Göktürk birliğinin atırdamasından söz edilmiştir. Sahih olup olmadığı meçhul birçok hadiste Türklerle yer verilmiştir. Bu hadisler İslam fetihleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Daha sonra Halifelerden bahsedilmiştir.

Kısacası bu kitapta; Türkler, Maveraünnehr ve Horosan'da harmanlanan akıl ekolünün temsilcilerinden Ebu Hanife fikhı ve Maturidi yorumunu ihtiva eden İslam anlayışını temel itikatları olarak benimsediler. Bununla kalmayarak bu dinin yayıcısı durumuna geldiler. İslam dünyası artık yeni fatihler ve tebliğcilerle tanışmıştı. İslamiyet Türkler vasıtasıyla yeni yayılma alanı bulup genişlemeye başladı. Daha da önemlisi Asya bozkırlarından Karadeniz'in kuzeyine ve Kafkaslara kadar Türk boyları arasında İslamiyet yine Türkler tarafından yayıldı. Selçuklu Devletinin doğuşuyla birlikte Oğuzlar nce İran'ı sonra Irak, Suriye ve Anadolu'yu fethettiler. Bizans baskısı altında geri çekilmeye başlayan İslam kuvvetleri yeni fatihler, yani Türkler, sayesinde güçlü bir atılma girdi. İslam'ın temel ilkeleri ve ezan sesleri 1071'den sonra Anadoluyu

doldurdu. Yine Türkmenlerin kurduğu Osmanlı Devleti sayesinde Balkanlara ve Kafkaslara taşıdı. Balkanlarda Türklük etnik bir özellik olmaktan çıkıp Müslümanlıkla eş anlamlı olarak kullanılır oldu. Aynı şekilde Hindistan'da da İslamlık, dini buraya getiren Türklere nispetle Türklük ile eşit anıldı ve yeni Müslümanlara Turuşka denildi.

Görülüyor ki, bir türlü dillerden düşmeyen kılıç zoruyla Müslüman olmak iddiası, aslında büsbütün kurgudan ibarettir ve Türkler ile islamlığı birbirine yakıştırmamaktan kaynaklanmaktadır. Hatta Türklükten uzaklaşma gibi garip iddialar ileri sürmektedirler. Hâlbuki Türklerin İslam ile müşerref olması onlara yeni bir dinamizm kazandırdı. Gazneli Mahmutlar, Alparslanlar, Süleyman Şah, Osman Gaziler, Kılıç Arslanlar, Fatihler, Timurlar, Kanuniler sadece bir Türk hakanı olmakla kalmadılar. İslam'ın sesini en uzak diyarlara kadar taşıdılar. Hoca Ahmet Yeseviler, Sarı Saltuklular, Gül Babalar, Hacı Bektaş Veliler, Yunus Emreler ise din uğruna çilelerini doldurup bıkmadan usanmadan Allah kelamını anlattılar. Türklerin sayesinde Kafkaslarda, Balkanlarda İslamiyet yayılma imkânı buldu. Asya'nın bu kadim ahalisi, Türkler, İslam coğrafyasının genellikle hakimi; dini müesseselerin hadimi oldular. Kanlarını bu yolda, canlarını bu uğurda harcamaktan hiçbir zaman geri durmadılar. Zorda kalınca yeni dinin gücüne sığındılar Tıpkı Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'nda söylediği gibi: 'Ya Rabbi! Sana tevekkül ediyorum, azametinin karşısında yüzümü yere sürüyor ve senin uğruna cihad ediyorum. Ya Rabbi! Niyetimin halistir. Bana yardım et; sözlerimde hilaf varsa beni kahret' diye dua ettiler. Son olarak Yazar kitabında derin bir kaynakçaya ve dizine de yer vermiştir. Bu kitap Türk İslam Tarihi çalışacaklar için müthiş bir el kitabıdır okunması tavsiye edilir.*

Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)

Ebru Altan

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, 227 Sayfa, ISBN: 978-975-16-3502-0

Süleyman Onur GEYİK*

Eser, Türkiye’de Haçlı Seferleri alanın da uzman ve İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Prof. Dr. Ebru Altan tarafından kaleme alınmıştır.

Kitabın ilk sayfalarında kaynaklar sıralanırken, İslam, Latin, Bizans, Ermeni ve Süryani kaynaklarından nasıl faydalandığı özetlenmiştir. Ardından eserin giriş bölümünde Antakya şehrinin M.Ö IV. yüzyıldaki kuruluşundan, I. Haçlı Seferi’nin gerçekleştiği XI. yüzyıla kadar olan serüvenini anlatılıyor. Ayrıca yine ilgili bölümde Antakya’nın da içinde bulunduğu YakınDoğu’daki siyasal ortama, çatışmalara, bölünmelere değinerek, okuyucuyu Haçlı Seferi’nin başladığı aşamaya hazırlıyor.

Birinci bölümde ise, Papa II. Urbanus’un Haçlı Seferi çağrısını yapmasında ki neden, Türklerin Anadolu’ya yerleşimi olarak görülmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu seferin gerçekleşmesinin ardında

---

* İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, onur.geyik94@gmail.com

Ortodoks - Katolik kiliselerinin siyasal rekabeti, Avrupa'nın içinde bulunduğu durumlar, Doğu topraklarını ele geçirmek, günahlardan arınmak gibi vaatlerin de bulunduğu aktarılıyor.

Müellif, Haçlı ordularının sayısı hakkında Bizans, Ermeni, Latin ve Arap kaynaklarına dayanarak bilgiler veriyor ve okuyucuya bunları karşılaştırma fırsatı sunulmuştur. Haçlı ordularının İstanbul'a gelirken geçtiği yollar hakkında da bilgiler verilirken, Anadolu'dan geçtikleri sırada çektikleri sıkıntılar anlatılmıştır. Yine ilgili bölümde sefere katılan bir başka kavim olan Normanlar üzerinde durulmuştur. Bizans düşmanı olan Normanların sefere katılmasından Bizans imparatorunun duyduğu rahatsızlık ve Haçlı reislerinden vasallık yemini alması aktarılmıştır. Haçlıların Anadolu'dan geçtikleri sırada Türklerle karşılaşması, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti konumunda olan İznik'in kuşatılması üzerinde durulmuştur. Sultan I. Kılıçarslan'ın Haçlılara karşı izlediği politikalara ve iki taraf arasında ilk meydan savaşı olarak geçen Dorylaion Savaşı ve Türklerin aldığı mağlubiyete değinilmiştir. Bunların dışında I. Haçlı Seferi'ne katılan görgü tanıklarının Türkler hakkında verdikleri bilgiler ve tasvirler anlatılmıştır. Olayları geniş bir perspektifle ele alan müellif, Antakya kuşatmasına giden yolda Haçlılar arasında Kilikya bölgesinin hakimiyeti hususunda öne çıkan anlaşmazlıklara değinerek, bu seferin amacının dini gayeler olmadığını, her şeyin üzerinde bir toprak kapma mücadelesi olduğunu açıkça göstermiştir.

Eserin ikinci bölümünde ise, Haçlıların Antakya'yı kuşatması anlatılmıştır. Antakya Valisi Yağısıyan'ın, Haçlılar karşısında destek bulabilmek amacıyla civar emirliklerine ve beylerine gönderdiği haberlerin karşılıksız kalması anlatılırken, Türk-İslam dünyasının bölünmüşlüğü çarpıcı bir şekilde gösterilmiştir. Haçlıların Antakya'yı ele geçirme hususunda gittikçe umutsuzluğa kapılmaları, bunun yanı sıra Haçlıların yiyecek sıkıntısı çekmeleri ve düştükleri durumlar ayrıntılı bir şekilde anlatılarak kuşatmanın zorluğu gözler önüne serilmiştir. Haçlıların Antakya'yı ihanet yoluyla elde etmeleri sırasında, varlığı çok eskilere dayanan, gerek dini gerekse sosyal anlamda dönemin metropol şehirleri arasında yer alan Antakya şehrinde yapılan tahribatlar ve katliamlarla Haçlı barbarlığı anlatılmıştır. Şehre hakim olan Haçlı reisleri arasında yaşanan hakimiyet mücadeleleri, civar bölgelerde gerçekleştirilen akıl almaz boyutlarda katliamlar sefere katılan görgü tanıklarının yazdıkları vasıtasıyla yalın bir dille okuyucuya aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Antakya'yı ele geçiren Haçlılar arasında özellikle Bohemund ve Raymond'un hakimiyet mücadelesi ele alınmıştır. Antakya şehrinin zaptından sonra sınırlarını genişletmek isteyen Bohemund, zaman zaman Bizans imparatorluğuyla karşı karşıya gelmiş, bu konu Haçlılar arasında da bölünmelere sebep olmuştur. İlgili bölümde, Haçlılar arasında çıkar ilişkilerinden ortaya çıkan bazı gizli ittifaklar yapılmış ve Bohemund, patrik Daimbert'e Antakya hakimiyetini resmen tasdik ettirmesi konu edinilmiştir. Ayrıca, Bohemund'un, Halep emiri Melik Rıdvan ile ilişkileri gözlemlenmiştir. Malatya'nın Ermeni hakimi Gabriel'in Danişmendliler karşısında Bohemund'dan yardım istemesi üzerine Bohemund Malatya üzerine gitmeye karar vermiştir. Ayrıca Danişmend Beyi Gümüştekin tarafından pusuya düşürülerek esir edilmesi ele alınmıştır. Yaklaşık üç yıl süren esaretin ardından Gümüştekin, Bohemund'u fidye karşılığı serbest bırakmış ve bu olay Türkiye Selçuklu Sultanı Kılıçarslan ile arasını açmıştır. Müellif

bu konuya değinerek, Sultan I. Kılıçarslan'ın, Danişmend Beyine yazdığı ve kırgınlığını dile getirdiği bir mektuba da yer vermiştir.

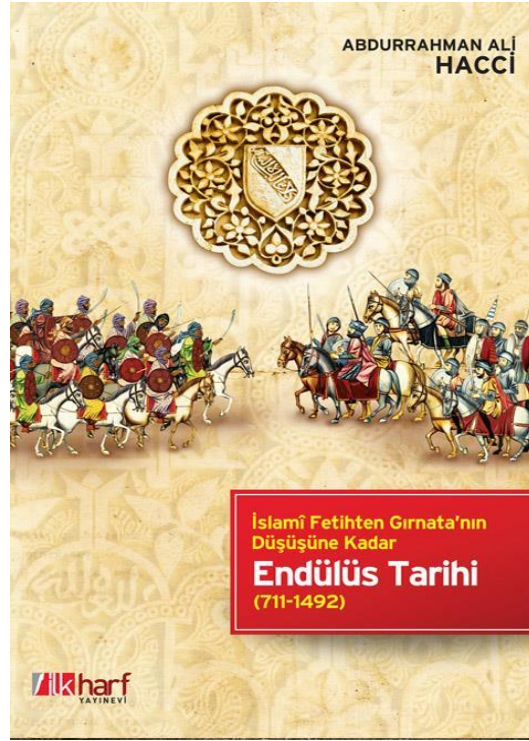
“Türk ırkının evladı ve biraderim Danişmend, bugüne kadar savaşların ve zaferlerin sayesinde bütün Türk dünyasında mümtaz ve sevilen bir kişiydin. Fakat şimdi itibarın ciddi bir şekilde azaldı, bütün ırkının hakaretine maruz kaldın, herkeste nefret uyandırdın, çünkü Bohemund'u değersiz bir miktar fidyeyle, bana danışmadan öyle gelişi güzel bir şekilde serbest bıraktın. Eğer ayıbını azaltmak ve Horasan Sultaniyle barışmak istiyorsan, bütün Hıristiyanlar içinde en çok kuşku duyduğumuz kişi olan Bohemund'u söyleyeceğim bir yere davet et. Senin yardımınla pusu kurup onu tekrar yakalayalım. Aksi halde Sultanın teveccühünü bir daha asla kazanamayacak, Türk ordularından ve gazabından kaçamayacaksın.”

Urfa ve Antakya Kontluklarının birleşerek Müslümanlara büyük darbe vurmak amacıyla Harran Savaşı'na girmesi, Haçlılar açısından sonun başlangıcı olmuştur. Harran Savaşı'nda yenilen Haçlıların itibarı yerle bir olmuştur. Savaşın detayları hakkında bilgiler veren müellif bu savaştan sonra Türkler ve Bizanslılar karşısında Antakya Prinkepsliği'nin sınırlarının nasıl gerilediği hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ardından bu girişimlere karşı boş durmayan Bohemund'un Avrupa'ya gitmesi ve asker toplaması hususunda detaylı bilgiler verilerek, babası Robert Guiscard gibi Bohemund'un da Bizans İmparatorluğu'na karşı Haçlı Seferi gerçekleştirmek amacıyla Avrupa'da yaptığı propagandalara yer verilmiştir. 1107 yılında büyük bir ordu toplayan Bohemund'un yaklaşık otuz sene önce babası Guiscard'ın yaptığı gibi *“İmparatorluğun Batı Kapısı”* diye adlandırılan Draç'a saldırması geniş bir biçimde ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise, Bohemund'un Avrupa'ya gittiği sırada ikinci kez naip olarak Antakya hakimi olan Tankred'in faaliyetlerine yer verilmiştir. Tankred'in, Müslümanlar ve Bizans ile yaptığı mücadeleler, Antakya Prinkepsliği'nin sınırlarını koruması, genişletmesine değinilmiştir. Haçlılar için işlerin her zaman iyi gitmediğinin göstergesi olan iç mücadeleler, özellikle Urfa Kontu II. Boudouin ve Tankred arasında yaşanan hakimiyet mücadeleleri yalın bir dille okuyucuya aktarılmış ve hiçbir soru işareti bırakılmamıştır.

Dördüncü bölümün sonlarına doğru ise, Büyük Selçuklu Devleti'nin Haçlılara karşı taarruzlarına, Urfa'nın kuşatılmasına yer verilmiştir. Son olarak Tankred'in ölümüne değinen müellif, olayları sonuç kısmında genel bir çerçevede özetlemiştir.

Bu bağlamda, Prof. Dr. Ebru Altan tarafından kaleme alınan *“Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)”* adlı kitap Ortaçağ Haçlı Seferleri, Selçuklular, Danişmendliler ve Bizanslılar üzerine çalışma yapacak olan araştırmacıların mutlaka kullanması gereken bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslami Fetihden Gırnata'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi

Abdurrahman Ali Hacci, Çev. Kadir Kınar

İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2017, ISBN:808,978-605-9844-95-6

22

İsmail AKGÜN*

İslam tarihinde, fethi kadar düşüşü de hayret uyandıran, Avrupa ile Müslümanların temas noktasını teşkil eden Endülüs'ün tarihi hakkındaki çalışmalar ülkemizde kısıtlı bir ölçekte ve bu alanın mevcut boşluğu akademisyenlerimiz tarafından bazı eserler sayesinde nispeten de olsa kapatılmaya çalışılmıştı. Yabancı bir akademisyen –Abdurrahman el Hacci- tarafından yazılan bu kitap da tam olarak isminden anlaşılacağı üzere Endülüs'ün Müslümanların hâkimiyetine geçişinden Gırnata'nın sükûtuna kadar olan uzun bir süreci tarihiyle, coğrafyasıyla ve yaşanan olaylarıyla ele almıştır. Eser, çeşitli dillerde yazılmış muhtelif kaynaklardan istifade etmektedir. Latince isimleri Arapça telaffuzu ile yazılması da kültür birikimine katkı sağlamaktadır. Eserin müellifi, Abdurrahman el-Hacci fetih sonrası İspanya'nın Endülüs adını almasını "...Vandallar İberya'yı miladi üçüncü ve beşinci yüzyıllar arasında ele geçirdiler. İşte Endülüs ismi bu Vandal isminden evrilmiştir." şeklinde yorumlamıştır.(s.35)Eserin giriş bölümünde fetih öncesi Avrupa ve İspanya'nın siyasi ve içtimai durumu değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. İspanya'nın Gotlar hâkimiyetinde sınıf tabakalarından müteşekkil bir idare ile yönetildiği ve halkın; soylular, din adamları, mal sahipleri ve köleler olmak üzere dört tabakalı piramidi andırmaktadır. Yazar, Got hâkimiyetinden bahsederken;

* MSÜ, Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu, adiltoyca@gmail.com

Gotların hangi kolunun İspanya üzerinde egemen olduğunu dile getirmemiş. Gotlar'ın tarihte bölgeye göre Ostrogotlar (Doğu) ve Vizigotlar(Batı) olmak üzere iki kolu vardır. İspanya'yı da Vizigotlar yönetmekteydi.¹Müellif genel giriş bölümü sonlarında Vizigotlar'ın son kralı Roderich (Rodrigo) ve ondan önceki kral olan Witiza'nın halk tarafından sevildiğini ve itibar sahibi olduklarını belirtse de Vizigotlar 240 yıllık hâkimiyetlerinde İspanya'nın yerli halkı tarafından hoşgörü ile karşılanmamışlardır. Hatta Aryus mezhebinde olmalarından ötürü Katolik İspanyollar tarafından sapkın olarak itham edilmişlerdir.²

Fethin hazırlıkları bölümünde; Tarık ibn-i Ziyad'ın 'gemileri yakma hadisesinin'' ve ''savaş öncesi hutbesinin'' sıhhatinin olmadığını mantıklı ve sağlam tarihi veriler ile de dile getirmiştir.(s.81)Endülüs Fethinin Özeti başlığında, İslam ordusunun inanç kuvveti ile zafer kazandıkları ve Vizigotları mağlup ettiklerini(s.161) anlatması kısmen doğru olmakla beraber mezkûr savaş olan Lekke'de sabık kral Witiza'nın taht mağduru oğulları Sisbert ve Oppa'nın savaşta pasif kalmaları ve nihayetinde geri çekilmeleri³ savaşın dönüm noktasını teşkil etmiştir. Valiler Dönemi bölümünde Endülüs'ün kuzeyine dek emin şekilde ilerlenmesi yerine Pirene Dağları ötesine geçilmesini hatalı bulmaktadır.(s.176)Nitekim yazar haklıdır. Çünkü Vizigot kalıntıları Pelayo önderliğinde 718 yılında isyan ateşini yakarak Endülüs'ün kaybının adı olan Reconquista'yı başlatmıştı.⁴''Adı geçen devletçikler ve devlet, keskin bir Haçlı ruhuyla Müslümanlarla savaşmışlar, bütün Avrupa yanlarında yer almış... Sonuçta batıdaki Haçlı savaşları olmuştur.''sözlerinde ise kısmen haklılık payına sahiptir. Çünkü kuzeydeki küçük devletler isyan ettiklerinde Hıristiyanlıklarına sıkı sıkıya bağlılardı fakat asıl gayeleri zevale uğrayan Vizigot Krallığı'nı tekrar ihya etmektir. Harekâtın, tarihteki herhangi bir haçlı seferi ya da taarruzu boyutu alması ise Reconquista'nın birinci safhadan ikinci safhaya geçişi esnasında cereyan eden Normanlar'ın Barbastro'yu işgali ile Roma kilisesinin mücadeleyi mahallî seyirden global çaplı bir mücadele hale getirmesi sayesinde olmuştur.

Emirler Dönemi bölümünde, birçok ayrıntıyı dile getirmesine karşın Kuzey Afrika'da kurulan Aglebiler ile olan müttefik ilişkisine değinmeyişi de eserin bir başka eksikliğidir. Aglebiler'in 847 yılında icra ettikleri Roma kuşatmasında Endülüs'ten üç yüz filikalık bir kuvvet ile yardım edilmişti.⁵ Hilafet Dönemi bölümünde Mecusilerin Endülüs'e Saldırmaları başlığı açarak Normanları Mecusi olarak anmakta iken(s.398),Beylikler (Tavaif) Dönemi bölümünde ise ''Putperest Normanlardan, Hıristiyanlığa geçen bir grup...'' şeklinde tarif edilmesi konu bütünlüğünü sarsmaktadır.(s.470) Beylik Dönemi bölümü sonunda özet olarak verdiği bilgilerde Endülüs'ün içine düştüğü ahvalin İslami çizgiden ayrılma ve ona azı dışları ile sarılmama neticesi'' meydana geldiğini teolojik yorum ile ifade etmiştir.

Murabıtlar Dönemi'ni ''İlk Canlanış'' olarak zikreden müellif bölümü üç konu üzerinde ele almaktadır; cihatları, yardımlaşmanın neticeler ve genel gidişat. Murabıtların kuruluş ve yükselişini detaylı olarak ele

¹ Lütfi Şeyban, *Reconquista Endülüs'te Müslüman-Hıristiyan İlişkileri*,3. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık 2016,s.44

² Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları (Siyasi Tarih)*,3. Baskı, Ankara, TDV Yayınları 2016,s.41

³ a.g.e., s.54

⁴ Mehmet Özdemir, *Endülüs'ten İspanya'ya*,1. Baskı Ankara, TDV Yayınları 1996,s.25

⁵ Muhittin Kapaşahin, *Aglebiler*, 1. Baskı İstanbul, Yalın Yayıncılık,2013,s.131

almıştır. Lemtune kabilesinden gelişleri, ‘peçeliler’ olarak anılmaları da dâhil ribat karakollarından dolayı Murabıtlar olarak çağırılmalarına dek detaylı olarak bahsetmiştir.1086 yılındaki meşhur ez-Zellaka Muharebesi’ni bir önceki bölümün sayfalarında(s.523) teferruatı ile anlatmasına karşın esas bölümde ise kısa şekilde bahsetmesi konunun derinliği ve bütünlüğünde kısmi eksikliklere neden olmuştur. Tek başlık altında konu olarak da bir bütün halinde işlenmesi daha uygun olurdu. Lakin yine de mezkûr savaştan ‘...bu olay aynı zamanda Endülüs Yarımadası’ndaki İslamlığın ömrünün dört asır daha uzamasına yardımcı olmuştur’ şeklinde sözlerini sarf etmiştir. Murabıtlar’ın siyasi sahadaki takipçisi olan Muvahhidler dönemini ise misyonu tamamlama olarak vasıflandırır.(s.583)Muvahhidler döneminde ele aldığı el-Erek Savaşı (1195),yazara göre ‘...bize Murabıtlar zamanında olan eşi ez-Zellaka Savaşı’nı hatırlatmaktadır. Bu da o da İslam tarihinde dönüm noktası teşkil eden iki büyük zaferdir. Hatta her ne kadar ikisi de İslam’ın övünç kaynağı ve adının yücelmesine vesile olan şanlı zaferlerden olsalar da Erek’in hatırasının ez-Zellaka’dan daha büyük olduğu söylenebilir.’ şeklinde beyan etmiş olduğu yaldızlı sözler kısa süre sonra meydana gelecek olan İkab Yenilgisi’nin Erek’in kazandırdıklarını bir anda kül etmesi gerçeğini değiştirmeyecektir.

Son bölüm olarak ele aldığı Gırnata Hükümdarlığı için Küçük Endülüs tabirini kullanan yazar İspanya’nın güneyinde tutunan küçük ölçekli devletin kuruluşu, ayakta kalma mücadelesini, rakiplerinin durumunu da ayrı başlıklarda işlemektedir. Mezkûr bölümde evvelki yardımların yıkılmakta olan Endülüs’ün gelmekte olan faciasını durdursa da esas problemin bünyenin kendisinde yani Endülüs’te kurulan devlet ve devletçiklerde olduğunu, dışarıdan gelen yardımların bir nebze fayda sağlamasına karşın nihai akıbetin destek kalktığı an itibariyle neticelendiğine değinmektedir.(s.684)Tarif Savaşı’nı (1340) anlatırken ‘...Müslümanlar bu savaşta ateş eden bir top çeşidi kullandılar.’(s.710) bilgisi ise bazı tarihi kaynaklarda geçse de kesinliği kanıtlanmış değildir.⁶Buna ilaveten yeni silahın dahi nihai akıbeti değiştirmedigine de vurgu yapılmıştır

Netice itibariyle kitap, Endülüs tarihinin genelini işleyerek konu hakkında araştırma yapmak isteyenlere istifade edilebilecek özelliكتedir. Sonuç kısmında kronolojiye ihtimam gösterilmesine dikkat çekse de kitapta kronolojinin atlanıldığı göze çarpmaktadır. Fakat eser yapı itibariyle birçok kaynaktan veri almıştır. Kaynakçayı Arapça kaynaklar ve Batı dillerinde yazılmış kaynaklar şeklinde iki kısma ayırması da Endülüs hakkında araştırma yapmayı arzu edenler için kontekst ve referans açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

⁶ Salim Aydüz (2011) Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi, Tarih Okulu Dergisi 10,s.10

Д. М. Тимохин, В. В. Тишин

Очерки истории Хорезма
и Восточного Дешт-и Кыпчака
в XI — начале XIII вв.

Очерки İstorii Harezma i Vostočnogo Dešt-i Kıpçaka v XI – naçale XIII V.V. (XI Yüzyıl.- XIII Yüzyıl Başı Harezmi ve Doğu Dešt-i Kıpçak Tarihi Üzerine Denemeler)

D M Timohin, V V Tişin

Moskva, İstitut Vostokovedeniya RAN (Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü), 2018. 380 s.
ISBN: 978-5-89282-833-8.

Alfina SİBGATULLİNA*

2018'de kuruluşunun 200. yıldönemini kutlayan Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü araştırmacıları eski Türkler, Türkiye tarihi ve kültürü üzerine yoğun çalışmalara devam etmektedirler. Geçen yılda yayınlanan birçok yazı ve kitap arasında genç tarihçiler Dr. Dmitriy Timohin ve Dr. Vladimir Tişin tarafından hazırlanan, Harezmsahlar devleti ve Doğu Dešt-i Kıpçak tarihi hakkındaki kapsamlı

* Prof. Dr. Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova, alfina2003@yandex.ru

araştırma dikkate şayandır. Kitapta XI. yy.-XIII. yy. başında Harezmi'deki Anuştekin Hanedanlığı ile Doğu Deşt-i Kıpçak'ta bulunan göçebe Türk boyları arasındaki siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkiler tarihi çeşitli yönleriyle ele alınıyor. Kitap, giriş ve sonuç kısımlarından ve beş bölümden oluşmakta, sonra kullanılan kaynak ve edebiyatın geniş bir listesi verilmektedir.

Konunun belli başlı bir historiyoğrafyasi mevcut olsa da, Harezmi ve Doğu Deşt-i Kıpçak'ın bu dönem politik ve etnik tarihinde çok sayıda boşluk ve tartışma noktası bulunmaktadır. Tanıtımını yaptığımız çalışma diğer araştırmacıların ulaşamadıkları kaynakların kullanılması ve sistemleştirilmesi yönünden büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde yazarlar konu ile ilgili tarihi kaynakları analiz etmeye odaklanmışlar: onların arasında Arap ve Farsi dillerindeki eserlere ayrıca geniş şekilde (40 sayfa) yer verilmiş, daha sonra Moğol, Çin, Gürcü ve Ermeni dillerinde saklanan kaynaklar anlatılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde Harezmi ve Doğu Deşt-i Kıpçak tarihinin Rus ve yabancı, daha çok Batı dilli, tarih yazıcılığında bilinen en önemli eserleri incelenmektedir. Yazarlar kasıtlı olarak mevcut tüm çalışmaları ayrıntılı şekilde ele almamış, sadece Harezmi ve Doğu Deşt-i Kıpçak tarihinin bu, belirli tarihsel süreçinde mevcut bazı kısımlarına niteliksel olarak yeni bir bakış açısı getiren en önemli çalışmalara odaklanmışlar. Mesela, V.V. Bartold'un 'Moğol İstilas Döneminde Türkistan' adlı eserinin Anuştekin Hanedanlığı tarihi üzerine yazılan diğer çalışmalara etkisi vurgulanmış, Türk tarihçilerin araştırmalarına da müracaat eden yazarlar, Zeki Velidi Toğan, İ. Kafesoğlu, H.Geyikoğlu, A.Taneri, D. Ceceli v.s. uzmanların yazılarına atıfta bulunmuşlardır.

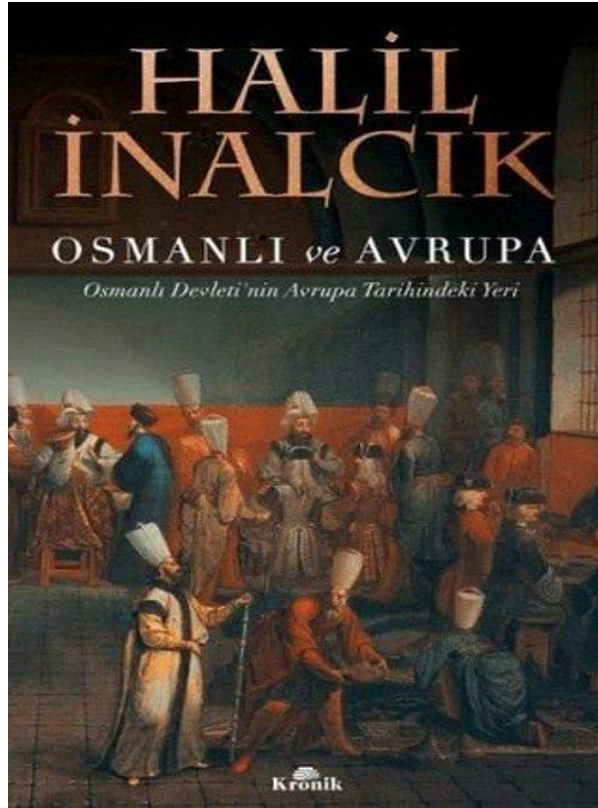
Araştırmacıların genel amaçlarından biri de, göçebe Türk boyları temsilcilerinin Harezmi aristokrasiyle bağlantı kurarak, bu devletin askeri ve idari sistemine dâhil olma sürecini incelemektir. Kitabın üçüncü bölümünü genel olarak, Doğu Deşt-i Kıpçak'ta XI yy. - XIII. yy. başında yaşayan Türk boylarının kabile yapısı analizinden ibaret diyebiliriz. Bu analiz yazarların tarihsel kaynaklara dayalı olarak yaptıkları çeşitli ırk, kavim ve kabile unsurlarının tanımlanması ile ilgili temel sorunların detaylı incelemesini içerir. Bu yüzden çalışmanın bu bölümü uzmanlar için son derece merak uyandırıcı olabilir. Ayrıca yazarların Doğu Deşt-i Kıpçak'ın kabile yapısı ile ilgili tüm tartışma noktalarını ele aldığını ve bazı durumlarda kendilerine ait özgün görüşlerini ortaya koyduğunu da belirtmek gerekir. Yazarlar bazı boy ve kabilelerin yerleşimi hakkında yeni fikirler sunmakla kalmamışlar, aynı zamanda tarihsel kaynaklardan edinilen bilgilere dayanarak Doğu Deşt-i Kıpçak'ın yeni bir etnik tablosunu da ortaya koymuşlardır.

D. Timohin ve V. Tişin çalışmasının dördüncü bölümü tamamen Moğol istilası arefesi döneminde Harezmişahlar devleti tarihine adanmıştır ve XI yüzyıl – XII. yüzyılın başlarında bu devlet oluşumunun ve Doğu Deşt-i Kıpçak'taki göçebe Türk boylarının etkileşimi hakkında geniş bir bilgi dizisi içermektedir. Bu bölümde, yazarlar Harezmi devletindeki önemli askeri ve idari pozisyonlarda bulunan Türk varlığının analizine özel ilgi göstermişler.

Çalışmanın beşinci bölümü Harezmişahlar ve Doğu Deşt-i Kıpçak tarihinin Moğol işgali dönemini kapsamaktadır. Burada yazarların özel dikkati son Harezmişah, Celaleddin Mankburna (Türkçe adı Mengübirte) ve onun faaliyetleri üzerine odaklanmış. Yazarlardan D. Timohin, doktora tezi konusu olan

Celaleddin Harezmsah hakkında 2013 yılında ‘*Cengiz Hanın Rakibi: Celal ad-Din Mankburna’nın Şahsı ve Dönemi*’ adlı kitap da yayınlamış biridir. Moğol istilası hemen öncesi ve sırasında Harezmsah’ın askeri ve siyasi eliti içindeki bir bölünme sorununa son vermek için yapılan teşebbüsler belirtilmektedir. Moğol istilasının getirdiği sonuçlardan biri olarak da Harezmsahlar devletinde başlayan isyanlar ve göçler anlatılmaktadır.

Sonuç kısmında, yazarlar çalışma esnasında ulaştığı tespitleri özetliyor ve bu bilimsel problemin araştırılması için gelecekteki beklentilerini dile getiriyorlar. Uzmanlar, yazarların konu hakkındaki orijinal görüşlerini ve yaptıkları sonuçları değerlendirmelidir. Elbette, eksiksiz çalışma olmaz, D.Timohin ve V. Tişin tarafından yayınlanan kitapta da hatalar vardır. Bununla birlikte, bu çalışmanın eksikliklerini değil, özgünlüğünü ve yazarların ortaya koyduğu soruların, çeşitli konulardaki bakış açılarının, kanaatimize göre, bu dönem Harezmsah ve Doğu Deşt-i Kıpçak tarihi ile ilgili bilimsel tartışmaları teşvik etmeliyiz. Bu nedenle kitabın, orada araştırılan tarihsel sorunların ve tespitlerin konuya sahip olan uzmanların ilgisini çekeceğini umuyoruz.

Osmanlı ve Avrupa – Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri

Halil İnalcık

İstanbul, Kronik Kitap, 2017, 269 Sayfa, ISBN: 978-605-83011-4-6

28

Yunus Emre ÖZ*

Değerlendirme çabasına girişeceğimiz bu eser, kitabın müellifinin de kendi ifadesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun genel özellikleri ve Avrupa ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri hakkında önceden yayınlanan, ancak ilave araştırmalarla güncellenen dokuz araştırma makalesinden oluşmaktadır.

Kitap esasında iki ana başlık altında tasarlanmıştır. İlk ana başlık “Osmanlı İmparatorluğu ve Modernleşme”dir. Bu başlığın altında da toplamda beş makale yer alır.

Kitabın ilk makalesi ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun girişinde Osmanlı tarihinin kısa bir analizi yapıyor. Osmanlı Devleti’nin dünya tarihi sahnesine ilk olarak çıkışı, beylikten devlete geçiş süreci, ilk etapta Osmanlı’nın Anadolu’daki egemenlik alanının daralıp, siyasi gücünün Avrupa eyaletlerine kayışı, İstanbul’un fethi, Kanuni dönemi ve sonrası kısaca aktarılıyor ve genel bir siyasi süreç analizi yapıyor. Bunun ardından da Osmanlı İmparatorluğu’nun toplumsal ve kültürel tarihini daha iyi bir şekilde anlayabilmek için iletişim biçimleri ve tekniklerine kapsamlı bir bakış sunuluyor. Medrese ve camiler,

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümü

popüler toplanma mekanları ve kamu eğlendiricileri ardından yazılı iletişim hakkında bazı mülâhazalarda bulunuluyor.

Kitapta yer alan ikinci makale ise “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”dir. Osmanlı-Türk toplumunun asli hususiyetlerini, en iyi bir şekilde, I.Süleyman (1520-1566)’ın saltanat yıllarına dönüp bakarak tasvir edilebileceğini ifade eden müellif, 19. yüzyıldaki siyasi modernleşmeye tekaddüm eden dönemde, Osmanlı müesseselerinin az çok bozulmuş şekillerini ve içtimai-siyasi gelişmelerin bu müesseselerin temelini tehdit edici bir hal aldığıın görülebileceği kanaatini sunmaktadır. Osmanlı hükümdarı ve Osmanlı toplumu arasındaki ilişkiye değinen İnalçık, yeniçerilerin, bir sınıf olarak ulemanın ve âyânın ortaya çıkışıyla birlikte sultanın gücünü yitirmesinden bahsetmiş, özellikle II. Mahmud’un reform çabaları ve bu iktidarı paylaşmak isteyen sınıflarla mücadelesine değinmiştir. İnalçık Türk modernleşme hareketindeki temel zorlukların, geleneksel toplum ve devletin dini kaidelerinden kaynaklandığını bu makalenin sonunda bir fikir olarak beyan eder.

Üçüncü makale “Sultanizm üzerine yorumlar: Max Weber’in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi”, Max Weber’in patrimonyalizm tanımına, yine Weber’in patrimonyalizmin en uç örneği olarak gördüğü sultanizmin Osmanlı üzerinden tahliline yer verir. İnalçık “Osmanlı imparatorluk sistemini, Weber’ci anlamda ‘sultanizm’ yapan Osmanlı sultanının kendi kişiliğinde siyasi ve ruhani iktidarı birleştirme iddiası olabilir.” der. Yazar, sultanizm ve Osmanlı bürokrasisi ilişkisi üzerinde durur ve “Doğulu feodalizm” olarak tanımlanan prebendalizmi Weber’ci bir bağlamda tartışarak makaleyi bitirir.

Modern Türkiye’nin kuruluşu ve Mustafa Kemal’in bu süreçteki çaba ve usulleri hakkında kısa bir girişle başlayan dördüncü makale “Osmanlı-Türk Toplumunda Değişim”, özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Cumhuriyet döneminin ilk evrelerindeki askeri, siyasi ve kültürel modernleşme çabaları üzerinde mülâhazalarda bulunuyor. Bu süreçle ilgili “Osmanlı-Türk modernleşmesi tedrici ve bölük pörçüktü. Kendisini ilk olarak silahlar ve askeri tekniklerin kabulünde gösterdi. Sonrasında, Batılı maddi kültüre hayranlığın yükselişi ile dış biçimleriyle Batı’nın taklidi takip etti. Sonunda, 19. yüzyılın ikinci yarısında, yüksek sınıflar Batılı yaşam tarzını ve dünya görüşünü kabul etmeye çalıştılar” ifadeleriyle kısa bir tahlili İnalçık tarafından sunulur.

İlk ana başlığın son ve beşinci makalesi “Hilafet ve Atatürk İnkılabları”dır. Yazar bu makalede Atatürk’ün inkılabları ve devrimlerinin hakikatte nasıl tek bir bütün devrim ortaya çıkardığına odaklanmaktadır. Hilafet makamının, Osmanlı son dönemimdeki mahiyetinin tahlili ve hilafetin kaldırılması aşamasında gerçekleşen olay ve tartışmalar aktarılmaktadır. İnalçık’a göre Mustafa Kemal Atatürk, bir devlet adamıydı fakat herşenden önce hızlı modernleşmenin bir milletin ölüm kalım meselesi olduğuna inanan bir devrimciydi ve bu ancak ilahi otorite kavramına karşı milli irade modern prensibi ile meşrulaştırılan devrimle mümkün olabilirdi. Ki Atatürk’ün de tam olarak yaptığı şey buydu.

Kitabın ikinci ana başlığı “Osmanlı ve Avrupa” yazarın, bu iki medeniyet arasındaki tarih boyunca gelişen ilişkisine ışık tutan makalelerden oluşuyor. Kitabın altıncı makalesi ‘Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün’, Osmanlı Devleti’nin bir dünya gücü olarak, 16. yüzyıl itibarıyla Avrupa üzerindeki siyasi ve ekonomik

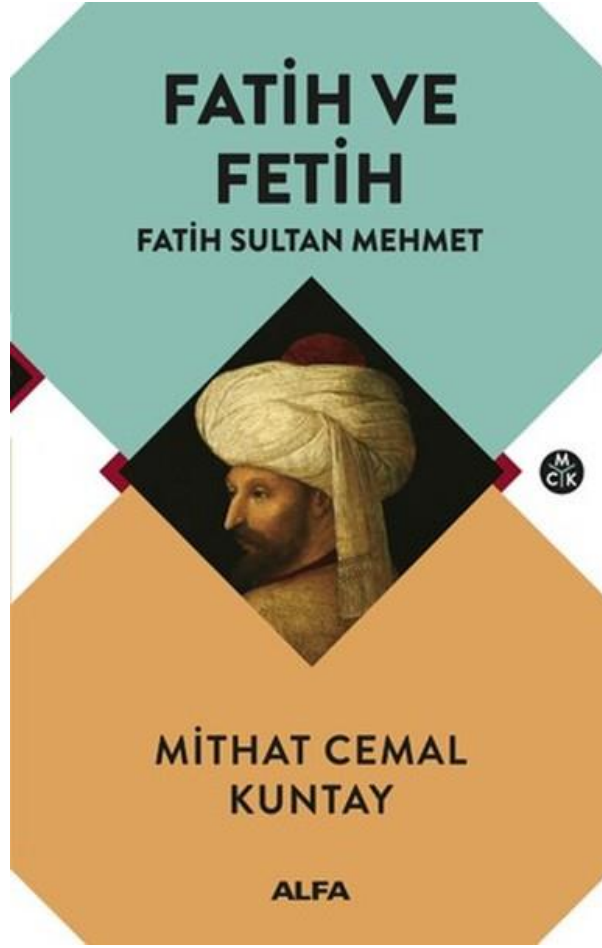
üstünlüğünü dile getirerek başlamıştır. Rus emperyalizminin ortaya çıkışı ve Osmanlılar için tehlike arz edişi, Batı için, 18. yüzyıl itibariyle ‘Şark Meselesi’nin doğuşu, kronolojik bir anlatımla aktarılmıştır. 1856’dan sonra dış ve iç yapısında Osmanlı Devleti’nin, Batı ile bütünleşme için ciddi önlemler aldığı ifade eden İnalçık, Tanzimat’ın getirdiği reformlar; kanun önünde bütün tebaanın eşitliği, Batı’dan bazı temel kanunların alınması, şer’i mahkemelerin yanında nizamiye mahkemelerinin kurulması, Hristiyan azınlıklara temsili meclisler çerçevesinde örgütlenme hakkının verilmesi gibi yenilikleri, Batılılaşma ve modernleşme yolunda son derece ileri reformlar olarak nitelendirmiştir. Yazara göre bu süreç modern Türkiye’nin doğuşunu sağlayacak bir süreçtir. Bu süreçteki en önemli etken ise Batı’nın Osmanlı Devleti üzerinde ki siyasi ve ekonomik üstünlüğüdür. Makalenin sonunda Huntington’ın ‘Medeniyetler Çatışması’ eseri üzerinden bu iki medeniyet arasında, son dönemdeki karşılıklı ilişkisel bağlar tahlil edilmiştir.

Bir diğer makale “Modern Avrupa’nın Gelişmesinde Türk Etkisi” , Batı’da Avrupa merkezli tarih görüşünün yerini gerçek dünya tarihi kavramının almasından bu yana, dünyanın çok önemli bir bölgesinde beş yüz yıldan fazla hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu tarihinin yeni bir ilgi odağı olduğunu ve bu minvalde Türkler’in, modern Avrupa’nın gelişim sürecinde etkisinin daha iyi anlaşılabilirdiğini ifade eder.

Kitabın sekizinci makalesinde, özellikle 1400-1700 yılları arasında Osmanlılar ve Rus İmparatorluğu’nun yükselişi ele alınır. Bu iki devletin Kırım Hanlığı özelinde birbirleriyle olan münasebetleri ve mücadeleleri üzerinde tahliller yapılır.

Kitabın dokuzuncu ve son makalesi “Siyaset, Ticaret, Kültür Etkileşim” dir. Bu bölümde kültürlerarası alışverişin mahiyeti üzerinde mülahazalarda bulunulmuş, Osmanlı’nın Karlofça Antlaşması’ndan itibaren Batı’nın teknik ve kültürel niteliklerini ithal etme çabalarından bahsedilmiştir. Avrupa kültürü üzerinde Osmanlı etkisi konusuna gelince yazar, “... doğrudan doğruya alıntılar, doğal maddeler ve mamul eşya kullanımında açıkça görülür. Etkilerde ise egzotizm, Doğu’ya ait romantik vizyonlar, sosyal adetler, moda, sanat, edebiyat, davranış biçimleri söz konusudur” der. Harp teknolojisindeki devrim ile Avrupa ve Osmanlılar arasındaki dengenin bozulmasından bahsedilir.

Kitap üzerinde kısa bir değerlendirme yapacak olursak, Osmanlı ve Avrupa medeniyetleri arasındaki sosyal, siyasi, askeri ve kültürel münasebetleri, bir sosyal tarih üslubuyla ele alınmıştır. Bunu yaparken, alışlagelmiş üzere yalnızca Batı’nın Osmanlı üzerine etkilerinden değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih boyunca Avrupa üzerinde etkilerinden bahsedilmiştir. Yalnız makaleler arasında veya makalelerin kendi içersinde, konuların çeşitliliği itibariyle zaman zaman okuyucular kopukluk yaşayabilir. Kitap, meseleleri yalnızca siyasi bir perspektiften okumayıp, külli bir değerlendirme çabasına girdiği için, tarihçilere ilham verecek cinstedir.

Fatih ve Fetih Fatih Sultan Mehmet

Mithat Cemal Kuntay

İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2018, 228 Sayfa, ISBN: 978-605-171-769-2

Hilal CANER*

İbrahim Öztürkçü tarafından yayına hazırlanan bu kitap, Mithat Cemal Kuntay'ın 1 Ekim 1950-29 Kasım 1950 tarihleri arasında *Son Posta* gazetesinde yayımlanmış olan 58 tefrikasının neşredilmesiyle meydana gelmiştir. Öztürkçü, kitabın başında yazar hakkında uzun uzun bilgi vermiştir. Eserde yaptığı bazı düzeltmeleri ve aldığı yardımlardan bahsetmiştir. Son olarak da Mithat Cemal Kuntay'ın torunu Lale Tara'ya ve yayınevine teşekkür etmiştir.

Mithat Cemal Kuntay, edebiyat tarihimize vatanseverlik şiirleriyle ve monografi sahasındaki başarısıyla adını altın harflerle yazdırmıştır. Monografileri araştırmacı kişiliğini yansıtan, vesikalara dayalı tarihi makalelerdir. Tarihe merak duyan ve araştırmayı seven Kuntay, İstanbul'un fethinin 500. yıldönümünün

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, İstanbul

1953 yılına denk gelmesi hasebiyle 1950 yılında “Fatih Sultan Mehmed” tefrikasını yazmaya başlamıştır. Ayrıca İstanbul fethini yabancı eserlerden okuma imkânının daha çok olması Kuntay’ı üzmüş ve bu tefrikayı yazma iştahını arttırmıştır. (s.13)

Kuntay tefrikasını yazarken tarihin efsane ve masal taraflarından ziyade yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak ilmi bir eser meydana getirmiştir. Bir hadiseyi birkaç kaynağa dayanarak ele almıştır. Bunu bazen bilginin doğruluğunu pekiştirmek, bazen de farklı rivayetler olduğunu okuyucuya kanıtlamak için yapmıştır. Bu yazı serisinde yerli kaynaklardan Evliya Çelebi, Hoca Sadeddin, İmamzade Es’ad Efendi ve Namık Kemal, yabancı kaynaklardan başta Hammer olmak üzere Vasiliyev, Gibbon, Gustave Schlumberger ve Dukas’ın eserlerini kritik ederek tefrikayı neşretmiştir. Kaynakları olduğu gibi kullanmak yerine, tenkite tabi tutması hadiselerin görünmeyen taraflarına ışık tutma arzusunu gözler önüne seriyor. Örnek olarak eserde, Kuntay’ın Evliya Çelebi’yi eserinde İstanbul kuşatmasını “on birinci muhasara” olarak değerlendirip, Yıldırım Beyazıt’dan sonraki II. Murad kuşatmasını yok saymasından dolayı eleştirdiğini görüyoruz. (s.55)

Kuntay, Hammer’ın *Devlet-i Osmaniye Tarihi* eserinde asılsız iddialar olduğunu çokça belirtmiştir. İstanbul’un fethi gibi Avrupa’ya ikiye bölen ve Ortaçağ’a son veren bu önemli hadisenin kahramanı olan, Fatih Sultan Mehmed’i kaleme alırken batılı tarihçilerin tarafsız olmalarının mümkün olmadığını düşündüğünü birçok yerde gösteriyor. Esere bütün olarak baktığımızda Kuntay’ın yazılanlara ve rivayetlere temkinli yaklaştığını görmekteyiz. Burada da kendisinin arşivci yönü ortaya çıkmaktadır. Mukayeseli tarihçiliğin en güzel örneklerinden birini vücuda getirmiştir.

Bu eseri fetihle ilgili kaleme alınmış yüzlerce eserden farklı kılan bir diğer husus, Fatih’in olağanüstü başarısının arka planındaki manevi desteğe yer verilmiş olmasıdır. Başta Akşemseddin ve Molla Gürani olmak üzere Akbiyık, Molla Hüsrev gibi kıymetli şahsiyetlere kitapta bolca yer verilmiştir. Kuntay, bu zat-ı muhteremlerin Fatih ile aralarındaki derin bağı, yaşandığı rivayet olunan birkaç hadiseyle okuyucuya nakşetmiştir. Fatih’in sadece askeri güce değil manevi güce de fazlasıyla sahip olduğuna değinmiştir. Böylece fethi başka bir pencereden incelemeyi amaçlamış ve emeline ziyadesiyle ulaşmıştır.

Fatih’in askeri ve siyasi başarısının da konu edildiği eserde, baş düşman olan İmparator Konstantin’in Fatihe uygun bir düşman olduğu dile getirilmiş ve İmparator’un bazı özellikleri övülmüştür.(s. 61) Kuntay’ın bu objektif tutumu eseri tarih yazımı açısından daha da kıymetli hale getirmiştir.

Kuntay, eserinin “Fatih’in Beğendiği Düşman” başlıklı bölümünde Cenovalı Ciovani Giustiniyani'den övgüyle bahsetmiştir. Ciovani Giustiniyani'nin ölümü hakkındaki birçok farklı rivayete değinerek okuyucunun esere olan itimadını güçlendirmiştir.

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde İstanbul'u 23 tılsımıyla anlattığı bölüme eserinde yer veren Kuntay, Çelebi'nin bu tılsımları alaycı bir üslupla anlattığını söylüyor ve bize İstanbul'un büyüğü dünyasına göz atma imkânı sağlıyor.

Şüphesiz fethin en çarpıcı hamlelerinden biri olan gemileri karadan yürütme hadisesine elbette Kuntay'da bir bölüm ayırmıştı. Fakat Fatih'in üstün zekâ ve cesaretine övgüler yağdırmaktansa bu olağanüstü hadisenin yabancı ve yerli kaynaklarda nasıl anlatıldığı üzerinde durmuştur. Hammer'in bu büyük başarıyı hazmedemediğini belirtip, Hammer'in olay hakkında yazdığı yazıyı ispat niteliğinde okuyucuya sunmuştur. Hemen ardından kıyaslama yapma maksadıyla aynı olayı bir de Kâtip Çelebi'nin kaleminden anlatmıştır.

Kuntay, eserinin bir bölümünü yerli tarihçilere sitem etmek için ayırmıştır. Sitem ettiği konu tarihçilerimizin büyük ve kıymetli hadiseleri yazarken verilen malumatın az olmasıdır. Özellikle İmamzade Es'ad Efendi'nin ismini zikrederek, bahsi geçen konu hakkında örnekler vermiştir. Vermiş olduğu bu örneklerle haklı bir sitem içinde olduğunu gözler önüne sermiştir. Her ne kadar sözünü “teessür” ifadesiyle bitirmiş olsa da tarihçilerimizin eserlerine duyduğu şükranı sık sık tekrarlamaktan da geri kalmamıştır.

28 Mayıs 1453'te, Şark Hıristiyanlığı'nın en ehemmiyetli kilisesinde, Ayasofya'da son ayin yapılmıştır. Bizans tarihinin bu kederli gününü Kuntay, Françes ve Gustave Schlumberger'in eserleriyle okuyucuya sunmuştur. Böylece bu son ayinin Bizans'ta nasıl bir ruh haliyle karşılandığını Batı'nın dilinden okumamızı sağlamıştır.

“Fetih tarihinde Farsça bir beyit vardır ki yerli ve yabancı tarihlere göre İstanbul İmparator'unun hazin sarayında Fatih tarafından okunduğu için, Fatih tarafından yazılmış kadar ve ona izafeten meşhurdur:

Bûm nevbet mîzened ber târem-i Efrâsiyâb

Perdedâr-ı mîküned der kasr-ı Kayser ankebût”

Kuntay bu ifadelerle başladığı “Fatih İnkıraz Beytini Nerede Okudu!” başlıklı bölümünü yine birçok kaynakla değerlendirmiştir. Ona göre bu beyitin okunduğu sırada orada bulunan Dursun Bey'in *Tarih-i Ebu'l-feth* kitabında doğru bilgi vardır. Dursun Bey'in söylediğine göre de bu Farsça beyit Fatih tarafından Ayasofya'da okunmuştur.

Eserde Fetih ve Fatih ile ilgili oldukça fazla detay veren Kuntay'ın Fatih'in ölümü gibi büyük bir hadise'nin üzerinde durmaması oldukça dikkat çeken bir detaydır.

Toparlayacak olursak Mithat Cemal Kuntay, okuyucuyu ayrıntılarla, geri planda kalmış hadiselerle oldukça fazla tarihi vesikalarla doyurmuştur. Kendisinin aslında edebiyatçı olmasından kaynaklandığını düşündüğüm, okuyucuyu yormayan, akıcı bir üslubu var. Fetih ve Fatih, İstanbul fethine farklı bir pencereden bakmak isteyen herkesin okuması gereken kıymetli bir eser.

Bosanski Paşaluk: Postanak i Upravna Podjela (Bosna Paşalığı)

Hazim Şabanoviç

Saraybosna, Naucno Drustvo Nr Bosne i Hercegovina, 1959, 271 Sayfa

Amina LİLA*

1916 yılında Visoko şehrinde doğan Hazim Şabanoviç Bosna'nın (Yugoslavya döneminin) önde gelen Osmanlı tarihçilerindendir. Bütün hayatı boyunca Osmanlı tarihine dair çalışmalarla uğraşmıştır. Hazim Şabanoviç, Osmanlı idaresinde Balkanlar hakkında yazdığı yazılarla büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bu alanda pek çok eser veren yazarın en önemli eserleri Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Yugoslavya ile ilgili kısmının Boşnakça'ya tercümesi olan "Evliya Çelebiya, Putopis, Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama" ve bizim de incelemesini yapacağımız "Bosanski Paşaluk" tur. Hazim Şabanoviç 1971 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir.

Yukarıda Hazim Şabanoviç 'in en önemli eserlerinden diyerek bahsettiğimiz "Bosanski Paşaluk" isimli eserinin önemi Balkanlar'da Osmanlı idari teşkilatına dair yazılmış derli toplu ilk eser olmasından ileri

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, amina.lila55@gmail.com

gelmektedir. Nitekim eserin yayınlandığı 1959 yılına kadar Osmanlı idari teşkilatı hakkında ciddi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Bosna Hersek Bilim Kurumu tarafından 1959'da Saraybosna'da ilk baskısı yapılan kitap kullandığı birinci el ve yerli, yabancı kaynaklarla zengin bir bibliyografyaya sahip vazgeçilmez bir başvuru eseri haline gelmiştir. Ancak bu önemli eserin hala bir tercümesi olmadığı için kısa bir tanıtımını yapmak faydalı olacaktır.

İki kısımdan oluşan bu kitabın birinci kısmında Bosna Eyaleti'nin oluşumu ve buraya bağlı bütün sancaklar ele alınırken ikinci kısımda Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatı hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar askeri teşkilat hakkında üçüncü bölümü yazma niyetinde olsa da bu bölüm yayınlanamamıştır.

Şabanoviç "Bosanski Paşalık"un ilk bölümünde Bosna Eyaleti'nin Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinin oluşumundan farklı bir süreç izlediği 170 yıl gibi uzun bir süre de eyalet haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle de yazar konuya Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti ve Balkanlar'a geçişinden başlamayı faydalı bulmuştur.

Fetih siyasetinde farklı yöntemler kullanan Osmanlıların küçük soygun çeteleri halinde önceden bölgeyi keşfe çıktığını ve yapılacak fetihlere ortam hazırladığını söyleyen yazar fetihten sonra da o bölgedeki eski sistemin aynen devam ettirildiğinden de bahsetmektedir. Bu cümleden yazarın bir taraftan Türk tarih yazımını desteklerken diğer bir taraftan da soygun çeteleri diye adlandırılan yeni bir kavramdan bahsetmektedir.

Bazı kaynaklarda çok erken tarihlerden itibaren Bosna'da yerel yönetimlerle ittifaklar yapan ya da 1392 yılında Üsküp'ün alınmasından sonra Sırbistan ve Bosna'ya askeri saldırılarda bulunan Türk izlerine rastlandığı yine yazar tarafından aktarılmaktadır.

Birinci bölümde Osmanlı idaresinin gelişimi kısaca şu şekilde anlatılmaktadır:

1435 yılından itibaren belgelerde Bosna'da Türk idareci veya voyvodaların varlığına dair bilgilere rastlandığı fakat gerçek bir Türk idaresi ancak 1453'te kurulmuştur. Bu sistemde hem Boşnak hem Türk idarecilerin yer aldığı ikili bir yönetim söz konusuydu. Fatih'in 1463'te ordularıyla Bosna Krallığı'nı yenilgiye uğratmasıyla Rumeli Eyaleti'ne bağlı Bosna Sancağı oluşturulmuştur.

Bosna Eyaleti'nin meydana gelmesi ise Rumeli Eyaleti'nden ayrılan Bosna, Hersek, Klis, Pakrac, Krcko sancakları ile Budin Eyaleti'nden ayrılan Zvornik, Pojega sancaklarının 1680 yılında bir araya getirilmesiyle olmuştur.

1864 Vilayet Nizamnamesiyle vilayet olan Bosna, Sırp isyanları sırasında toprak kaybetmiş ve her biri özel vilayetler olan Bosna ve Hersek vilayetleri meydana gelmiştir. Bundan sonra yeni kaymakamlıklara ayrılan bu vilayetlerde vilayet meclisleri, laik mahkemeler, livalar oluşturulmuştur.

Eserin büyük bir kısmını oluşturan ikinci bölümde ise Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatında yüzyıllar boyunca yaşanan değişim Hazim Şabanoviç tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde Bosna'daki Osmanlı idari teşkilatı ilk döneminden başlatılıp sancaklar, nahiyeler, beylerbeyliğinin oluşturulması

anlatılmaktadır. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı idari teşkilatı Bosna ekseninde her yönüyle anlatılmaya çalışılmıştır. Bosna Eyaleti, kazalar, nahiyeler, sancaklar arasındaki yönetsel ilişkiler çerçevesinde en büyük yerel yönetimden en küçüğüne kadar ele alınmıştır. Bu süreçte eyaletin sınırlarının belirlenmesinde Müslüman sayısının önemli bir faktör olduğundan bahsedilmektedir.

Burada verilen bilgilerden hareketle Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatının da Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer eyaletleriyle benzer bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Merkezden atanan beylerbeyinin eyalet hiyerarşisindeki yeri ve önemi "Padişah'tan sonra en büyük ve en geniş yetkilere sahip kişi" şeklinde ifade edilmektedir. Bazen vezir rütbesinde olan paşa unvanına sahip, padişahın eyaletteki temsilcisi olan bu kişilerin askeri teşkilatında başında olduğu kaydedilmektedir. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Bosna idari teşkilatından bahseden yazarın Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki diğer idari teşkilatlarını da anlamamamıza yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Bosna Eyaleti'nin yüzyıllar boyunca sınırlarında meydana gelen değişiklikler, sancak sayılarının yaşanan herhangi bir büyük savaş ya da devletlerarasında yapılan antlaşmalarla artıp azaldığı ve nüfusun da buna paralel olarak değiştiği yazarın ulaştığı resmi belgeler ışığında okuyucunun bilgisine sunulmaktadır.

Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz "Bosanski Paşalık" adlı eserin bize göre olumlu ve olumsuz yönlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Öncelikle kitabın olumlu taraflarından bahsedecek olursak Hazim Şabanoviç, Bosanski Paşalık 'un geniş bir eyalet sınırına sahip olduğunu ve bunun herhangi bir ortaçağ Bosna Krallığı'nın topraklarından çok daha fazlasına Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası iken sahip olduğunu söylemektedir. Bu durumun farkında olan yazar Hazim Şabanoviç, Bosna Eyaleti'nin önemine ve özelliklerine bu kitapta derinlemesine ve detaylı bir anlatımla yer vermiştir. Yine yayınlandığı yılda bu konuyu ele alan ilk eserlerden olması kitabın değerini bir kat daha artırmaktadır. Bosna Eyaleti'ne dair eski ve yanlış düşünceler de yazarın kullandığı belgeler, yerli ve yabancı kaynaklarla deliller ortaya koyularak düzeltilmeye çalışılmıştır. Doğru bilgiler sunmaya çalışan yazar Hazim Şabanoviç 'in, aynı zamanda farklı görüşleri karşılaştırarak objektif ve bilimsel bir çalışma ortaya çıkarma gayesinde olduğunu da söyleyebiliriz.

Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü tarafından yapılan eserin özel bir baskısı enstitünün 1992-1995 yıllarında uğradığı yangınlar sebebiyle binlerce eserle birlikte yanmıştır. Bu sebeple bugün "Bosanski Paşalık" kitabı sadece yazarın şahsi kütüphanesinde ve nadir birkaç kütüphanede bulunmaktadır. Ulaşılması zor olduğu için kitabın önemi bir kat daha artmış olmaktadır.

Kitabın olumsuz yönlerine değinecek olursak yoğun ve detaylı bilgilere sahip olması eserin okunmasını güçleştirmektedir. Her satır ve sayfadaki yeni bilgiler dikkatli bir okuma ihtiyacı doğurmaktadır.

Her asırda değişikliğe uğrayan sancak ve nahiyelerdeki bu durum harita ve tablolara yer verilmeden kuru bir şekilde anlatıldığı için okuyucunun yaşanan değişiklikleri anlamasını zorlaştırmaktadır. Kitabın olası yeni baskılarında harita ve tablolara yer verilmesi faydalı olacaktır.

Sonuç olarak ‘‘Bosanski Paşaluk’’, Osmanlı idaresindeki Balkanlar ve bilhassa Bosna tarihine ilgili olan kişilerin okuması gereken bir eserdir. Ancak bir kez daha bu önemli kitabın Türkçede hala bir tercümesi olmadığını hatırlatmak gerekir.

Keşifler ve Coğrafya

Nazan Karakaş Özür

İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 3. Baskı, 2017, 336 Sayfa, ISBN: 978-605-9787-12-3.

Alper YAVUZ*

Tam adı Keşifler ve Coğrafya: 15. ve 16. Yüzyıl Keşifleri olan kitabın yazarı, coğrafya eğitimi ve coğrafya tarihi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan akademisyen Nazan Karakaş Özür'dür. Lisansını Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, yüksek lisansını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, doktorasını ise Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tamamlamış olan yazar, 2013 yılından bu yana Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde görev yapmaktadır.

---

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı, alper34yavuz@gmail.com

Boyutları 13,5 x 21 cm. olan kitap, karton kapaklı ve ciltlidir. İnternet üzerinden kitap satışı yapan işletmelerde liste fiyatı 28,00 TL olarak görünmekle beraber indirimler ile daha düşük bir fiyata satın alınabilmektedir. Kitabın içeriği ve hacmi göz önünde bulundurulduğunda fiyatının uygun olduğu söylenebilir. Kitabın, birincisi Ekim 2015'te, ikincisi Kasım 2016'da ve üçüncüsü Eylül 2017'de olmak üzere üç baskısı yapılmış olup, bu makalenin yazımında üçüncü ve en güncel baskıdan yararlanılmıştır.

Kitap, yazarın kısa bir özgeçmişi ile başlar. Hemen ardından gelen içindekiler sayfasını yine kısa bir önsöz ve giriş kısmı takip eder. Kitap içerik olarak üç ana bölüme oluşur. Yazar, bu bölümlenmeyi yapmasının iki nedeni olduğunu giriş kısmında belirtir ve bu nedenlerin birincisini “konuların kavramsal çerçevesi ve ilişkilerin belirlenmesi için coğrafya ve keşif bağlamında bir ön tartışmaya ihtiyaç duyulması”, ikincisini ise “keşiflerin gerçekleştiği dönemin bütünlüğünün bozulmadan ayrı bir bölüm halinde ortaya konulması gerekliliği” olarak açıklar. Kitabın sonunda on sayfalık bir kaynakça ve beş sayfalık bir dizin bulunur.

Birinci bölüm, Coğrafya ve Keşif ana başlığını taşımaktadır. Bölümün alt başlıkları, İnsan ve Keşif Düşüncesi ile Keşifler ve Coğrafya Bilimi olmak üzere iki tanedir. İnsan ve Keşif Düşüncesi başlığı altında ilk keşifleri başlatan nedenler incelenir. İnsanın merak dürtüsü, mekan kullanma ihtiyacı, ufka doğru yürüme çabası, dünyayı algılayış biçimi gibi konulara değinilir ve bunlar keşif düşüncesinde etkili olan önemli faktörler olarak gösterilir. Keşif düşüncesinin gelişmesinde bireysel motivasyonlar kadar ulaşım şartlarının uygunluğu ve keşif için gerekli donanımın sağlanması gibi faktörlerin de etkili olduğu belirtilir. Devletlerin, çevredeki uluslar ile ticari bağlantılar kurmak, kara ve denizler hakkında bilgi toplamak, ekonomik çıkarlar elde etmek, sefer planlamalarını düzenlemek, kutsal mekanlar aramak, dinlerini yaymak gibi nedenlerle keşiflerden yararlandıkları ve onları destekledikleri bilgisi hatırlatılır. Bireysel girişimlerden ziyade devlet desteğiyle yapılan keşif faaliyetlerinin daha başarılı ve daha etkili olduğu vurgulanır. Keşifler ve Coğrafya Bilimi başlığı altında ise öncelikle coğrafi bilginin tarihsel gelişim süreci ele alınır. İlk Çağ dünyasında Yunan kolonilerinin, Büyük İskender'in, Roma İmparatorluğu'nun ve bu çağda yaşamış önemli tarihçi ve coğrafyacıların keşiflere katkılarında bahsedilir. Ardından, coğrafya biliminde keşiflerin yerine değinilir. Keşiflerin coğrafi bir olay olduğu, coğrafi çevreyi çeşitlendirdiği, coğrafi düşüncenin yeniden organize edilmesine neden olduğu ve coğrafyacılar için yeni bir dönem başlattığı gibi konular üzerinde tartışılır.

İkinci bölüm, Keşifler Dönemi ana başlığını taşımaktadır. Bölümün alt başlıkları, 15. Yüzyıla Kadar Farklı Toplumlarda Keşifler, Keşifler Öncesi Avrupa, Ümit Burnu ve Hindistan Yolu'nun Keşfi, Amerika'nın Keşfi ve Dünyanın Çevresinin Dolaşılması olmak üzere beş tanedir. 15. Yüzyıla Kadar Farklı Toplumlarda Keşifler başlığı altında 15. Yüzyıldan önce dünyada keşif hareketi olarak nitelendirilebilecek faaliyetler ele alınır. İlk Çağ'da Fenikeliler ve Kartacalıların, Orta Çağ'da Çinlilerin, Hintlilerin, Vikinglerin ve Arapların yürüttüğü keşif hareketleri üzerinde durulur. Keşifler Öncesi Avrupa başlığı altında Orta Çağ Avrupası'nın 15. Yüzyıla kadar yaşadığı değişim ve dönüşümler ele alınır. Roma İmparatorluğu'nun kurulması, Feodalizmin ortaya çıkışı, Avrupa'daki bilimsel faaliyetler, Haçlı Seferleri, Moğolların Avrupa'ya etkileri gibi konular üzerinde kısaca durularak bilgiler verilir ve hatırlatmalar yapılır. Ümit Burnu ve Hindistan

Yolu'nun Keşfi başlığı Portekizlilerin keşif faaliyetleri hakkında detaylı bilgilerin verildiği kısımdır. Kitabın temasını oluşturan esas konular buradan itibaren başlamaktadır. Gemici Henrique'nin faaliyetleri, Portekizlilerin kullandıkları gemi tipleri, Afrika'daki keşif hareketleri, İspanya ile yaşanan sorunlar ve anlaşma süreci, Kral II. Joao dönemi, Bartolomeu Dias, Fernao de Magalhaes, Vasco da Gama, Hindistan'daki mücadeleler ve kurulan ticaret kolonileri gibi konular üzerinde durulur. Ardından Portekiz'in siyasi ve ekonomik anlamda düşüşe geçme sürecine değinilir. Amerika'nın Keşfi başlığı ise İspanyolların keşif faaliyetlerinin detaylı olarak incelendiği kısımdır. Arapların İber Yarımadası'ndan çıkarıldığı Yeniden Fetih hareketi, Cristoforo Colombo, Amerigo Vespucci ve Vasco Nunez de Balboa'nın faaliyetleri, Amerika'da keşfedilen yeni topraklar ve kurulan koloniler, Hernan Cortes önderliğinde Azteklerin, Francisco Pizarro önderliğinde İnkaların yenilerek topraklarının kolonileştirilmesi bu kısımda anlatılan konulardandır. Ardından, dengelerin değişmesiyle İspanya'nın siyasi ve ekonomik anlamda düşüşe geçme sürecinden bahsedilir. Dünyanın Çevresinin Dolaşılması ise bölümün son başlığı olup burada Macellan olarak bilinen Fernao de Magalhaes'in dünya turuna kısaca değinilir.

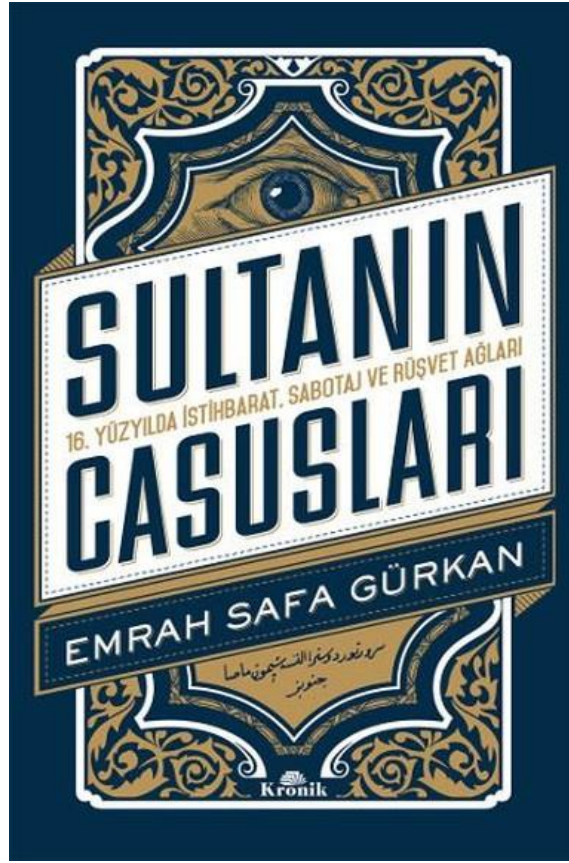
Üçüncü ve son bölüm ise Keşiflerin Sonu ana başlığını taşır. Bölümde Haritacılık, Dünya Ekonomisi, Kölelik, Hastalıklar, Bağımlılık, Doğanın Değişimi ve Sömürgecilik adlarında yedi alt başlık bulunur. Haritacılık başlığı altında öncelikle Orta Çağ'da haritacılığın Avrupa haritacılığı ve İslam haritacılığı olarak iki ayrı koldan gelişmesine değinilir. Batlamyus olarak bilinen Ptolemaios'un ve Müslüman coğrafyacıların bilime katkılarında söz edilir. Ardından keşifler sürecinde bilinmeyen yerlerin açığa çıkması, dünyanın haritalanmamış yerlerinin haritalanması, Portekizlilerin ve İspanyolların haritacılığa katkıları, haritaların devlet sırrı haline gelmesi, harita yapımı ve basımı için denizcilere ve matbaaya ihtiyaç olması gibi konular üzerinde durulur. Dünya Ekonomisi başlığında, keşiflere kadar dünya ekonomisinin gelişiminin nasıl olduğu, keşiflerin ekonomiyi nasıl tamamen değiştirdiği, ilk ekonomik dönüşümün başlangıcı sayılan Güney Asya ticareti, dünya ekonomisini değiştiren bazı ürünler, yeni çıkarılan madenler ve fiyat devrimi anlatılır. Kölelik başlığında, eski dünyanın kölelik anlayışının keşifler çağında nasıl değiştiğinden ve Afrika'daki köleleştirme faaliyetlerinden bahsedilir. Hastalıklar başlığında, keşiflerle birlikte gerçekleşmeye başlayan kıtalararası mikrop transferine, salgın hastalıkların nasıl yayıldığına ve yayılma sebeplerine; Bağımlılık başlığında ise keşiflerle birlikte tütün, afyon, kokain gibi maddelerin toplumsal hayata giriş ve yaygınlaşma sürecine değinilir. Doğanın Değişimi başlığında, keşifler sürecinde tanışılan yeni bitki ve hayvan türlerinin yarattığı etkiler ile botanik, zooloji, tıp, jeoloji, tarih ve coğrafya gibi bilim dallarında yapılan atılımlar üzerinde durulur. Bölümün son başlığı Sömürgecilik ise keşiflerle birlikte ortaya çıkan sömürgecilik fikrinin ve bu fikir etrafında gelişen olayların genel bir değerlendirmesini içerir. Sömürgeciliğin tarihsel süreci, yayılması, kültürleri yok etmesi, İngiliz sömürgeciliği ve Kapitalizm, bu başlık altında değinilen konulardandır.

Kitabın sonuna Seçilmiş Keşifler Kronolojisi eklenmiştir. Burada 15. Yüzyıl başlarından 19. Yüzyıl ortalarına kadar dünyada yapılan önemli keşif hareketleri listelenmiştir. Konuların anlatımı 30'dan fazla harita ile desteklenmiştir. Anlatım net, kullanılan dil yalındır. Bütün bunlar, içeriğin anlaşılmasını

kolaylaştırmakta ve verilen bilgileri akılda kalıcı hale getirmektedir. Kitap, bir coğrafyacının bakış açısından yazılmış olmasına rağmen özellikle ikinci bölümden itibaren içerdiği bilgiler sayesinde hem tarihçilerin hem de coğrafyacıların ilgili çalışmalarında yararlanabilecekleri bir kaynak niteliğindedir.

Yeni Çağ'ın özünü oluşturan ve dünyada Yeni Çağ Tarihi dendiğinde akla gelen ilk konulardan olan Coğrafi Keşifler ve sömürgecilik tarihi hakkında ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu konuda yazılmış az sayıdaki yerli eserden biri olan Keşifler ve Coğrafya, bu büyük boşluğu doldurmaya katkıda bulunmaktadır.

Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları

Emrah Safa Gürkan

Kronik Yayınları, İstanbul, 2017, 316 Sayfa, ISBN:978-975-2430-00-6

Hasan Fevzi BİLGİÇ*

Kitap, yazarın hazırladığı doktora tezinin bir parçasının genişletilmiş hali olup 10 senelik bir emeğin neticesinde meydana gelmiştir. Kitabı okumaya başlamadan önce 279.sayfasından sonrasına göz attığınızda hem profesyonel, işinin ehli bir tarihçiyi hem de onca gayret ve iddia edilen 10 yılı göreceksiniz. Ayrıca teşekkür kısmındaki tanıdık isimler ve takdim yazısının Feridun M. EMECEN tarafından yazılması, kitabın itibarını artırmıştır.

Kitap, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldaki Avrupalı hasımlarıyla olan ilişkilerinde savaşların satır araları diyebileceğimiz casusluk faaliyetlerini ele alıyor. Casus kılığında tüccarlar, tüccarlık yapan casuslar, iki bazen daha çok devlet için haber toplayan ekâbir, rüşvet ve paranın gücü, casus yalanları gibi pek çok konuda çoğu insanın ilk kez karşılaşacağı meseleler ele alınmış.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, hbilgic10.hb@gmail.com

Yazar, akademik disiplinden taviz vermeden ve hamaset satmadan, okuyucusunu meraklandırarak, hoş ve yer yer mizahlı bir dil kullanmıştır. Onca dipnotun arasında anlatımı sekteye uğratmamak ve merakı diri tutabilmek, sanırım akademisyenlerin pek becerebildiği şeylerden değil. Yazar bu ustalığını kitap boyunca sergilemiştir.

Kitabın giriş bölümünde, kaynaklar ve bölümlere dair bilgiler verilmiş, kitabın amacı ve dönemin istihbarat anlayışı özetlenmiştir. Okuyucu açısından çok önemli bir kısım olarak gördüğüm terimler kısmında ise kullanılan bazı kelimelerin açıklamaları yapılmıştır. Mesela yazar, “dil” kelimesini Osmanlıca kökenli ve “bilgi almak için düşman tarafına yapılan akınlarda ele geçirilen ve sorgulamak üzere geri getirilen esir”(s. 30) şeklinde açıklamıştır. Bu açıklamalar metni okurken büyük kolaylıklar sağlıyor.

Kitabın birinci bölümü Akdeniz’de hâkimiyet mücadelesi yapan Osmanlı ve Habsburg devletlerinin 16. yüzyıla kadar başından geçenlerin anlatıldığı, okuyucuya aktörlerin geçmişi hakkında bilgi veren bir girişle başlıyor. Özellikle ailelerin ve evliliklerin çok fazla olduğu ve karmaşık bir yapıya sahip Habsburg hanedanının hikâyesi, kitabın ilerleyen sayfalarında bahsedilen ilişkileri takip etmek ve detayları yakalamak adına önemlidir. Dönemin iki büyük hükümdarı, Kanuni ve Şarlken’in rekabeti ve temsil ettikleri coğrafyadaki sembolleri de dikkate değerdir. Aynı zamanda, bu yüzyılda Avrupa’daki çatışmaların Akdeniz’e sıçradığı, orada da bir üstünlük yarışının başladığı görülüyor. Bahr-i Sefid’de bitmek tükenmek bilmeyen bu sürtüşme ve muharebelerin seyrini de bu bölümde buluyoruz.

İkinci bölümde Osmanlı casuslarının arşiv belgelerine yansıyan hikâyelerine yer verilmiştir. Hikâyelerin anlatıldığı kısma geçmeden önce o dönem casusların ne gibi vasıflara sahip olduğu hakkında bilgilendirme yapıldığı görülüyor. Hıristiyan kökenli ya da ihtida etmiş casusların olduğu bilgisini tabii olarak karşıladığımız halde Hıristiyan din adamlarının bile casusluk yapıyor olması doğrusu insanı şaşırtıyor(s.69 ve70). Tüccarlığın casusluk için en uygun meslek olduğu, kölelerin o dönemki faydalarına binaen esir tüccarlığının bu iş için biçilmiş kaftan olduğu bilgisini de bu bölümde öğreniyoruz. Korsanların kendi adamlarını gönderdiği, bazen de akrabalarını işe karıştırdığı da oluyordu.

Engizisyon tarafından hak dini terk etmek-irtidad- suçlaması, mezhebi ne olursa olsun bir hıristiyanı ölüme göndermek için yeterliydi. Bunu bilen mühtedi casuslar yakalandıklarında hiçbir zaman hıristiyan olmadıklarını iddia eder ve hak dine katılmak(Hıristiyanlık kast ediliyor) için geldiklerini söylerlerdi. Bu klasik bir bahane olduğu için “ağır sorgu” tekniği denilen bir işkence yöntemi uygulanırdı(s. 81). Kitapta hikâyesi anlatılan Jernimo Amiqui işkence sonrası konuşmuş, bildiklerini baştan sona kıvrımadan anlatmak zorunda kalmıştır. İstanbul’da İspanyolca öğrenen Bursalı Sipahi, suikast yapmak için Messina’ya giden iki casus, ifadelerindeki çelişkilerle yakayı ele veren Zorzi’nin hikâyelerini yine bu bölümde bulabilirsiniz.

Osmanlı istihbarat kaynaklarının anlatıldığı üçüncü bölümde, işin saha kısmı ve diplomatik yönü ele alınıyor. Tüccarlara ticaret yaptıkları şehirlerin tahkimatı, erzak durumu ve cephaneleriyle ilgili ne gözlemledikleri sorulurdu(s.124). Yabancı topraklardan gelen esirler hem İstanbul’a hem de korsanlara yarar sağlamışlardı. Bir de yazarın “beşinci kol” şeklinde tarif ettiği istihbarat kaynakları vardı ki İspanya’daki Müdecceleler, Napoli’deki asiler ve Avrupa’daki Yahudiler bu grubu teşkil ediyordu.

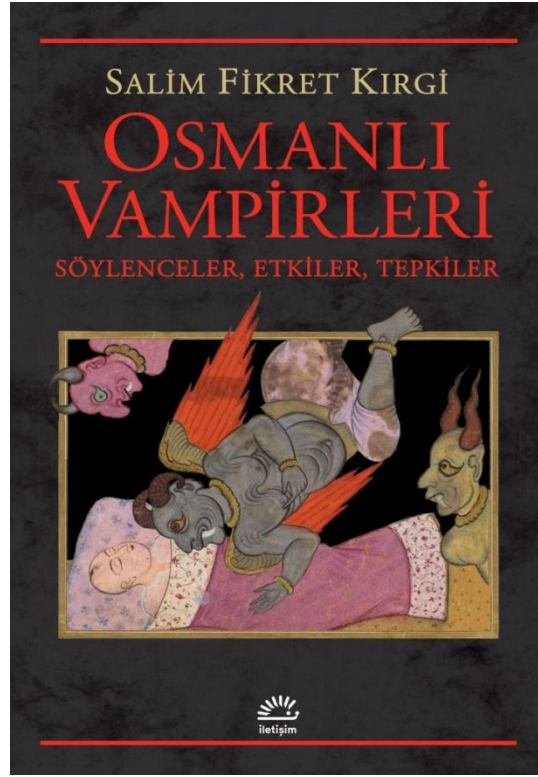
Yaşadıkları bölgelerde zaten şüpheli gözüyle bakılan bu gruplar, gördükleri kötü muamele ve baskılar mukabilinde casusluk yapıyorlardı. Düşman sahasındaki teçhizatı, cephane miktarını, limanların durumunu, asker sayısını, kalelerin sağlamlığını öğrenmek için askeri alanda da istihbarat mekanizmalarını kullanılırdı. İstanbul'un önde gelen bir diplomasi merkezi olması ve Osmanlı'nın müttefikleriyle-özellikle Venedik- istihbarat anlaşmaları yaparak bilgi toplama süreçleri yine bu bölümde detaylarıyla incelenmiştir.

Dördüncü bölüm Osmanlı istihbaratının kurumsal yapısına odaklanmıştır. Merkezi bir teşkilatın olmadığı, daha çok bireysel ilişki ağının hüküm sürdüğü bir yapıyla karşı karşıyayız burada. Ödemesini bir paşanın ya da “siyaset simsarının” yaptığı bu haber alma faaliyetinde zaman zaman bu çıkar gruplarının kendi aralarında mücadele içinde olduğunu, bilgiyi bazen tahrif ettiklerini görüyoruz. Mesela Kıbrıs Savaşı'nda Yasef Nasi isimdeki bir Yahudi'nin parmağının olduğunu görmek bu mücadelenin boyutlarına dair bize bir ipucu veriyor. “Adem-i Merkezi” olarak tanımlanan bu yapıda, uç kuvvetlerin merkezin onayını almadan kararlar alabildiği ve anlık tepkilerde bulunabildiği söz konusudur. Korsanların, merkezden bağımsız olarak yaptığı başıbozuk hareketlerde, haber toplama bahanesini kullanarak Osmanlı'nın kendilerini desteklemelerini istemeleriyle olağan hadiselerdendir. Maaş ve ödül ile ulakların bahsedildiği menzil sistemi de etraflıca burada anlatılmıştır. İstihbarat performansı olarak haberin merkeze ulaşma, haberi yabancı elçilerden daha önce ulaştırma, haberin doğruluğu ve haber kaynaklarının çeşitliliği gibi kriterlere göre değerlendirildiğinde yazar, Osmanlı'nın başarılı olduğu sonucuna varıyor.

Beşinci bölüm Osmanlı karşı istihbarat(kontrespiyonaj) faaliyetlerini ihtiva ediyor. Avrupalı elçilerin davranışlarına, yazışmalarına şüpheyle bakılır, yaptıkları ve yapacakları kontrol edilmeye çalışılırdı. Safevi menşeli Kızılbaş halifelerin Anadolu'da yaptığı faaliyetler tarassut altına alınır, bazı durumlarda daha da ileri gidildiği olurdu. Akdeniz havzasında bu defa Osmanlı aleyhine “beşinci kol” faaliyetleri yapan birtakım halkların olduğu anlaşılıyor. Casusluk şüphesiyle yakalanan kişilerin tahkikatı dikkatlice yapılır, padişaha suikast yapmaya yeltenenlerin hayatta kalma şansı pek olmazdı. Casuslar haislere atılır ve zamanın normlarına uygun olarak işkence de yapılırdı. Rüşvet vererek kurtulabilenler olduğu gibi nüfuzlu kişilerin vasıtasıyla salınanlar olurdu. Kitabın diğer kısımlarında olduğu gibi burada da yazar, enine boyuna bu süreçleri detaylandırmıştır.

Hülasa bölümünde yazarın genel bir değerlendirme yaptığını ve bu çalışmanın ötesinde neler yapılabileceğine dair bir tartışma içinde olduğunu görüyoruz.

Kitabı bir bütün olarak incelediğimizde hem alanına getirdiği yenilik hem de üslubu itibariyle okuyucunun zevkle okuyabileceği bir kitap olduğunu söyleyebilirim. Tarih gibi herkesin ahkâm kestiği, usûl ve metodoloji bilmeyenlerin at koşturduğu bir konuda yazar üstüne düşen vazifeyi fazlasıyla yerine getirmiş diyebiliriz.

Osmanlı Vampirleri: Söylenceler, Etkiler, Tepkiler

Salim Fikret Kırgı

İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, 128 Sayfa, ISBN: 978-975-05-2455-4

45

Mustafa Halil AYDIN*

Salim Fikret Kırgı'nın İletişim Yayınları'ndan çıkartmış olduğu Osmanlı Vampirleri: Söylenceler, Etkiler, Tepkiler adlı kitabı Avrupa, özellikle Doğu Avrupa coğrafyasında epey popüler bir fenomen olan vampirlik olgusuna akademik bir perspektiften bakıyor. Üç bölümden oluşan kitap birçok alt başlık barındırıyor. Kırgı "Başlamadan Evvel" isimli ön başlığında vampir kavramının içeriğine bakarken; folklorda, edebiyatta ve sinemada mezkûr kavramı inceliyor, vampir denilen fenomenin ne olduğuna ilişkin bir cevap vermeye çalışıyor. Yazar bu girişle birlikte okuyucunun kafasındaki muğlak, puslu bir biçimde duran vampir fenomenini dağıtıyor; kitabın devam eden kısımlarını daha anlaşılır kılıyor. Kitabı bizim açımızdan mühim kılan diğer bir nokta ise söz konusu fenomenin ortaya çıktığı coğrafya... Çalışmanın birincil amacının "folklorik vampir fenomeninin gelişimini Osmanlı Avrupası kültürel tarihi perspektifinden değerlendirmek" olduğu göz önünde bulundurulduğunda (s. 15.), vampirlik olgusu bizim için daha özel bir yere konulmuş oluyor. Edebi bir anlatım kazanan vampirin, esasında folklorik açıdan tarihe yakın bir olgu olduğu gerçeğini ortaya koyuyor.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, mustafahalilaydin@gmail.com

Eserin ilk bölümü “Folklorik Vampir Söylencesinin Ortaya Çıkış Sürecinde İç İç Geçmiş Görüşler: Öyküler, Vampirler ve Avcılar” başlığını taşıyor. Vampir mitinin gelişim öyküsünün tarihsel arka planında Protestanlığın ortaya çıkışı büyük önem arz eder (s. 36.). Zira Protestanlığın, Katolikliğe yönelik itirazlarının temelinde pagan dönem hurafelerini sürdürmek, dünyevi çıkar amacıyla yanlış bidatleri kabul etmek ve dolayısıyla gerçek dinden uzaklaşmak yatıyordu. Bunun üzerine Katolik Kilisesi, Karşı Reform Hareketi yahut post-Trent olarak adlandırılan yeni bir sürece girdi. Bu yenileşme sürecinin asıl sebebi salt yükselen Protestanlık değildi. Katolik ruhban sınıfı ve halkın bazı kesimleri belli başlı konularda reform talep etmekteydiler. Protestan Reformcular ile Katolik Karşı-Reformcuların temelde gayeleri Avrupa’nın yeniden Hıristiyanlaşması ve batıldan, bidatlerden uzaklaşmasıydı. Buradaki “batıl” mefhumu doğaüstü varlık ve olguların tümünü kapsamaktaydı. Ortaçağ Avrupası’ndaki cadı avları vs. bu gelişmelerin nüvesiydiler. Devamındaki misyonerlik faaliyetlerinde, özellikle Osmanlı topraklarındaki, muhatap olarak Müslümanlar değil, folklorik vampirlere inanan Doğu Hıristiyanları alınıyordu. Papa XIV. Benedikt, vampir görülerini “delilik, beyin hasarı, fazla oruç tutmak ve uykusuzluğa bağlı halüsinasyonlar” olarak görüyordu (s. 39.). Avrupa’da durum böyleyken, Osmanlı topraklarında durum neydi? Bu noktada dinsel mezhepsel ayrımların önemine dikkat çeken Salim Fikret Kırgı, tekil olaylar üzerinden Müslüman yahut Hıristiyan vampir ve vampir avcıları bulunduğundan söz ediyor. Hıristiyan vampir vakalarında Müslüman avcıların, Müslüman vampir vakalarında ise Hıristiyan avcıların tercih edildiğinden bahseden yazar, vampir yok etme ritüelini tasvir ediyor. Bu ritüelde bilhassa Türk kılıçlarının kullanılmasının tavsiye edildiğini de ekliyor.

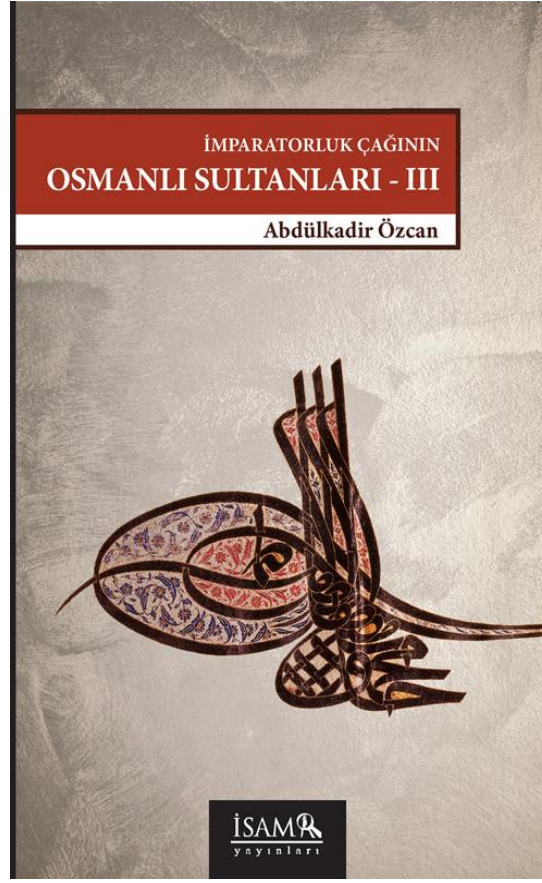
“Folklorik Vampirlere Müslüman Osmanlıların Verdikleri Tepkiler” başlıklı ikinci bölüm Evliya Çelebi’den bir alıntıyla başlıyor. Bu noktada biz mezkûr fenomenden vampir olarak değil, obur olarak söz edildiğini öğreniyoruz. Vampir hususunda en eski kaynaklar ve yazarın deyimiyle en temel metinler 16. yüzyılda Ebussuud Efendi’nin fetvalarıdır. Daha çok şeyhülislam kimliğiyle tanınan Ebussuud Efendi’nin bu fetvaları verdiği dönem, şeyhülislam olmadan evvelki döneme tekabül eder. Burada yazarın evvela dikkat çektiği nokta bu dönemde Arap topraklarından Osmanlı ülkesine gelen Arap din âlimleri, imparatorluğun hukuk sisteminin Sünni-Hanefi mezhebi doğrultusunda merkezileşmesine ve heterodoks İslâmî karakterini kaybetmesine neden olmuşlardı (s. 59.). Söz konusu üç fetva ise kendi içerisinde bazı farklılıklar barındırır. Örneğin ilk fetvada vampir fenomeni kabul ediliyor, ancak bunu gayrimüslimlerin bir problemi olarak görüyordu. Yok etme ritüeline ilişkin tavsiyelerin yanında Müslüman cesetler üzerinde vampir yok etme ritüeline cevaz verilmemişti. Diğer önemli bir husus ise söz konusu fenomenin kötü ruhlarla ilişkilendirilmiş olması ve Tanrı tarafından bir cezalandırma yöntemi olarak görülmesiydi. İkinci fetvada ise bu doğaüstü fenomene karşı harekete geçilmesine izin veren bir tutum var. Fetvanın soru bölümünde köylüler, otoriteden geçerli bir yanıt talep etmekteydiler. Yaşanan vampir hadiseleri meşru bir göç sebebi sayılıp sayılamayacağı hususunda bir tartışmaya neden olurken yine de vampire karşı ne yapılacağına dair şer’an uygun bir usul sunulmuyordu. Üçüncü fetvada ise “kazık çakmak, kafa kesmek, boğazlamak, ceset yakmak” gibi uygulamalar alenen ifade ediliyordu. Bu uygulamalar Rum Ortodoks Hıristiyan toplumun uygulamalarıyla benzeşse de bu mühim değildi. Çünkü fetva makamının artık bir

önlem alması gerekiyordu. Yazar bu noktada temel kaygının vampirlerin yok edilmesi mi yahut köylülerin topraklarını terk etmesini engellemek mi tartışmalarına da değiniyor.

Salim Fikret Kırgı, kitabın devamında Anonim Osmanlı Tarihi'ndeki vampir kronikleri ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesindeki oburlar üzerinden bir okuma yapıyor. Anonim Osmanlı Tarihi'nde ekseri Edirne'de yaşanmış vampir vakalarını incelerken, söz konusu vakalara karşı alınan önlemlerin daha ziyade halkı sakinleştirmek amaçlı olduğunu yazan Kırgı; bu kaynağın, Osmanlı Avrupa'sında folklorik vampirlerin ne derece kabul edildiği hususunu anlaşılır kılacağını da ekler. Seyahatname ise bambaşka tartışmalara yol açan bir kaynak olarak karşımıza çıkıyor. Salim Fikret Kırgı, Evliya Çelebi'nin anlatılarından yola çıkarak 17. yüzyıl elitinin uyuşturucu kullanmalarının mevzubahis olup olmadığını sorguluyor. Zira Evliya'nın bahsettiği obur imgesi daha mistik, ağzından ateşler çıkan ve semada süzülen bir obje olarak duruyor. Vampirlerle benzeşim gösterdiği nokta ise oburların birbirlerinin boğazlarından kan emmeleri idi. Hülasa kitabın devamında yazar kaynağın güvenilirlik tartışmalarını bir yana bırakarak Evliya Çelebi'nin seyahatnamesindeki obur imgesinin peşine düşüyor.

Kitabın üçüncü ve son bölümü ise “Avrupa’da Vampir Çılgınlığı ve Osmanlı Vampirleri Üzerindeki Etkisi” başlığını taşıyor. Burada vampir fenomeninin Avrupa coğrafyasının içlerine doğru yayılışındaki tarihsel arka plana değinen Kırgı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Pasarofça Anlaşması ile birlikte Doğu Avrupa’daki topraklarını genişlettiği ve bu sayede vampir söylentilerinin yayılım gösterdiğini söyler. Batı kamuoyu küçümseme, şaşkınlık ve şok içerisinde Doğu ve Orta Avrupa’nın vampir skandallarına yoğun ilgi göstermişti (s. 92.). Yazar, Batı’da söz konusu dönemde rasyonel düşünce akımlarının geliştiği, cadı avlarının bittiği bir dönem olsa da bu şaşkınlığın bir tutarsızlık barındırdığını da ekler. Zira vampirlerle mücadelede kullanılan kaynak kitaplar Reform hareketleri sırasında Avrupa’da kaleme alınan kitaplardı. Bunun sebebi artık Batı’nın vampir fenomenine oryantalist bir zaviyeden bakmasıydı. Vampir mitinin ünü sınırlarını genişletmiş ve Avrupa’da folklorik vampir yerini, edebiyatla birlikte, aristokrat vampire bırakmıştı. Vampirin ayrıca metafor olarak kullanıldığını ekleyen Salim Fikret Kırgı; bu savını Voltaire, Rousseau ve Marks’tan alıntılar yaparak destekliyor. Vampir metaforu ideolojik olarak eleştiri yöneltilecek yahut mücadele edilecek güruhu betimlemek için kullanılıyordu.

Sonuç olarak Salim Fikret Kırgı, kitabında okuyucu için muğlak ve bir edebiyat, sinema ürünü olmaktan ileri gidememiş olan vampir fenomenine akademik bir perspektiften yaklaşmakla kalmayıp, bunun bilhassa kendi coğrafyamızdan tevellüt ettiği gerçeğini de ayrıca vurgulamıştır. Zengin bir kaynakçaya sahip olan eser vampir fenomenini olgusal olarak anlamlandırmakla birlikte tarihsel süreçte nasıl bir etkiye sahip olduğu ve söz konusu fenomenin hangi şartlarda ortaya çıktığı meselelerini başarılı örneklerle okuyucuya aktarmıştır.

İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – III

Abdülkadir Özcan

İstanbul, İSAM Yayınları, 2017, 260 Sayfa, ISBN: 978-975-389-927-7

48

Çağla ÖZEN*

Dünya Tarihi'nde Osmanlı İmparatorluğu oldukça fazla yer edinmekte olup bunun şüphesiz çoğu imparatorluğun işleyişinde önemli yere sahip olan padişahlar hakkındadır. Takdir edileceği üzere padişahların tamamını bir eser içerisinde incelemek gerek okuyanlar için gerekse araştırmacılar için güç olacaktır. Bu sebeple eserimiz 17.yy'da yer alan padişahları kapsamaktadır. Bir başka ifade ile eser IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Mustafa, III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Osman dönemlerini ele almıştır. Ancak İSAM yayınlarından çıkan eserin bir kitap dizisinin dördüncü cildi olduğu ve diğer dönem padişahlarının diğer ciltlerde ele alındığı ilgilisi için vurgulanmalıdır.

Özcan'ın ele aldığı yedi padişahın dönemleri devletin siyasi ve askeri açıdan duraklama ve gerileme dönemlerine denk gelmektedir. Yazar her padişahın yaşadığı önemli olayları alt başlıklar halinde incelemiştir. Eser toprak kayıpları, uygulanan istirdat politikaları ile beraber yaşanan başarılı ve başarısız seferler ile dönemin dış politikalarını içermektedir.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, cagla.ozen44@hotmail.com

Kitabın ilk başlığında IV. Mehmed'den söz edilmektedir IV. Mehmed'in saltanatının ilk sekiz senesi karışıklıklar içinde geçmiştir. Bu kısa sürede 13 kadar veziriazam değişikliği yapılmıştır. Köprülüler dönemi IV. Mehmed ile başlamıştır. Bu dönemde yapılan bu hamle ile imparatorluk toparlanmış ve iyileşme yönünde gelişmeler göstermiştir. En hayırlı işinin annesinin de çabalarıyla Köprülülere yetki vermesi olarak bilinir. Özel hayatında avcılık merakının olduğu ve bunun kendisini mesuliyetlerinden bile ayrı düşürdüğü vurgulanır. İktidar üzerinde baskıların olması tahtın IV. Mehmed'den II. Süleyman'a geçmesine sebep olmuş olduğunu okuyoruz. Bu dönemde de Köprülü ailesinden Mustafa Paşa önemli görevler üstlenir. Maruz kaldığı uzun hapis hayatından dolayı kendisinin aktif olmadığı açıklanır. Köprülüzade'nin inisiyatifi doğrultusunda hasta olan II. Süleyman yerine tahta II. Ahmed geçirilmiştir. Bu dönemin eserde vurgulanan önemli özelliği Divanı Hümayun toplantılarını eski düzenine yani padişahında dinlediği haftada dört kez düzenine geçirilmesidir. Ayrıca padişah hattatlığı ile öne çıkar.

Tahta geçişi pek sonra olan yani biraz beklemesi gereken biri olan padişah II. Mustafa'dır. Köprülüzade Mustafa Paşa tarafından kendisine padişahlık uygun görülmemesi ve Köprülülerin değerlendirmeleri de önemli görüldüğü için kardeşlerinin tahtan ayrılmasını beklemiştir. Bu dönemde tarihimizde pek çok defa duyduğumuz Karlofça anlaşması imzalanmıştır. Çok cepheli savaşları bitirmiştir. Ekonomi de gelişmeler yaşanır bu dönemde. Bunlar; devletin bütçesinin istikrarı, tuğralı para basımı ve kaldırılan vergilerdir. Feyzullah Efendi bir diğer ismi ile Edirne vakası kitabın II. Mustafa bölümünde detaylıca açıklanan bir vakiyedir. Bu vakiyede, padişahın yetki verdiği Feyzullah Efendi kendi yakınlarını istihdam etmiştir önemli görevler için. Bununla beraber saray çevresi bu durumundan rahatsız olduğu için sıkıntılar cereyan etmiştir. Netice de taht, rızası ile padişahın III. Ahmed'e bırakılmıştır. Ve yeni padişahın ilk icraatları arasında Feyzullah Efendi'nin başının kesilmesi ve selefinin bir odaya kapatılması gösterilir. Dönemde kritik olgulara değinilir. Bunlar; Avusturya ve Pasarofça anlaşması, Belgrad'ın kaybedilmesi, Patrona Halil isyanı, Lale devri ve ilk matbaa şeklindedir. Anlaşmalardan dolayı vuku bulan barış atmosferi Lale Devri ile geçmiştir. Bu devirde sosyokültürel faaliyetler ön plana çıkar. Yirmi sekizinci Çelebi Mehmet'in batıya dair değerlendirmeleri ve sonrasında yapılan düzenlemelerle beraber inşa faaliyetleri eserde vurgulanmıştır. Dönemi sarsan Patrona Halil isyanını doğuran en önemli sebep olarak padişahın özellikle Üsküdar çevresinde vakit geçirmesi, sohbet meclislerinde kalması ile iktidarı ikinci plan itmesi gösterilmektedir. Bununla beraber Tebriz'in devri gibi bir iddia da oluşturulunca tabiri caiz ise İstanbul kaosa uğramıştır. Evler yağmalanmıştır. Eser bu isyanın padişahın damadı olan sadrazamını görevden alması ve kendisinin de artık sohbet meclislerini bırakıp Topkapı'ya geçerek isyancıların isteklerini göz önünde tutması ile sonlandığını izah eder. Fakat bu gelişmeler III. Ahmed'in tahta kalmasını sağlayamamıştır. Bir anekdot olarak yazar, en çok eşe sahip olma sıfatının III. Ahmed'de bulunduğu ışık tutar.

“Cülus-ı Han-ı Mahmud ile rahat eyledi dünya” ifadesi ile görevine başlamış, 17.yy padişahlarından I. Mahmud. Kendisi Patrona Halil'e uygulama sahası sunmuş fakat ölçülü olarak bu sahayı kullanmayan Patrona Halil kendisine dert olmuştur. Yeniçerilerden etkin isimlerle bu ismin etkinliği kırılmıştır. Askeri reformların önemli olacağını düşünmüş fakat yeniçerilere dokunmak istememiştir I. Mahmud.

Mühendishanelerin taslağı diyebileceğimiz Humbaracı Ocağı'nın Comte de Bonneval tarafından kurulmasına öncülük etmiştir. Mali açıdan istikrar sağlamıştır. Yazarın vurguladığı üzere bunu saray masraflarını kısarak hatta gerektiğinde saray eşyalarını satarak yapmıştır padişah. Yazar son parlak dönemi I. Mahmud dönemine atfetmiştir. Bu atfın kaynaklarından birisini de yazar Avusturya, Rusya ve İran ile yapılan anlaşmalara bağlamıştır. Ayrıca kendisinden sonra gelecek olanlara bir huzur ortamı sağladığını yazmıştır. Kültürel faaliyetlere önem vermiş, bu doğrultuda başta Külliyesi olmakla beraber birçok kütüphanenin kurulmasını sağlamıştır.

Eserin son olarak ele aldığı padişah ise en uzun kafes hayatı gören ve eğitimi zayıf olan III. Osman'dır. Özellikle döneminde cereyan eden birçok İstanbul yangını kendisinin İstanbul'u imar etme ve inşa etme faaliyetine zaman ayırmasını gerekli kılmıştır. Yazarın eserdeki padişahları ele alırken bahsettiği 17.yy'nın sadrazamlıkları olgusu hakkında III. Osman döneminde ise vurgu padişahın sık sadrazam değişikliğindedir. Bu vurgu sadrazamların fazla etkin olmasını önleme faaliyeti olarak görülme olasılığına dairdir. Bu dönemde daha çok barış havası yaşanmış olmakla beraber bir dış gelişme olarak Danimarka ile yapılan dostluk ve ticaret odaklı anlaşma gösterilebilir. Kılık kıyafet hakkında belki aşırı diyebileceğimiz düzenlemeleri gündeme almıştır III. Osman. "Tavr-ı cedid değil de tavr-ı kadimi" öncelemiştir kılık kıyafet seçiminde.

Abdülkadir Özcan'ın bu kitabında, yer ve zaman bildirerek, belgeler ışığında objektif olarak incelediği İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-III yedi padişah hakkında bize ışık tutmuş, onların sadece askeri siyasi mücadelelerin değil aynı zamanda onların şahsiyetleri hakkında da bilgi vermiştir. Özcan kitabında genel okuyucu kitlesini dikkate alarak bizleri dipnotlarla sıkmak istememiş, sadece önemli hususlar için dipnot kullanmıştır. Kitabın en güzel yanı olarak her bölümün sonunda önemli konulara değinerek bir özet yapması ve padişahların kişisel özelliklerini ele alması gösterilebilir. Bu dönem padişahlarının ortak kişisel özellikleri; avcılık, hat, musiki, sohbet ortamları, kadın gibi meselelerle oyalanıp devlet işlerini ihmal etmeleri ve halkı huzursuz etmeleri diye düşünülebilir. Son olarak, İSAM yayınlarından çıkan diğer ciltler de okunduğu takdirde Osmanlı padişahlarının bütüncül olarak öğrenilmiş olacağı kanaatindeyim.

Başbakanı Margaret Thatcher'in danışmanlığını yaptı. Kariyerinin son yıllarında Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Avrupa Tarihi dersleri verdi. Türkiye macerasının başlangıcını 1995 yılında Bosna hakkında bir konferans için Bilkent Üniversitesine misafir olduğu sırada, aynı isimli üniversitenin rektörü Prof. Dr. Ali Doğramacının Bilkent Üniversitesinde hocalık yapar mısınız teklifine, sigarasından bir duman aldıktan sonra evet dediğini aktaran Norman Stone 20 yılı aşkın süre görev yaptığı Türkiye'yi çok sevdiğini birçok yerde vurgulamaktadır.

Kitaba geldiğimizde, yazarın yıllardır Derin Tarih Dergisine yazdığı çeşitli makalelerin kitabın editörü Sezai Saraç tarafından ustaca bir tasnif ile bir araya getirilerek konu bütünlüğü sağlanıp kitap halini almıştır. Dört ana bölümden oluşan kitabın ilk bölümü Osmanlı- Türk Tarihidir. Bu bölüm Birinci Dünya Savaşının başlangıcının ana sebebinin Türkiye'nin ortadan kaldırılması olduğunu söyler ve bunun sebeplerini açıklamakla başlar. İngilizlerin Hilafet meselesine çok takıldıkları, bu kurumdan çok çekindikleri için Mekke Şerifi Hüseyin gibi yumuşak başlı, kontrol edebilecekleri birini aradıklarını bu yüzden ona 5 milyon sterlin değerinde altın gönderdiklerini ifade eder. Ancak bunun çok verimli olmadığını, Araplar tarafından epeyce destekleneceğini sandıkları Şerif Hüseyin'in bekleneni yerine getiremediğini, bu harekete destek vermeyen Arap subaylarının çoğunlukta olduğu hatta daha sonra bu subayların Türklerin bağımsızlık mücadelesine destek verdiğini aktarmaktadır. Bu bölümün devamında İngilizler ve Fransızların 1916 yılında kendi aralarında yaptığı, dönemin koşullarına göre bir fanteziden öteye gidemeyen anlaşmanın hasta adam olan Osmanlının Çanakkale ve Kut'ul Amare zaferleriyle nasıl suya düştüğünden bahseder. Norman Stone Türklerin zihninde acı dolu bir hatıra olan Sarıkamış hadisesini şöyle aktarır:

'Enver'in iş bitirici bir adam olan kendi Genelkurmay Başbakanı Bronsart Von Schellendorf ile arası iyiydi. Almanların nazarında itibar kazanmak isteyen Enver, Sarıkamış'ın etrafındaki yüksek yaylalarda Rusları faka bastırabileceğini hesapladı. Netice elbette bir felaketti. Fakat her kâbusta olduğu gibi atılan adımlar o vakit mantıklı ve iyi hesaplanmış görünüyordu. Avustralyalılar gibi çöküş süreci yaşıyan Osmanlı, haddinden büyük bir işe girişmişti: Kuvvetleri yeterince büyük değildi ve tedarik hatlar, zaten yetersiz olan bu kuvvetleri bile desteklemeye kâfi değildi. Osmanlı ordusu, 1915'in savunma hareketlerinde fevkalade bir performans gösterdi fakat 1914 ona ciddi bir darbe indirmişti'.(s. 59)

Bir diğer başlıkta ise Rus ve Türk devrimleri arasında ki benzerlik ve süreçte yaşananlardan bahsedilmektedir. Daha sonrasındaki dönemde Sovyetler Birliğinin bağımsızlık mücadelesi sırasında Türk milliyetçilerine verdiği destek ve kurulan yakın ilişki oldukça ilginçtir. Bu bölümde ayrıca İngilizlerin Kürtlerle ilgili planları, 2. Abdülhamid'in Türk modernleşmesinde ki yeri gibi birçok önemli meseleye değinilmiştir.

Kitabın ikinci bölümü ise 'Ermeni Soykırımı tezi' dir. Hepimizin bildiği üzere kendisi küçük bir Güney Kafkasya ülkesi olan Ermenistan'ın özellikle Amerika ve Avrupa ülkelerinde ki diasporası oldukça kuvvetlidir. Ermeni diasporası bitmez tükenmez bir hırsla Türkiye'yi uluslararası her mecrada zor durumda bırakmak için asılsız iddialarla karalama çalışmaları yürütüyor. Bunun dışında son dönemlerde yaşanan gelişmelere baktığımızda nefretten beslenen bu mekanizma aynı zamanda kendi ülkelerine de zarar veriyor.

Ermenistan hükümeti sık sık Türkiye ile ilişkilerini normalleştirip iyi tutma tutumu içinde olsa da Ermeni diasporasının faaliyetleri bunun önündeki en büyük engeldir. İşte böyle bir ortamda genel kabulün siyasi olduğunun farkına varan Türkiye'yi ve Türk milletini yakından tanıyan yazarımız bu meselenin bu tavrıda çözülemeyeceğini, bu iddiaların ancak tarihçiler tarafından oluşturulacak ciddi bir komisyonla açıklığa kavuşturulabileceğini samimiyetle söyler. Yazarımızın bu tavrı özellikle kitabının 97. Sayfasında aktardıklarına bakınca;

'Burada bu kişilerin (Ermeni soykırımını reddeden akademisyenlerin) yoğun saldırılara maruz kaldıkları ve yayınlarının basımına engel olunmaya çalışıldığını ekleyebiliriz. Örneğin yazıları okuyan hakemlerin değerlendirmelerinin manipüle edilmesi, hataların sayı ve öneminin fazlaca abartılması gibi. Bir örnek vermek gerekirse, UCLA hocalarından Amerikalı tarihçi Stanford Shaw'ın aracına bubi tuzağı ile saldırılmış ve evine yangın bombası atılmıştır.'

Daha da önem kazanıyor. Kitabında yine 98 ve 99. Sayfalarda Ermenilerin iddialarının asılsızlığını ortaya koyan dokuz maddelik bir liste yer alıyor. Kitabın üçüncü ve en uzun bölümü de Avrupa Tarihidir. Genelde 1. Dünya Savaşından ve 19. Yüzyıldaki savaşlardan bahsedilen bu bölüm Avrupa'nın sosyal ve siyasi yapısını genel hatlarıyla anlamak içinde oldukça uygundur. Bunun dışında 'Hitlerin merhamet duyduğu tek kişi: Mussolini' başlığını taşıyan yazıda Mussolini 'nin, damadı, kral ve muhalif generallerin kurduğu bir komplo ile nasıl devrildiğini İtalya'nın yüksek dağlarında tutsakken Almanların onu nasıl kaçırdığı ve Hitlerin desteği ile İtalya'nın yönetimini tekrardan nasıl ele geçirdiği gibi Avrupa Tarihinde yaşanmış ilginç olaylara yer vermektedir. 1. Dünya Savaşında batı cephesinde cereyan eden 1915 Verdun, 1916 Somme, 1917 Flandre gibi kanlı geçen aynı zamanda 1.Dünya Savaşının sonucuna doğrudan etkili olmuş muharebeler de dakik bir kronolojiyle açık şekilde aktarılmıştır. 1.Dünya savaşından önce Napolyon'un Mısır'ı İşgali daha sonrasında Mısır'ın yeni yöneticisi Kavalalı Mehmet Ali Paşaya Osmanlılar karşısında verdiği desteği, sonrasında gelen 1841 Londra Anlaşması gibi Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılında yaşanan önemli hadiseler yer verilmiştir. Her ne kadar topraklarının büyük çoğunluğu Asya da bulunsada Rusya da Türkiye gibi Avrupa Tarihinin önemli aktörlerinden biridir. Bu bölümde Rusya da ki serfliğin kaldırılması, Alexander ile başlayan reformlar ve bu reformlar sürecinin Türkiye'deki Tanzimat sürecine benzerliğinden bahsedilmiştir. Bu bölümde ayrıca hala günümüzde devam eden Balkanlardaki toprak paylaşımı konusunda ki karışıklık, Yunanistan'ın ekonomik krizleri gibi meselelerin başlangıç dönemleri ve sebeplerine yer verilmiştir.

Dördüncü ve son bölüm ise Tarihte İngiltere başlığını taşır. İngiltere'nin tarihteki yerini okumak için sanırım İngiltere'nin 20. Yüzyıldaki en uzun başkanlık süresine sahip Margaret Thatcher'ın bir dönem danışmanlığını yapmış olan Norman Stone'dan daha uygun birisi olamaz. Bu bölümde 1517 de Martin Luther'in papalığa olan eleştirilerinden sonra, Alman prenslerinin bazılarının onun yanında yer alması sonucunda Protestanlığın doğuşundan ve İngiltere'nin Protestan ülkelerden en büyüğü olduğunu aktarır. Burada kitabın en çarpıcı noktalarından biri olan şu bilgi oldukça dikkat çekicidir: 'Bugün dahi temek hukuk kurallarından biri, Kraliyet ailesi prenslerin Katoliklerle evlenemeyeceğine hükmeder. (s. 215) Ayrıca Avrupa halklarının kraliyet aileleri arasında gerçekleşen evlilik yoluyla nasıl akrabalık ilişkileri

kurdukları bu bölümde izah edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Hindistan'ın İngiltere tarafından işgali, İskoçya da ve İrlanda da İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadeleleri ve 1588 de İngilizlerin İspanyollara karşı elde ettiği muazzam deniz zaferi gibi birçok mesele ele alınmıştır.

Sonuç olarak yakın dünya tarihi için oldukça faydalı olan bu kitap, Ermeni meselesi, 1. Dünya Savaşı, Balkanların ve Avrupa'nın siyasi yapısı gibi etkilerinin çoğu günümüzde de devam eden meseleleri ele alıyor. Bunun dışında ele aldığı tarihi meselelerin günümüz ile bağlantısını vurgulamaktadır. Ayrıca kitabının son kısmında güncel meselelere yer verdiği bölümde bağımsız İskoçya ile ilgili, Bağımsız İskoçya'nın utanç kaynağından başka hiçbir şey olmayacağını, böyle bir durumda Türkiye'nin İskoçya'yı tanımaması için elinden geleceği her şeyi yapacağını ifade etmektedir. Bunun dışında Türkiye de yakın tarihle ilgili konuşmak oldukça zordur. Tarihi kişiliklerimiz ve önderlerimiz siyasi objelere dönüştürüldüğü için bu kişiler hakkında yapılacak en küçük olumsuz eleştiriler veyahut tarihi vesikalara dayanılarak yorumlar dahi infiale neden olabiliyor. Bu bakımdan dışarıdan bir gözlemci olarak üstünde bu baskıyı hissetmeyen Norman Stone pek çok kritik meselede yazmaktan çekinmemiştir. Bu kitabın benim için en dikkat çekici noktalarından biri olan Atatürk'ün Sovyetlerle kurduğu dostane ilişkinin Türkiye'ye getirdiği faydaların anlatıldığı bölümde 1920 yılında Ali Fuat Cebesoy ile Bolşeviklerin dışişlerinden sorumlu komiser George Çicerin ile bir anlaşmanın içeriğini açıklar. Bu anlaşmaya göre Moskova büyük Ermenistan projesini desteklemeyecek, Ankara'daki milliyetçilere altın ve silah gönderecek; Bunun karşılığında Mustafa Kemal ise Azerbaycan'a dokunmayacaktı. Kitabın içinde indeks kısmının bulunması araştırmacılar için çok hoş bir kolaylıktır. Ancak kitabın en büyük eksikliği yazarın neredeyse tarih kitapları için olmazsa olmaz bir öneme sahip olan kaynağı vermemesidir, ayrıca kitapta hiçbir dipnota da yer verilmemiştir. Bu yüzden genel kültür okumaları için güzel bir kaynak olabilecek bu kitap, akademik seviyede yapılacak çalışmalar için yeterli olmayacaktır.

Seyahatnâme – Sefernâme-i Rûm u Şâm u Mısır

Şiblî Nûmânî, Çev. Yusuf Karaca

Ravza Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, 350 Sayfa, ISBN: 978-605-9261-44-9

Ömer KARABAYIR*

Hindistan Müslümanları, dünyaya karşı verdiği mücadele sırasında Osmanlı İmparatorluğunu maddî ve manevî yönden destekleyen, yanında olan bir millettir. Devlete, özellikle 93 Harbi sırasında ve Cumhuriyetin hemen öncesinde para yardımında bulunmuşlardır. Aradaki dinî bağ ve muhtemelen İslâm'ın ve İslâm devletlerinin kurtarıcısı olarak Osmanlının görülmesi, yardım hareketlerinin temel nedenleri olarak düşünülebilir. Hindistan Müslümanlarının Türklere olan ilgisi ve saygısı halk nezdinde hatırı sayılır düzeyde karşılık bulmuştur. Osmanlıyı ve Türkleri kendisine dost bilenlerden biri, Hindistan'ın önemli aydınlarından Şiblî Nûmânî'dir.

Şiblî Nûmânî, 1857 yılında Hindistan'ın Azamgarh adlı kasabasında, varlıklı bir âilede dünyaya gelmiştir. Ömrünü dertli bir ilim, irfân gönüllüsü olarak geçirmiş; kendisini, eğitim ve kültür sahalarında çalışmalara adanmıştır. Genç yaşından itibaren birçok İslâm bilgininden dersler almıştır. İslâmî bilgilere vâkıf olduğu

* Bilgisayar Programcılığı / İstatistik Lisans Mezunu, İÜ AUZEF Tarih Lisans Öğrencisi, omerkarabayir@windowslive.com

gibi; Urduca, Arapça, Farsça, Hintçe, Sanskritçe, İngilizce, Almanca, Fransızca ve İstanbul seyahatinde öğrenebildiği kadarıyla Türkçe konuşabilmektedir.

Döneminin saygın âlimlerinden biri olan Şiblî'nin, ilerlediği yolda itici güçlerden belki de en önemlisinin, yaşadığı dönemde Hindistan'da var olan İngiliz hâkimiyeti olduğu düşünülebilir. İyi bir Müslüman olan Şiblî Nûmânî, İslâm dünyasının Batı kültürünün altında esîr düştüğünü, kurtuluş yolunun ise bilgi ve kültürden geçtiğini düşünmektedir. Müslümanları dünya hâkimiyetinden dünya mahkûmiyetine götüren hastalığınsa cehâlet olduğunun farkındadır.

Pek uzun sayılamayacak ömrünü¹ İslâm âleminin terakkisi için harcayan Şiblî'nin meslekî hayâtının çok yönlü olduğu görülmektedir. Târihçi, edebiyatçı, akademisyen, avukat, aynı zamanda bir seyyah... Ele alacağımız eser, onun tüm bu yönleri hakkında fikir vermekle birlikte, seyyah özelliğini öne çıkarmaktadır. Haziran 2016'da *Ravza Yayınları*'ndan çıkan ve tercümesini Yusuf Karaca'nın yaptığı *Sefernâme-i Rûm u Şâm u Mısır* adlı seyahatnâme, Şiblî'nin çeşitli Müslüman memleketlerine gerçekleştirdiği gezileri ve buralarda elde ettiği gözlemleri kapsamaktadır.

Şiblî Nûmânî, 1892 yılında İslâm memleketlerindeki edebî ve kültürel havayı incelemek için İstanbul, Beyrut, Kudüs ve Mısır'ı içine alan bir seyahate çıkar. Rotasına hilâfet merkezi olan İstanbul'u dâhil etmesinin mühim bir sebebi, İslâm âlemini temsil eden Osmanlı İmparatorluğuna karşı beslediği muhabbet olmalıdır. 93 Harbi başladığında henüz 19 yaşında olan Şiblî, Osmanlı İmparatorluğunun maddî ve manevî anlamda yanında olan Hint Müslümanlarının arasında yetişir. Üstelik kendi bölgesinden topladığı yardım paralarını şehbender aracılığı ile İstanbul'a bizzat gönderir. (s.43) Eseri tercüme eden Yusuf Karaca'nın “Şiblî Nûmânî Kimdir (1852-1914)”² başlıklı bölümde Şiblî'nin *Şirul Acem* adlı farklı bir eserinden aktardığı “*Türk milleti cesurdu, kahramandı...*” (s.15) cümleleri, onun Türklere karşı sempati beslediğini gösterir. Yusuf Karaca'nın Süleyman Nedvî'den naklettiği, Şiblî'nin şu sözleri de bu durumu yeterince açıklar mâhiyettedir: “*Hiçbir dostlar toplantısı olmazdı ki orada Şiblî Türklerin mertliklerinden, güzelliklerinden, kahramanlıklarından bahsetmez olsun. Gördüklerini, bildiklerini anlatırken, Türkler hakkında bir şeyler söylerken coşar coşar ve o harika anlatım tathılığ ile bülbül kesilirdi de dinleyenleri Osmanlı hayranı ve Türk aşığı yapardı.*” (s.45)

Eser, birçok ana ve alt başlıktan meydana gelmiştir. Yusuf Karaca'nın hazırladığı “Sunuş” bölümü de seyahatnâmenin öncesinde, Hindistanlı âlim hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Bunlardan en çok dikkat çeken şüphesiz, Şiblî'nin İstanbul'da, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yla gerçekleştirdiği sohbettir.³ Şiblî, Osman Paşa ile görüşmesini şöyle aktarır: “*Bir gün çok sevdiğim ve derin hayranlık duyduğum, dünyanın Plevne kahramanı olarak tanıdığı, gönüllere taht kurmuş olan Gazi Osman Paşa'yı ziyârete gitmiştim. Görüşme sırasında karşılıklı derin bir saygı ve sevgi yakınlığı sergiliyorduk. Bu yüzden elini elime almış, tutuyor, bırakmıyordum. Gönümdeki derin saygıyı ve hayranlığa ulaşan sevgiyi bu*

¹ 1857 yılında dünyaya gelen Şiblî Nûmânî, 1914 yılında, 57 yaşında hayâta vedâ etmiştir.

² Kitabı tercüme eden Yusuf Karaca, Şiblî Nûmânî'nin doğum târihini içerikte 1857 olarak verdiği hâlde başlıkta hatalı bir şekilde 1852 olarak yazılmıştır. Farklı kaynaklardan da teyit ettiğimizde Şiblî'nin doğum târihini 1857 olarak gördük.

³ Seyahatnâmeden çıkarılan sonuca göre Şiblî, Gazi Osman Paşa ile birden çok kez görüşmüştür.

hareketimle daha iyi göstermeye çalışıyordum. Bir ara dayanamadım ve ‘İslâm düşmanlarına karşı Müslümanları korumak için silâh kullanan ellerinizden müsaade ederseniz öpmek isterim!’ dedim. Bunun üzerine o çok nazik şerefli insan, büyük ve yiğit komutan bana: ‘İlme hizmet için çalışan ve durmadan yazan sizin eliniz öpülmeye daha lâyıktır.’ diyerek zorla o benim elimi öptü.” (s.28-29) Kitabın arka kapağında da sergilenen bu diyalog, Şiblî’nin, yakın dostu olan Mevlânâ Şîrvânî’ye özel olarak anlattığı anılardandır. Yusuf Karaca ise bu anıyı Süleyman Nedvî’nin *Şiblî’nin Hayatı* adlı eserinden aktarmaktadır.

Şiblî’nin, Gazi Osman Paşa ile gerçekleştirdiği diyaloga seyahatnâme içerisinde rastlanamamıştır. Bunun nedeni, seyahatnâmenin, Hindistan’daki İngiliz hâkimiyeti yüzünden sansürlü olabileceği veya bazı özel anıların gizli tutulduğu düşüncesine dayandırılabilir. Zira İslâm âleminde büyük ün sahibi olan, sevilen âlim Şiblî Nûmânî, hâliyle İngilizlerin sürekli olarak yakın takibinde bulunmaktadır.

Onun önemli özelliklerinden biri, Müslüman olmayan insanların da dikkatini çekmesi ve onlar üzerinde etkili olmasıdır. Dostu Prof. Arnold’un, *Preaching of İslâm* adlı eserini yazarken kendisinden epey faydalandığı (s.11) ve Hindistan’ın ünlü lideri Mahatma Gandhi’nin, Şiblî’nin *el-Faruk* adlı eserinden etkilendiği söylenir. (s.41) Bu söylentiler bile onun, İngilizlerin sıkı takibi altında olması durumunu yeterince açıklar. Buna ek olarak, Sultan Abdülhamid’i çok sevmesi ve Abdülhamid tarafından Mecidî Nişanı ile taltif edilmesi,⁴ İngilizlerin, Şiblî’yi Osmanlı muhbiri olarak görmeleri için yeterlidir.

Şiblî, seyahat ettiği her yerde kültür hayatındaki gelişmeleri yakından inceler. Kütüphaneler, okullar, gazete-dergi gibi yayınlar özel ilgi alanına girer. O, birçok yönden, 19. ve 20. yy.’ın Türk münevverlerinden Fatih Kerimî⁵ ile benzerlikler göstermektedir. Her ikisinin de “Müslümanlar olarak eğitimde ve ilimde geri kalmışlık”, “ticâret hayatında Hristiyanların hâkimiyeti” gibi hususlara sıklıkla değinmesi; dönemin Müslüman kimliği hakkında fikir vermesi açısından dikkate değerdir. Meselâ, Şiblî, İstanbul’da yüksek, gösterişli binaların ve ticârethânelerin neredeyse hepsinin Hristiyanlara âit olmasına hayli içerlemektedir. Lokanta gibi ticârethânelerde ve şehrin genel temizliği hususunda Avrupalıların Müslümanlara göre daha ileride olduğunu üzüntüyle kabul etmektedir. Burada bir hususa dikkat çekmekte fayda olduğuna inanıyorum: Değer verdiğimiz aydınlarımız en az yüz yıl önce bu tip konularda özeleştirilerde bulunabiliyorken, 21. yy. Türkiyesi’nde biz hâlâ dilimize pelesenk ettiğimiz “Avrupalılar temizliği bizden öğrendi.” sözüne sığınmakta ve bunu bir gurur vesikası gibi ısrarla dile getirmekteyiz. Bu sözün -doğru da olsa yanlış da olsa- günümüz için bana göre hiçbir ehemmiyeti yoktur.

Eğitim, kültür faaliyetleri gibi faydalı işlerde (hem donanım hem sayı itibarıyla) Müslümanların Hristiyanlardan geride oluşu, Şiblî’yi hem üzmekte hem de hayrete düşürmektedir. Meselâ, seyahatnâmenin çeşitli yerlerinde şu cümle ile birçok kez karşılaşmak mümkündür: “... *Fakat insanı şaşkırtan ve hayrete düşüren şey; bunların arasında bir tane olsun Müslümanlar tarafından kurulmuş yok.*” (s.325) Bununla birlikte, her şeye rağmen İstanbul’da varlığını devam ettiren yüzlerce ilim yuvası, Türklere karşı övgülerini dile getirmesini sağlar. (s.147)

⁴ Bu nişanın daha sonra kaldırıldığı belirtilmektedir. Kimin çaldığı öğrenilemese de İngilizlerin bu olayda bir rolü olduğu Süleyman Nedvî tarafından imâ edilmiştir. (s.40)

⁵ Tataristanlı gazeteci, yazar. (1870 – 1937)

Gezdiği yerlerin kısa târihi, mimarî yapıları, vakit geçirilecek mekânları, iklimi ve nüfusu gibi hususlarda da bilgiler veren Şiblî'nin, geniş kapsamlı bir seyahatnâme ortaya koyduğu söylenebilir. Câmiler, okullar, kitapçılar ve kütüphaneler bu anlamda başı çekmektedir. Hattâ dönemin İstanbul'u anlatan çalışmalardan alışıktığımız meşhur İstanbul yangınları meselesi de Şiblî'nin seyahatnâmesinde kendine yer bulmuştur.

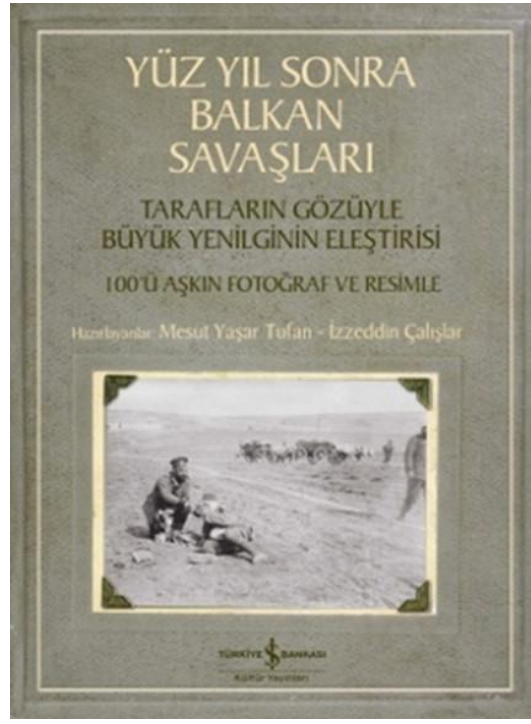
Şiblî, dört ay kadar kaldığı İstanbul'da bazı ilim insanlarıyla da görüşmeler tertip etmeye çalışmıştır. Şemseddin Sâmî, Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa hakkında kendilerini tanıtan ve ilmi çalışmalarını içeren kısa bilgiler verir. Bu isimlerden Ahmet Cevdet Paşa ile bizzat görüştüğünü, sohbet ettiğini bildirir. (s.154) Öte yandan, "Fatma Hanım" ifâdesiyle, büyük olasılıkla, ilk kadın romancımız olan Fatma Aliye Hanım'dan da bahseder. (s.62)

Kitaplar ve kütüphaneler, Şiblî'nin en çok üzerinde durduğu konulardandır. İstanbul'daki kütüphanelerin isimlerini verir; özelliklerinden bahseder. İstanbul'da bir ay içinde yayınlanan kitap sayısının 2000'e yakın olduğundan, ancak bu kitaplar arasında roman ve tiyatro türünün çoğunlukta olduğundan üzüntüyle söz eder. (s.152) Bununla beraber, başka yerlerde ikinci nüshası bulunmayan kitapların İstanbul'da bulunduğu da bahseder, bazılarının isimlerini verir, ayrıca uzun süredir aradığı eserlerin bir kısmına İstanbul'daki kütüphanelerde ulaştığını ifade eder. (s.170-171)

Şiblî'nin üslûbu oldukça samimîdir. Müslümanlar hakkında özeleştirilerde bulunduğu gibi, yeri geldiğinde Hindistan'ı eleştirmekten de kaçınmaz. Zaman zaman kendi ülkesi ile kıyaslamalar yapar, İstanbul'da karşılaştığı bazı uygulamaların Hindistan'da da uygulanması gerektiğini savunur. Bir örnek vermek gerekirse, okullardaki kılık-kıyafet ve diğer materyaller konusunda İstanbul'daki gibi tek tip uygulamasına geçilmesinin millî ruh ve beraberliğin sağlanması için zarurî olduğunu düşünür. Buna benzer çeşitli konular, kendi ülkesi için örnek teşkil etmiştir.

Şiblî Nûmânî'nin, İslâm memleketlerinin eğitimi, kültürü, yaşayış biçimi, coğrafi özellikleri vb. meseleleri hakkında kaleme aldıklarının azımsanamayacak kadar değerli olduğunu belirtmek gerekir. Ancak kendisi, seyahati esnâsında karşılaştığı olaylarda pek harikulâdelik olmadığını, gördüklerini yazması hususunda yakınlarının ısrarının etkili olduğunu ifâde eder. Bu durum, Şiblî'nin mütevazı kişiliğine örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Seyahatnâmede çeşitli konularda istatistiksel veriler tablo hâlinde sunulmuştur. Alışılmışın dışındaki bu yöntemin, düzen anlamında ve okura kolaylık sağlaması açısından faydalı olduğu söylenebilir. Yusuf Karaca'nın tercümesi gâyet başarılı olup hazırladığı "Sunuş" bölümünün Şiblî'yi daha iyi tanımaya olanak verdiği açıktır. Sâde ve anlaşılır dili ile eser, kolaylıkla okunabilecek yapıdadır. Her şeyden öte, Hindistan Müslümanlarının Türklere karşı beslediği saygı ve sevginin karşılığı olarak Şiblî Nûmânî gibi münevverlerin tanınması, bir vefâ borcunun ödenmesi anlamına gelecektir.

Yüz Yıl Sonra Balkan Savaşları Tarafların Gözüyle Büyük Yenilginin Eleştirisi

Hazırlayanlar: Mesut Yaşar Tufan – İzzeddin Çalışlar

İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, 88 Sayfa, ISBN 978-605-332-066-1

Nilüfer ŞAHİN*

59

Kitabın önsözünden anlaşıldığına göre Balkan Savaşları'nda alınan yenilginin, Türkiye'nin yakın tarihindeki en büyük travma olduğu bu nedenle, harp tarihi bakış açısından ziyade, toplumsal, sosyolojik ve psikolojik analizlerinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. 1912-1913 yıllarında yaşananların bilinmesi, gelecek yıllardaki olayları çözümlenmede kilit rolü oynayacaktır.

Kitabın ilk sayfaları (1876-1914) yıllarını kapsayan bir kronoloji ile başlamaktadır. Kronoloji bilgileri çeşitli resim, harita, karikatür ve kartpostallarla desteklenmiştir (100'ü aşkın resim kullanılmış bu da Balkan Savaşları dönemini canlandırmak için oldukça etkili bir yöntem olmuştur).

Balkan Savaşlarında seferberlik ilan edildiğinde V. Kolordu 'da görevli olan Erkân-ı Harp (kurmay) Yüzbaşı İzzettin Çalışlar savaşa ilgili cephede çeşitli notlar tutmuştur. Bu notlara da kitapta yer verilmiştir. Ancak notların tamamının bulunamadığı belirtilmiştir. Bu notlardan anlaşıldığına göre, Balkan Savaşlarında alınan yenilginin nedenleri olarak, Askerin talim ve terbiyesi yetersizdir. Taburlardaki askerler tecrübesizdir. Talim ve terbiye için yeterli zaman olmamıştır. Askerler arasında fikri çatışmalar ve siyaset dedikoduları devam etmiştir. Yüzbaşı İzzettin Çalışlar kendi komutanını şu şekilde tarif etmiştir." İyi huyluydu. Şiddete başvurmazdı, askeri bilgisi, sevk ve idareye hâkimiyeti

* MSÜ ATASAREN Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, 16nil2006@gmail.com

yerindeydi. Bu konularda ona çok güvenir, askeri düşüncelerini beğenirdim”(s.28). Yzb. İzzettin Çalışlar savaş sırasında gelecekte bir endişesi olmadığını fakat ileriye dair bir güven ya da umut hissi de beslemediğini anlatmıştır. Cephede zaman zaman muharebeyi izlediği, bazen bir düşman ordusunun geri çekilişini sevinçle karşıladıklarını aktarmıştır. Ancak yaşanan bu sevincin kısa süreli olduğunu, yenilgiler alınmaya başlanınca komutanlar ve askerlerin perişanlık ve umutsuzluğa sevk edildiklerini anlatmıştır. Bölge halkının sefaleti ve izdihamının da büyük sorunlar yarattığını görmüştür.

Yzb. İzzettin Çalışlar kendisinin cephede neler yaptığından da söz etmiştir. Örneğin 1913 Mart’ının ilk haftasında Yanya’nın elden çıkmasından sonra yanında 80 askerle Sırp larla çatışmalarını, her şey bitmişken şehit olmanın orduya bir şey kazandırıp kazandırmayacağını sorguladığını anlatmıştır.

Kitabın sonraki bölümünde Vardar Ordusu Komutanı Korgeneral (Ferik) Zeki paşanın değerlendirmesinde ordunun durumunun iyi olmadığı belirtilmiştir.” Kolordu komutanlarından, alay komutanlarına kadar askerlerin tümü görevlerini tam yapma konusunda istekli değillerdi. Kimisi askerlik hayatına yeni başlamıştı.¹ En önemli sorun ise kıta komutanlığı yapabilecek kişilerin bulunmamasıdır. Genç zabıtlar arasında bu görevi yapabilecek olsa da onlarda bu göreve getirilemezdi”(s.46). Kendisinin askeri kurallara son derece bağlı olduğunu belirtmiştir. Savaş sırasında her sınıftan zabıtın görev uğruna hayatını hiçe saymadığı tespitini yaparak bu durumun erlerin ruh halini olumsuz etkilediğini anlatmıştır.

Balkan savaşlarıyla ilgili bir başka değerlendirme ise Fransızların bakış açısından yapılmıştır. Fransız Gözüyle Savaştan Çıkarılacak Dersler bölümünde, Fransızlar dünyanın neresinde savaş çıksa, kendilerinin bu savaşa girmelerinin mümkün olduğunu düşünerek, çıkan savaştan ne gibi dersler alınabileceğine kafa yorduklarını anlatmışlardır.

“Türk ordusunun Balkan Savaşlarında kısa bir sürede bozguna uğraması Avrupa’yı şaşırtmamıştır. Ancak Osmanlının inatçı ve yaman yurtseverliği, daha önceki savaşlarda görülen dayanıklılığının olmayışı örneğin, Plevne’de ortaya koyduğu enerjik savunma v.b. hangi etkilerin sonucu oldu? Bu felaketler birdenbire ortaya çıkmaz. Bunların derin nedenleri vardır. Aynen doğal felaketlerde olduğu gibi, uzun süredir için ilerleyen sonunda gizliliği kalmayan faktörlerden kaynaklanan nedenleri vardır. Askeri alanda bütün yenik orduların kendi hataları sonucu mağlup olduklarını ve zaferin ise bunu hak etmek için gerekli bütün önlemleri almış ve her türlü çabayı sarf etmiş olanlara adaletin bahşettiği bir mükâfat gözüyle bakabiliriz”(S.48). Değerlendirmesi yapıldıktan sonra, Osmanlı ordusunun askere alınacak sayısının 1.400.000 olması gerekirken ancak 300 – 350 bin askeri silahlına alabildiğini bunun nedenlerinin başında Jön Türklerin iş başına gelmesinden dolayı ordunun içine sızan siyasetin etkili olduğu değerlendirilmiştir. Yani rütbelere, makamlara, sorumluluk ve nüfuz gerektiren görevler değerli ve layık olanlara göre değil, siyasi arzulara göre dağıtılmıştır.

¹ Zeki Paşa’nın yazdığı bu metin “Balkan Harbine Ait Hatıratım” adlı kitabından alınmıştır.

Balkan devletlerinin başarılı olmalarının nedeni ise bu devletlerin çoğu subayının Fransız harp akademisinde yetişmelerine bağlanmıştır.

Bu dönemle ilgili olarak Mustafa Kemal'in değerlendirmesi de kitapta yer almıştır da Türk ordusunun Balkan Savaşlarında'ki mağlubiyetini acı bir gerçek olarak nitelendirmiştir. Ancak bu sonucun beklendiğini de belirtmiştir. Komutanların kıtalar karşısında seyirci gibi davrandıklarını, bunları eğitemeyecek, gerektiğinde hüküm, kumanda sevk ve idareyi yerine getiremeyecek durumda olduklarını anlatmıştır. “Bugün için kayıtsız şartsız girişilmesi gereken iş, özel vasıflara sahip ve yeteneğiyle göreve layık olduğunu kanıtlamış bir kumandan ve zabıtlar grubu oluşturmaktır (s.60).

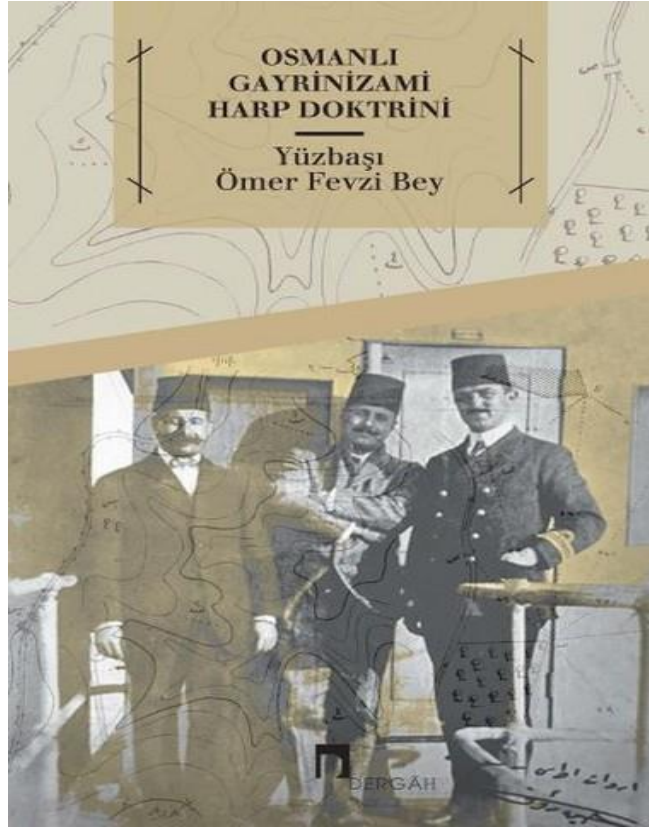
Kitabın sonraki bölümünde Lev Troçki adlı bir gazetecinin, (aynı zamanda cephede bulunmuş, savaşa katılmıştır).değerlendirmelerine yer verilmiştir. Türk ordusu içinde bulunan Hristiyan azınlığın orduya alınmasının Müslüman askerlerin zihninde derin bir boşluk yaratmış olduğunu yazmıştır. “gâvur” söyleminin azınlıkları rahatsız ettiğini esir alınan Hristiyan askerlerin Türklere karşı savaşmaya hazır olduklarını söylediklerini aktarmıştır.

Kitabın son bölümlerinde Fransız edebiyatçı Pierre Loti² ile Yunan yazarı Petropulos'un³ görüşleri anlatılmıştır. Özetle her ikisi de savaşın mekanik katliam ve şarapnel çağrıştırdığını, Osmanlı'dan kalan eserlerin tahrip edildiğini hatta bunları eleştiren bir makale yazınca Atina'da bir dergide ki işine son verildiğini anlatmıştır.

Sonuç olarak, Balkan Savaşlarına farklı bakış açılarından yaklaşan bir görsel malzemenin kullanılması, Balkan Savaşı'na katılan devletlerin askerlik, savaş stratejileri ve insani boyutlar açılarından incelenmiş olması kitabı son derece ilgi çekici hale getirmiştir. Bu dönemi yaşayan, cephede bulunmuş kişilerin yazılarının aktarılması Balkan Savaşlarındaki durumun daha net görülebilmesini sağlamıştır. İlk kez bir tarih kitabında yüzü aşkın resmin kullanılmış olması, okuyucuyu adeta geçmişte bir yolculuğa çıkarmıştır. Özellikle okumayı sevmeyen gençlerin kendi ülkelerinin tarihine ilgi göstermelerinin sağlanması açısından, dilerim gelecekte de buna benzer dönemim özelliklerini yansıtan görsel materyallerle desteklenmiş kitaplar yazılır.

² (1850-1923) Fransız edebiyatçıdır. İstanbul'a ilk kez 1876'da askeri görevle geldi ve Türk dostu olarak tanındı.

³ İlyas Petropulos (1928-2003) Yaşamını Fransa'da geçirdi. Yunan sosyal yaşamı ve kentleri inceleyen kitaplar yazdı. Türkoloji üzerine çalıştı.

Osmanlı Gayri Nizami Harp Doktrini

Ömer Fevzi Bey

İstanbul, Dergah Yayınları, 2016, 147 Sayfa, ISBN: 978-975-761-2

62

Zafer TANSOY*

Eserin yazarı Ömer Fevzi bey, 1898 yılında Mekteb-i Harbiye'den mezun olmuş, mezun olur olmaz Osmanlı-Yunan harbine katılarak, harp tecrübesi geçirmiş bir Osmanlı zabitidir. Meslek hayatı boyunca Osmanlı Ordusunun çeşitli birliklerinde görev almıştır. Bu eseri de 1904 yılında Selanik Jandarma Zabitan ve Karakol Kumandanları Mektebi muallimliği sırasında yazmıştır. Eser esasında Fransız uzmanlar tarafından eğitilen jandarmalar için hazırlanmış olduğu talimnamedir. Eseri yayına hazırlayan Ali Güneş'in tespit edebildiği kadarıyla bu talimname “eşkıya takibi ve çete muharebeleri”ne dair kaleme alınmış ve basılmış ilk Osmanlı talimnamesidir. Eserin bu özelliği askeri tarih yazımı adına önemlidir. Askeri tarih alanında çalışma yapanların şikayet ettikleri en önemli hususlardan biri de, Osmanlı ordusunda askerin eğitimiyle alakalı yazılı talimnamelerin olmayışıdır. Gayri nizami harp, kavramsal anlamda 20 yy.da ortaya çıkmıştır. Ancak Osmanlı nizamiye ordusunun operatif seviyedeki

* M.S.Ü.Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

birlikleriyle çeşitli çetecilik, direniş (vergi tahsili, asker yazımı vb.) hareketlerine karşı kullanılması Gayri Nizami Harp tanımını karşılamaktadır.

Eserin Ömer Fevzi Bey'in kısa bir biyografisi ile başlıyor olması askeri kimliği yanında bir Osmanlı münevveri olan yazarımızı yakından tanıma imkanı vermektedir.

Eseri yayına hazırlayan Ali Güneş, Türkiye'nin gayri nizami harp tecrübesinin NATO'ya girişle başlatılmasına itiraz etmektedir. Bu itirazını birincil kaynaklar, yerli ve yabancı telif eserlerle desteklemesi eserin bilimselliğine olan inancı pekiştirmektedir.

Ali Güneş eserin giriş bölümünü Osmanlı ordusunun, Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde icra ettiği gayri nizami harp tanımına uyan faaliyetlerine ayırmıştır. Batıda ve Türkiye'de yapılan gayri nizami harp çalışmalarını örnekleriyle izah etmiştir. Türkiye'de yapılan çalışmaların yetersizliğini ortaya koyması, Harp Tarihi literatürüne katkı yapılması gereken bir alanı göstermesi açısından önemlidir.

Eser orijinal isminden de anlaşılacağı üzere "Muhafaza-i asayişe Memur Zabitanın Vezaifi:Usül-i Takib-i Eşkîya ve Çete Muharebeleri" jandarmanın zabitelerinin vazifeleri ve eşkıya çetelerine karşı mücadele yöntemlerini anlatmaktadır.Eser bir talimname olması nedeniyle tüm bu yöntem ve vazifeler maddeler halinde sıralanmıştır.

Yazar, eserine kısaca jandarmanın görev tanımını yaparak başlamaktadır. Jandarmanın hacmini aşan faaliyetler için nizamiye ordusu ile müşterek hareket yapmasının zorunlu olduğunu tespit etmektedir. Günümüz şartlarında dahi bu zorunluluğun devam ediyor olması dikkate şayandır. Jandarmanın hükümet ile millet arasında yegane münasebet ve malumat vasıtası onlardır. Tespiti yaparak aslında jandarmanın, toplumun en küçük birimleri ile olan ilişkisini ve önemini ortaya koymaktadır.

Jandarmanın önem ve tanımını anlattıktan sonra talimnameye, bir jandarmanın zabitanında bulunması gereken özelliklerin neler olduğuyla devam etmektedir. Jandarmanın zabitanı derin düşünen,ileri görüşlü, sözü geçen, faal, muhatabına göre hem halim, hem vakur, hem nazik, hem cesur, iltifatkar, intikam alabilen, ekser güler yüzlü ve hasetsen insaflı olmalıdır. Jandarmanın zabitanı görevini duygularıyla değil, görev tanımının gereklerini yerine getirerek yapmalıdır.

Jandarmanın zabitanı görev mahalline geldiğinde yapacağı ilk iş emri altında bulunan personel hakkında bilgi edinmektir. Ayrıca bir jandarmanın zabitanı görev sahası içinde bulunan, hapishane, karakol ve nöbet mahallerinin durumları hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Jandarmanın zabitanının, görev mahalliyle alakalı yaptığı incelemeleri mutlaka gizli bir şekilde kayıt altına alması zaruridir. Görev yapacağı arazinin topoğrafyası hakkında mevcut haritalarla yetinmemeli bunu hafızasına dahi nakş etmelidir. Bundan maksat eşkıya'nın arazi şartlarından istifade edebileceği noktaların tespit edilmesidir.

Jandarmanın devriye timlerinin görev tanımlarını da maddeler halinde sıralamıştır. Tüm devriyeler görev alanlarına dahil olan köy ahalisini etraflıca tanımak zorundadır. Köye gelen giden hakkında malumat toplamakta vazifeleri arasındadır. Ayrıca devriyelerin olumsuz bir durum karşısında ne şekilde hareket

edecekleri de ayrıntılı olarak izah edilmiştir. Tüm bunların ayrıntılı olarak izahından maksat, ahali ile eşkıya arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde analizine imkan sağlanmasıdır.

Jandarmanın devriyelerinin mahal ve ahali ile alakalı keşiflerinin mutlaka istihbari bir yönü de bulunmalıdır. İstihbarat faaliyetleri efrad-ı ahalden muhbir, bir de köy bekçileri ve subaşları olmak üzere üç vasıta ile malumat edinilebilir. Muhbirler hakkında ayrıca dikkat edilmesi gerektiği de ikaz edilmektedir. Muhbirlerin ne şekilde kazanılacağı hakkında da bilgi verilmektedir. Zabitan ve muhbir ilişkilerinin ne şekilde olması gerektiğine de ayrıca dikkat çekilmiştir. Sağlıklı bir askeri operasyonun yapılabilmesi için, istihbaratın ne derece önemli olduğunu göstermesi açısından önemli bir maddedir.

Eserin bu maddesi eylem ve amaçlarına göre kaç çeşit eşkıya olduğunu izah etmektedir. Bunlar, soygun yapmak ve fidye için adam kaçırmak için yol kesen eşkiyalar ve siyasi ve milli maksatla komitacılık yapanlar, birinciler ikincilere göre adi eşkıya olarak nitelendirilmiştir. Bunlar arasında sınıflandırma yapılmasının nedeni, her eşkıya grubuna göre uygulanacak hareket tarzının farklı olmasındandır. Yine ahalinin bunlara bakışlarındaki farklılıklar, bunlarla mücadelenin seyrini de farklılaştırmaktadır. Ahalinin birinci tip eşkıya dan kurtulmak için jandarmanın işbirliği yapması mümkündür. Ancak ahali ikincilerle aralarında bir ülkü birliği kurup jandarmaya karşı ittifak yapabilirler.

Yazar talimnamesinde, tüm bu çetelere karşı nasıl hareket edilmesi gerektiğini ve muharebe esaslarını da belirlemektedir. Bunlar özet olarak istihbarat ve istihbaratın değerlendirilmesi, eşkıya'nın imkan ve kabiliyetlerinin doğru analizi, çatışma alanının özelliklerinin bilinmesi ve nihayet kullanılacak kuvvetin miktarı ve uygun teçhizatın belirlenmesidir. Bu aşamada ikmal lojistik ve iaşenin ne derece önemli olduğunu da belirtmektedir.

Eşkıya takibine ayırdığı bölümde takibin gizlilik içerisinde yerel klavuzlar eşliğinde yapılmasının öneminden bahsetmektedir. Harekatın icrasında, yerel unsurların kullanımının önemini göstermesi açısından önemli bir maddedir. Ayrıca devriye postalarının görev tanımları da bu bölümde ele alınmıştır.

Yazarımız esrinde eşkıyayı takiple görevli birliklerin tabur, bölük ve takım olarak ne şekilde sevk ve idare edileceklerini de ayrıntılı olarak açıklamıştır. Bu bölümde birliklerin gündüz ve gece yürüyüşlerindeki hareket tarzları da ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

Gece ve gündüz yürüyüşleri esnasında, eşkıya ya tesadüf edilmesi halinde eşkıya'nın olası hareket tarzları üstünden, müfrezenin ne şekilde mukabele etmesi gerektiği de ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Bölge hakkında önceden edindiği bilgiler ışığında, eşkıya'nın gerek geçiş yolları ve gerekse dinlenme noktaları üzerinde pusu faaliyetleri de izah edilen hususlar arasındadır. Pusu faaliyeti icra edilirken personelin mutlak uyması gereken kurallarda ihmal edilmemiştir.

Jandarmanın eşkıya ya karşı pusu faaliyeti icra etmesine karşılık, eşkıya'nın da jandarmaya pusu kurması ihtimali de ihmal edilmemiştir. Bu husus pusulara karşı tedbirler bahsinde izah edilmiştir.

Meskun mahal muharebesinin ne şekilde yapılması gerektiği tüm ayrıntıları ile izah edilmiştir. Bu bölümde en dikkat çekici husus meskun mahal muharebesinde olası sivil zayıatna karşı gösterilen hassasiyettir.

Eserin askeri tarih literatürüne katkısı iki ana başlık altında değerlendirilebilir. Birincisi anılan dönemdeki iç güvenlik problemlerinin tanımlanması ve devletin, bu problemlere yaklaşımındaki usul ve yöntemlerin belirlenmesidir. İkincisi eseri yayına hazırlayan Ali Güneş'in bilimsel çalışmalarla desteklediği iddiasını ispat etmesidir. Ali Güneş bu çalışmasıyla Türkiye'nin gayri nizami harp tecrübesinin tarihini inanılan aksine en erken yarım yüz yıl önceye çekmeyi başarmıştır. Talimnamedeki görevler ve görev tanımları herkesin anlayabileceği açıklık ve sadelikte yazılmıştır. Yazar talimnamesini daha anlaşılabilir olması açısından çeşitli kroki ve işaretlerle desteklemeyi de ihmal etmemiştir. Günümüzde ülkemizin, terörle mücadelede iç güvenlik unsurlarının görev tanım ve yöntemlerinin anılan dönemle büyük ölçüde benzeşmesi de askeri tarih çalışmalarının önemini göstermektedir.

Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi

İlkin Başar Özal

Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, 448 Sayfa, ISBN: 978-605-08-2671-5.

Sinan TEZEL*

Osmanlı Devletinin Birinci Cihan Harbine girmesinden bu yana harbi anlatan birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eseri farklı kılan ise büyük ve kapsamlı bir savaşı okuyucuya kısa ve öz bir biçimde aktarmaya çalışmasıdır. Öncelikle yazar kitap da Birinci Dünya Harbine girilmeden önce Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan tarihsel süreçleri, olayların oluşumunu, gelişimi ve sonuçlarını okuyucuya anlaşılabilir ve akıcı bir dil ile başarılı şekilde aktarmıştır. Yazar, eserin ilk kısımlarında savaş öncesi önem arz eden tüm gelişmeleri kronolojik bir sırayla başlıklar halinde kısa kısa ele almış ve yalın bir dille açıklayarak savaş öncesinde savaşa sebebiyet veren olayları okuyucunun zihninde aydınlatmıştır.

İlkin Başar Özal, savaş öncesi dönemde devletlerin artık doğal düşmanları ya da doğal müttefikleri olmadığı ve bunun sadece menfaate yani yararlı görülen ittifaklara yerini bıraktığı bir dönem olduğunu

---

* FSMVÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğrencisi, redmustang-69@hotmail.com

okuyucuya bildiriyor ve savaş öncesi gelişmelerde dünyada oluşan bu yapının savaşın en büyük nedenlerinden biri olduğunu vurguluyor. Ve yine devletlerin amaçlarına ulaşması için her türlü pratik araçtan yararlanabileceğini ve bu araçlardan birinin de savaş olduğunu yani savaşın amaca ulaşılması için pratik bir araç olarak görüldüğünü, hatta devletlerin artık savaşlara gerekli bir araç gözüyle baktığını okuyucuya açık bir dille arz ediyor.

Yazar, kitapta özellikle Avrupa'nın da bu dönemlerde genel olarak yaptığı gibi Osmanlı Devletine "hasta adam" yakıştırması yapmıştır. O dönemde Osmanlı Devletinin durumuna bakılacak olursa bu yakıştırmanın maalesef ki yersiz olmadığı göze çarpıyor. 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı siyasi parçalanmaya girmiş bir devlet idi. Kaybettiği Cezayir, Tunus, Mısır, Sırbistan, Karadağ, Kars, Ardahan, Batum gibi bölgelerle beraber bunlarda yetmezmiş gibi 20. Yüzyıla İttihat Terakki ve Padişah arasında yaşanan çekişmeler ile girmiştir. Ve yine savaştan kısa bir süre öncesinde kaybettiği 1911-1912 Trablusgarp Savaşı ile 1912-1913 Balkan savaşları olmuştur. İlkin Başar Özal, Dünya da savaş öncesi ortamı hazırlayan Fas krizi, Agadir krizi, Balkan krizleri gibi yaşanan olayları kaleme almış ve okuyucunun savaşa sebebiyet veren akılda ki sorularını aydınlatmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde devletlerin birbirine olan güvensizliği ve menfaatleri, Osmanlı Devletinin nasıl bir çıkmazda kaldığını açık bir anlatım ile okuyucuya sunmuştur. Savaş öncesi dönemlerde yaşanan olayları ülkelerin bakış açısından görerek değerlendirmiş ve bu bakış açısını kitapta dile getirmiştir.

Ancak kitabın ilk sayfalarında gözüme çarpan bir paragrafta Osmanlı Devleti ile Almanya arasında ki ilişkiye değinir iken Osmanlı Devletinin bir dost kazandığını zannettiğini ve Avrupalı devletlerin tehlikeyi sezdiğini aktarmıştır. Farklı bir bakış açısı ile bakıldığında sanki Osmanlı Devleti hiçbir şeyin farkında değil ve oluşabilecek tehlikeleri göremeyecek kadar ileri görüş yeteneği bulunmayan subaylardan ve devlet adamlarından oluştuğu gibi bir hava yaratmıştır. Tabi ki de bu böyle değildir Osmanlı Devleti kendisi için olabilecek tüm tehlikelerin ve kendisi üzerinden nasıl bir menfaat emelleri düşüncesinde olanların farkında ve kendi menfaatleri için bir çıkar arama çabasındadır. Hatta Sultan II. Abdülhamid bu savaşı 20 yıl önce görmüş ve Çanakkale'ye tabyalar kurdurmuştur. Zaten Sultan Abdülhamid'in bu ileri görüşlülüğü Osmanlı'nın geçmişten beri savaşın farkında olduğunun ve ne kadar ihtisaslı subaylardan ve devlet adamlarından oluştuğunun en sağlam kanıtlarından biridir. Eserde, anlaşma için ilk İngiltere'nin kapısının çalındığını ama İngilizlerin müttefikliğe olumlu bakmadıkları anlatılmış bunun yanında Almanya'nın da en başta Osmanlı ile müttefik olmak istemediğini ama Enver Paşanın son denemesi ile Almanlar ile anlaşıldığı okuyucuya aktarılmıştır.

Yazar, Avrupa devletlerinin herhangi bir savaşa sebebiyet verecek hareketlerden kaçındığını ve hiçbir devletin hiçbir şekilde savaşa sebebiyet olmak istememesini ve devletlerin attıkları adımlarda temkinli davrandığını bazen de geri adım attığını anlatmıştır. Tabi ki de mantıklı düşünecek olursak hiçbir devlet uluslararası politikada savaş sorumlusu ya da savaş yanlısı ilan edilmek istemez. Eserde, gözüme çarpan özelliklerinden bir tanesi ise Avrupa'nın 1914-1918 yılları arasında kendi içinde yaşadığı sorunlar, çekişmeler ve örnek verilecek olursa İngiltere ile Almanya'nın arasında geçen I.Ypres savaşı ve bu savaşların devamı gibi konular işlenerek eser kapsamlı bir boyuta taşınmıştır.

İlkin Başar Özal, yine eserin ilk kısımlarında yaşanan Balkan krizini anlatırken Rusya'nın kendi çıkarını sağlamak amaçlı Osmanlı Devletinden İstanbul Boğazlarının statüsü hakkında istekte bulunmuş olduğunu ve Osmanlının da bunu kabul etmemesiyle beraber Rusya'nın Balkanlar için kollarını sıvadığını bildirmiştir. Özellikle Balkanlarda Osmanlı Devletine karşı kurulan ittifakın Rusya'nın bir eseri olduğunu okuyucuya aktarmıştır. Osmanlı o dönemde daha Trablusgarp ile uğraşırken şimdi de karşısına Balkanlardan çıkacak olan sıkı bir ittifakla boğuşmak üzereydi. Osmanlı'nın bu durumunu sırtlanlar sürüsü tarafından köşeye sıkıştırılmış yaralı bir aslana benzetmek hiç de yanlış olmaz. Ama Osmanlı Devleti yine de tüm zorluklara rağmen savaş sonunda dimdik ayakta kalmayı başaramamıştı.

Eserde, Avusturya-Macaristan veliahtının Saraybosna'ya gezi gerçekleştirmesi sırasında bir Sırp tarafından suikaste uğramış olması vakasını okuyucunun kafasındaki soruları yanıtlayacak şekilde ayrıntılı olarak ele alındığı görülüyor. Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ın bir Sırp tarafından öldürülmesi Avusturya-Macaristan'ı Sırbistan'a saldırmaya yöneltmişti. Yazar, bu olayda bütün dünyanın Almanya'ya güvendiğini ve Avusturya-Macaristan'ı 1913'te nasıl durdurduysa yine durduracağını düşündüğünü, ama Almanya'nın durdurmak için değil de savaşta yanında bulunmasını dünya kamuoyuna duyurmasıyla tüm dünyanın şaşkınlık içinde kaldığını bildirmiştir. İlkin Başar Özal'ın verdiği bu bilgiye bakılacak olursa, Almanya Avusturya-Macaristan'a savaş için arkasında olduğunu söylemek yerine onu ikna edip durdursa idi bir olasılık savaş olmayacak ya da savaşın başlaması daha uzun bir süre zaman alacaktı. Ama eserde aktarılan bilgiye göre Almanya bir Dünya Savaşının çıkacağına ihtimal vermiyor, Avusturya-Macaristan Sırbistan'a saldırdığında Avrupalı güçlerin bu saldırıya kayıtsız kalacağını düşünüyordu.

Eserde, yazar Doğu Cephesinde Almanların en güvendiği planı olan Schlieffen Planının suya düşmesinden bahsediyor. Bu planın doğru işlemesi için önce Batıda ki Fransa'nın işini bitirmek gerekiyordu ama Almanlar bu planda başarılı olamadı Rusların devasa büyüklükte ki kalabalık ordusu beklenenden hızlı harekete geçti. Ve Almanlar birden Doğu Prusya'da kendilerini Ruslar ile savaşır halde buldular. Almanlara yapılmak istenende tam da buydu. Almanlar, Doğudan Ruslar tarafından Batıdan Fransızlar tarafından kısıpaca alınmak isteniyordu. Yazar tam bu noktada Türk askerinin savaşta ki varlığının önemine vurgu yapmış, Türk askerinin Galiçya, Makedonya ve Romanya cephelerinde görev almasının İttifak kuvvetlerinin rahatlamasına neden olduğunu ve böylelikle Berlin'in Doğu Cephesini zaman içerisinde sorun olmaktan çıkarttığını kaleme almıştır. Bu konuda kanımca Osmanlı Devleti savaşın bir parçası olmasaydı Almanya'nın başını çektiği İttifak Kuvvetlerinin ağır bir bozguna uğrama ihtimali olasılığı var olabilirdi.

Yazar, eserin orta kısımlarında Osmanlı Devletinin savaşa girmesinin nedenlerinin gerekçelerinden bahsetmiş ve bunlardan en önemli olanını kaleme almıştır. İlkin Başar Özal, Osmanlıyı savaşa girmeye neredeyse en çok zorunlu kılan hadisenin 93 Harbi sonrasında gerçekleşen büyük savaş tazminatı ve Düyun-u Umumiye'nin kurulması olduğunu ve devleti zora soktuğunu ordunun yeniden yapılandırılmasının ciddi bir zorunluluk olduğunu buna bağlı olarak ta masraflı ve meşakkatli bir

sürecin başladığını gerek siyasal, gerek ekonomik, gerekse de askeri açıdan devletin tek başına tarafsızlık politikasını devam ettirmesinin giderek güçleştiğini ve mecbur olarak müttefik arayışına girdiğini okuyucuya açık bir şekilde aktarmıştır. Eserde bu verdiği bilgi ile de kafalarda oluşan, Osmanlı Devleti neden savaşa girmeye mecbur kaldı neden müttefik arayışına girdi sorularına da cevaplandırmaya bir nebze olsun yeterlilik sağlamıştır.

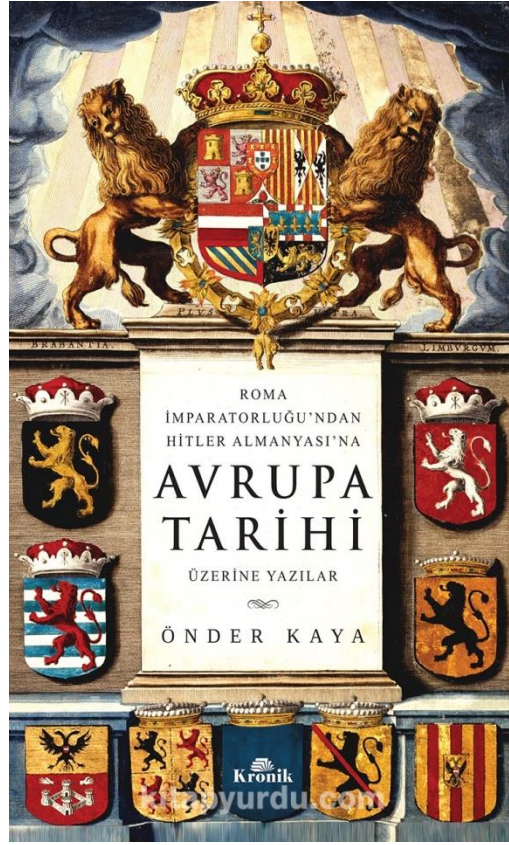
İlkin Başar Özal, Almanya'nın Batı Cephesinde ki ilerlemesinin durdurulduğunu ve Almanya'nın Osmanlı ittifakına duyduğu ihtiyacının giderek arttığını dile getirmiş, Almanların Schlieffen Planının da öngörülen kısa zamanda kesin zafer inancının da artık bir hayal olduğunu vurgulamıştır. Bu duruma baktığımızda kitapta uyandırılmak istenilene göre Osmanlının, Almanya ile ittifak olmaya ne kadar ihtiyacı varsa bir o kadarda Almanya'nın Osmanlı ile ittifak içinde bulunmaya ihtiyacının var olduğunu görüyoruz.

Eserin yine ilerleyen sayfalarında yazar, Osmanlı'nın savaşa dahil olduğu dönemlerde maalesef ki faturasını ağır ödediği harekâtlardan biri olan Sarıkamış Harekâtını kaleme alırken bu harekâta Enver Paşa'nın 3. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'yı dinlemediğini, hatta Hasan İzzet Paşa'nın Sarıkamış için planlanan harekâtı eleştirmesine Enver Paşa'nın cevabının çok sert olduğunu, Hasan İzzet Paşa'yı görevden uzaklaştırdığını okuyucuya aktarmıştır. Hasan İzzet Paşa'nın, en dikkate değer eleştirisinin de harekâtın zamanlamasının yanlış olduğu, baharın beklenmesi gerektiğini düşündüğü, okuyucuya bahsedilmiş ve bunun yanında Hasan İzzet Paşa'nın sözünün dinlenmesi halinde kışı geçiren ordunun rahatlıkla ilerleyip harekâta devam edebileceği okuyucuya anlatılmıştır. Bunun yanında kitapta harekâtlarla ilgili 10. Ordu Komutanı Hafız Hakkı Paşa'nın, küçük bir düşman birliğini yok etmek için verilen emrin dışına çıkıp düşmanı takibe devam etmesi üzerine on binlerce Mehmetçiğin Allahuekber dağlarında donarak şehit olması gibi ufak ayrıntı içeren ve aynı zamanda kayda değer bilgiler vermesini eserde görüyoruz.

İlkin Başar Özal, savaşın en ünlü cephesi Çanakkale Cephesinden bahsederken savaşta özellikle bu cephede tüm modern savaş makinelerinin neredeyse hepsinin kullanıldığını ifade etmiş ve bu savaşın silahların daha çok geliştirilmesine ve yeni dizaynların oluşturulmasına zemin hazırladığını okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca Denizaltıların üstüne top yerleştirildiği ve torpido uçaklarının ilk kez Çanakkale de kullanıldığı gibi ayrıntılı bilgilere de eserde yer vermiştir.

Eserin son kısımlarında yazar, savaşın artık yeni gelişen teknoloji ile nasıl bir hal aldığına dair aktarımlarda ve görüşlerde bulunmuştur. Yazar, On dokuzuncu yüzyıla kadar savaşların bir tür kahramanlık ve yiğitlik örnekleri olduğunu, çoğunlukla kılıçla ve tüfekle adam adama savaşan erkeklerin olduğundan bahsediyor. Özellikle 1830 ile 1910 arasındaki gelişmelerin savaş taktiklerini de kökünden değiştirdiğini okuyucuya kesin bir yargı ile aktarıyor. Bunlara ek olarak istihbarat faaliyetlerinin de bu dönemde ne kadar karmaşık ve fazla şüpheli bir hal aldığı anlatıyor. Ve buna örnek olarak ta evdeki hizmetçisi bir Almanya benzetildiği için sorgulanan Amerikan deniz subayının olduğu gibi enteresan bilgiler veriyor.

Son olarak esere genel olarak bakılacak olursa, oldukça açık ve akıcı bir üslup ile anlatılmış olup, okuyucuya olayları rahat bir şekilde kavrama fırsatı vermiştir. Olaylar tek tek kronolojik bir sırayla ele alınmış ve okuyucuya en açık şekilde sunulmuştur. Ayrıca okuyucunun hafızasında yer edecek enteresan, dikkat çekici bilgilerde okuyucu ile paylaşılmıştır.

Roma İmparatorluğu'ndan Hitler Almanya'sına Avrupa Tarihi

Önder Kaya

İstanbul, Kronik Yayınları, 2018, 304 Sayfa, ISBN: 9789752430709

Nezaket Rümeysa KÖSEM*

Kitabımızın yazarı Önder Kaya 13 Aralık 1974 tarihinde İstanbul'da doğdu. 1997 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun olmuştur. Aynı yıl içersinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ortaçağ Tarih anabilim dalında yüksek lisansını Eyyübiler üzerinde yapmıştır. İstanbul ve tarih üzerine kitapları bulunmaktadır. Günümüz de halen Robert Koleji'nde öğretmenlik hayatına devam etmektedir. Önder Kaya, bu kitabında okurlarına Avrupa Tarihi'nin önemli olaylarını ilkçağdan 20. yüzyıla kadar akıcı ve sade bir dil kullanarak aktarmayı başarmıştır. Ülkemiz de çok yaygın olmayan ve bilinmeyen yönleriyle batının egemen olma serüvenini yazmıştır. Tarihin kırılma noktalarına sıkça yer verilmiştir. Bu sebeple okuyucuyu detaya boğan bir kitap değildir. Anlatımı sayesinde bütününden kopmadığımız bir eserdir. Bilgi almanın yanı sıra keyifte alınabilecek güzel bir kitaptır.

Yazar bu kitabını bölümlere ayırarak yayınlamayı tercih etmiştir. Bu da okumayı daha anlaşılır ve

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih bölümü lisans öğrencisi, rumeysakosem@gmail.com

akıcı kılmıştır.Yirmi üç bölümden oluşan kitap önemli noktalara parmak basmaktadır. ilk bölümde Roma`ya yer veren yazar, burada Roma`nın ortaya çıkışından, damga vuran şahıslardan ve olaylardan bahsetmiştir. Avrupa tarihinin en görkemli imparatorluklarından biri olan Roma siyasi politikaları ve entrikalarıyla bizlere yansıtılmıştır. Roma`nın denizlerdeki temaslarını ve ilk defa Helenistik Krallıklarının aşına olduğu ordudaki fillerle karşılaşmasını görmekteyiz. Savaşların da iç yüzleri Roma`nın küçük hesapları da kaleme alınmıştır. Kitabın belki de en güzel yanlarından bir tanesi, sıkça görsellere yer verilmesiydi. Az çok fikir sahibi olabilmemiz için yardımcı bir detay olarak eserde yerini almıştır.

Kitapta en ilgi çekici bölümlerden bir tanesi ise ikinci kısımda karşımıza çıkan ‘‘Hollywood`un 300 Spartalı’’ bölümüdür. Genel yorumlara bakıldığı zaman da böyle bir kanıya varılabilir. Beyaz perdeye yansıtılma nedenleri açıklayıcı bir biçimde konu edilmiştir. Film afişinin fotoğrafına da yer verildiği bölümde geçmişteki tarihin günümüze nasıl aktarıldığına ve yorumlandığına şahit oluyoruz. Sparta kültürü hakkında oldukça çarpıcı detayların yer verildiği eserimizde, onların katı kurallarını ve devlet yönetim sistemini öğreniyoruz. Özellikle kadınların da söz hakkı olduğu ve tıpkı erkekler gibi savaş sporlarını rahatlıkla yapabildiğini görüyoruz. Öyle ki kadınların erkekler üzerinde söz hakkı olan tek kadın Sparta kadınları olarak biliniyor. Hatta Sparta kadınlarının çocuk yetiştirmesi o kadar muazzammış ki Yunan devletlerindeki soylular çocuklarına dadı olarak Spartalı dadı ararlarmış. Ancak Sparta toplumunda böyle bir durum söz konusu bile olamaz, yabancı bir kadının çocuğunun yetiştirilmesine asla müsaade edilemezdi. İlginç bir toplum olan Spartalılar, hırsızlığı suç olarak görmemekte ve hatta yakalanmak ayıp karşılanılarak tepki görmekteydi. Kendilerine has çocuk yetiştirme sistemleri bulunuyordu. Evlilik kurumuna yaklaşımı diğer topluluklardan oldukça farklıydı. Gerek demokrasi gerekse toplum olarak nev-i şahsına münhasır diyebileceğimiz bir toplumdu. Uzun yıllar da bu politikalarını korumayı başarmışlardır. Bölüm sonunda Persler hakkında da bilgiler yer almıştır. Romalılar Avrupa Tarihi`nin bel kemiği olduğu için diğer bir başka bölümde onlara ayrılmıştır. Kartaca şehriden ve yaşanan hadiselerden bahseden yazarımız,dönemin en görkemli dönemini yaşayan devlet Roma`ya sıkça yer vermiştir. Burada da daha ziyade deniz başarısı olan Kartaca`ya ve ticaret alanındaki faaliyetlerinden söz etmektedir. Kartaca Roma ve Helenleri çatışma noktasına getiren bir şehir olmuş ve bu çatışma yerini Kartaca-Roma mücadelesine bırakmıştır. Savaş farklı bir boyut kazanmıştır. Hannibal ile durum daha da vahim bir duruma dönüşmüştür. En nihayetinde ise Roma`nın lehinde sonuçlanan ancak imparatorluğu çokça uğraştıran bir devlet olmuştur.

Alman tarihinin görkemli imparatorlarından I. Friedrich`ten de bahsedilmiştir. Barboros Hayrettin Paşa`ya benzerliği ile bilinmektedir. Oldukça önemli bir isim olan imparator Anadolu`nun güneyinde Göksu nehrinden geçerken yaşamını yitirmişti. Kendisi döneminde haçlıyı kabul ederek sefer hazırlığına başlamış ve öncelikli hedefi de Kudüs yolunu açmaktı. Amacı sadece oradaki yolu kullanmaktı tahribat planı yoktu. II. Kılıçarslan imparatora topraklarda ilerleyebilmesi için izin verdi ancak Sultanın çocukları bu duruma müdehale etti. İmparator sessiz kalmayarak Konya üzerinden

yürüdü. Ancak Göksu nehrinin bulunduğu bölgeye gelindiğinde impartor burada boğularak yaşamını yitirdi. Hatta bu hadise üzerine Arap tarihçi eserinde bu hadise için ‘‘Allah müslümanları onun şerrinden korudu’’ ifadelerini kullanmıştır. Kitapta bir diğer dikkat çeken konu ise çocukların katıldığı haçlı seferi bölümü olmuştur. Etienne adında bir çocuğun ortaya çıkmasıyla başlayan bu durum, enteresan bir hadiseye dönüşmüştür. Çocuk Fransa’yı dolaşarak taraftar toplama girşiminde bulunmuştur. Söylemlerine göre Tanrı yetişkinlere değil temiz ve günahsız olan çocuklara Kudüs’ü bahşedecektir. Birçok çocuk bu çağrıya kulak vererek onun peşinden Kudüs’e doğru yola çıkmıştı ancak beklenildiği gibi bir durumla karşılaşmadı. Ancak çocukların haçlı çılgınlıkları süregelmeye devam ederek Köln’e kadar ulaştı.

Haçlı seferleri insanlık tarihinin en trajik aşamalarından sadece bir tanesiydi. Görünürde din ancak gerçekte siyasi ve ekonomik nedenlere bağlıydı ve birçok insanın ölümüyle neticelendi. Kitapta haçlı seferinin yanı sıra islam dinine hayranlık duyan imparatorun yaşadıklarından da bahsetmiştir. Çok fazla dil bilgisi olan entellektüel bir adamdı.Önemli konuların hemen hemen her detayı verilen eserimizde bir diğer mühim aile Hasbrug`ta yerini almıştır. Kendileri hanedanlık olarak anılır ve tarih kitaplarında da sıkça adı geçen bir ailedir. En dikkat çeken politikaları ise evlilik diplomasisidir. Evlilik yoluyla topraklarını genişletme fikri uzun yıllar varlığını sorunsuz bir şekilde sürdürmüştür. Yazar burada İspanya`dan, Avusturya`dan ve sömürülen devletlerden de bahsetmiştir. Denizlerde egemen olan Hasbruglar nihayetinde hezimete uğrayacaklar ve savaştan sonra denizlerdeki egemenliklerini kaybedereklerini İngiltere`ye bırakacaktır. Avrupa tarihinin bir diğer önemli aşaması olan Venedik, kitapta en güzel anlatım şekliyle yerini almıştır. Günümüzde de önemli şehirlerden biridir. Venedik dediğimiz zaman akla deniz gelir. Çünkü hem kanallar vasıtasıyla birbirine bağlanan bir ada ülkesi, hem de ortaçağın en görkemli deniz donanmasına sahip bir yerdir. Yazar burada kısaca Venedik`in arkeolojik araştırmalarından, yönetim sistemlerinden ve bunların çeşitliliğinden söz etmiştir. Politikaları ve idari yapıları da yer almaktadır. Bu noktada Venedik`e kaçırılan Aziz Maro`dan da kısaca bahsedilmiştir. Kitabı genel olarak özetleyecek olursak yazarımız okurlara en açıklayıcı unsurları ve olayları kullanarak yalın haliyle bizlere aktarmıştır. Okurken keyif alınan, hiçbir noktasında sizi sıkmayan bir eserdir. Kitabın özellikle ilk kısımları kronolojik olarak iyi bir biçimde ele alınmış. Bu kronolojik sıralama okuyucuya olayları daha iyi kavrayabilmesine olanak sağlamıştır. Kitabın kapak tasarımı da oldukça dikkat çekici yapılmıştır. Öte yandan Kronik yayının elinden çıkmış olması eseri daha da değerli kılmıştır. Önsöz bölümünde yazarın ailesine ve öğrencilerine geniş yer vererek teşekkürlerini belirtmesi küçük ama kitabı özel kılan başka bir detaydı. Genel hatlarıyla okuyucuların kafasında az çok Avrupa tarihi hakkında fikir edinebilmesine vesile olan okunduğu ve anlaşıldığı takdirde okuyucuya güzel kazanımlar sağlayan bir eserdir.

KİTAP İNCELEME VE TANITIM ESASYARI
GUIDLINES FOR REVIEW ESSAY AND BOOK REVIEW

KİTAP İNCELEME VE KİTAP TANITIMI ESASLARI

1. Tarih Kritik Dergisi (TKD) tarih sahasında genel kaide olarak son iki yılda yayınlanmış eserlerin Türkçe ve İngilizce tanıtım ve incelemelerini yayınlar. Başka bir yayın organında yayınlanmış yazıların çevirileri yayınlanabilir. Çevirilerin özgün metni de gönderilmelidir.
2. TKD'ye gönderilen yazılar editör tarafından derginin yayın kriterleri açısından incelenir. Editör kuşkuya düştüğü hususlarda yayın kurulundan görüş talep alır. Uygun bulunan yazı ilgili hakeme gönderilir. Hakemin uygun bulduğu yazı yayınlanır. Editör yazılarda yazım şekli ile ilgili değişiklik yapabilir.
3. Yazarlara herhangi bir telif ücreti ödenmez.
4. Kitap tanıtımı bir eserin sırf özeti değil, eleştirel olarak değerlendirmesi olmalıdır. Kitap tanıtımı yapan yazar kitapla aynı fikirde olabilir veya kitabın fikirlerine karşı çıkabilir veya kitabın sunduğu bilgilerde, yargılarda veya yapıda örnek teşkil eden veya eksik kalan yönleri belirtebilir. Kitap tanıtımı yapan yazar ayrıca kitapla ilgili düşüncelerini de açık bir şekilde ifade etmelidir.
5. Kitap incelemesi, bir kitaptan ortaya konulan en önemli noktalara ışık tutularak bunların eleştirel olarak tartışılmasıdır. Kitap incelemesi giriş, kitabın özeti, eleştirel tartışma ve sonuç gibi genel bir yapıyı takip etmelidir. Kitap incelemesi yazarı,
  - a. Giriş kısmında ana tez ve yaklaşımını ifade etmeli,
  - b. Özet kısmında kitabın esas argüman ve iddiaları üzerine odaklanmalı ve çalıştığı disipline getirdiği katkı ve itirazları sıralamalı,
  - c. Eleştirel tartışma kısmında kitap yazarının alanında yaptığı katkıların önemini değerlendirmeli, argümanlarının dayandığı veriler ve bunların bağlama uygun kullanılıp kullanılmadığını incelemeli ve
  - ç. Sonuç kısmında kitaba ilişkin ulaştığı sonuçları ifade etmelidir.
6. Başlık bilgilerinde tanıtım veya incelemesi yapılan eserin adı, yazarı, yayımlandığı şehir ve yayınevi, yayım yılı, kaç sayfa olduğu ve ISBN numarası yazılmalıdır. Başlık bilgilerinin bir satır altına tanıtım veya incelemeyi sonuna yazanın adı SOYADI sağa dayalı olarak açıklama işareti konularak yazılır:

Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım

Yücel Öztürk (ed.)

İstanbul, Çamlıca Basım Yayın, 2015, 432 sayfa, ISBN: 978-605-9964-38-8.

Fatih ORTA*

7. Sayfa altında özel işarete karşılık olarak yazarın akademik unvanı, mensup olduğu kurum ve e-posta adresi yazılır (* Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Konya, forta@selcuk.edu.tr).
8. Kitap tanıtımı metinleri 800-1500 kelime arasında, kitap inceleme metinleri ise 2500-4000 kelime arasında olması tercih edilir.
9. Tanıtım veya incelemenin yapıldığı eserin kapak sayfası resmi metnin başlık bilgilerinin hemen üstüne ortalanarak konulur.
10. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır. Paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı olmalıdır.
11. Metin içinde vurgulanması istenen kısımlar *italik* olarak yazılmalıdır. Alıntılar ise *italik* harflerle ve tırnak içinde verilmelidir. Üç satırdan az olan alıntılar satır arasında, üç satırdan fazla olan alıntılar ise satırbaşı yapılarak satırın iki yanından 1 cm içerde blok halinde, 9 punto ve 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.
12. Dipnotlar klasik yöntemde sayfa altında numaralandırılarak verilir.

GUIDELINES FOR BOOK REVIEWS AND REVIEW ESSAYS

1. The Journal of History Critique (JHC) publishes book reviews and review essays in Turkish and English of works in the fields of history, published in the past two years, as a general rule. Translations of previews and essays published in other chronicles and/or journals may also be published. In that case, the original texts of the translations should also be forwarded to JHC.
2. All reviews sent to JHC is subject to examination of the Editor who will conduct an appraisal of the work to establish its conformity with the Journal's publishing *criteria*. The Editor may ask for the opinion of the Editorial Board in case it is so required. Convenient review is sent to the referee. Upon approval of the referee, review is publish. The Editor may make changes regarding the layout format.
3. No *honorarium* will be paid to the authors/researchers.
4. Book reviews should not merely be a summary of the work but should include a critical assesment of the work as well. Book Reviewer shall offer agreement or disagreement with the author and identify where he/she finds the work exemplary or deficient in its contents of knowledge, judgments, or structure. Reviewer shall also clearly state his/her opinion of the work which is discussed.
5. Review essay shall offer an insight into the most important points of the book and discuss these points within a critical approach. Review essays shall follow a general pattern of introduction, summary of the book, critical discussion and conclusion. Author of the review essay shall
  - a. Express the fundamentals of his/her thesis and basic approach in the introduction,
  - b. Focus on main arguments and assertions of the book and list its contributions and objections in its field in the summary,
  - c. Evaluate the contributions of the author of the book to his/her field and examine the data on which his/her arguments have been based and the way in which he/she has used these data within the context of the critical assessment.
  - d. Express in the conclusion part he/she has inferred about the book
6. Title information vis-a vis the review shall include name of the book or essay, author of the book, publication place and printing house, publication year, number of pages, and ISBN number. One line below the title, name and family name of reviewer should be written with asterisk right aligned. See an example below;

Cross and Crescent in the Balkans: The Ottoman Conquest of South Eastern Europe

David Nicolle

Barnsley, Pen & Sword Books, 2010, Pp. xvi, 256, ISBN: 978-184415-954-3.

Mesut UYAR*

7. In footnote section, academic title, institution and e-mail address of reviewer are required to be written with asterisk (* Associate Professor, University of New South Wales, Canberra, m.uyar@adfa.edu.au).

8. It is preferred that book reviews should be between 800-1500 words and review essays 2500 to 4000 words.

9. Cover page picture of the reviewed work is set in the center aligned above the title of review or essay.

10. The typeface must be written in Times New Roman, font size 11, line spacing 1,5, footnotes font size 9 and with single line spacing. Spacing of paragraphs must be 3 pts with the previous one, and 3 pts. with the following one and justified.

11. The important points which need to be emphasized in the text should be written in italics. Citations/quotations should be in *italics* and inverted commas. Citations/quotations less than three lines should be written between lines. If it is more than three lines it must be placed as block 1 cm inside equally from the beginning and the end of the line with font size 9 and 1 linespacing.

12. Footnotes will be given in classical manner i.e bottom of the page with numbers.

History Critique

Tarih Kritik Dergisi / Journal of History Critique

TARİH KRİTİK DERGİSİ
Journal of History Critique

Hakemli Kitap Tanıtımı ve İncelemeleri Dergisi /Peer Reviewed Journal for Book Review and Review Essays
Yıl/Year 4 • Sayı/Issue 1 • Ocak/January 2018 • e-ISSN 2149-8733

SAHİBİ/Owner
Oğuzhan SAYGILI

EDİTÖR/Editor
Doç. Dr. Hasip SAYGILI

EDİTÖR YARDIMCISI/Vice Editor
Ali ARSLAN

YAYIN KURULU/Editorial Board
Prof.Dr. İskender ÖKSÜZ
Büyükelçi (E)/Ambassador (R) H. Kemal GÜR
Prof.Dr. Mahir AYDIN
Prof.Dr. Alfina SIBGATULLINA
Prof.Dr. Fatma ÜREKLİ
Dr. Abdrasul İSAKOV

MUSAHHİH/Proofread
Mustafa Hakan YILDIRIM

tarihkritik@gmail.com